

ILIRIK

MLADEN BLAŽEVIĆ

SADRŽAJ

Dug	1
Pizdina	5
Kroz uši magarca	7
Skela	10
Na čelu kolone	13
Pogled lotalica	15
Rubanj	17
Dolaze trgovci	18
Trgovac i svećenica	20
Dane	23
Potpis na trbuhu	24
Kod Prcinih	26
Pod tunikom Rima	29
U toploj vodi se smežuraju prsti	33
Dok prska voda	35
Oganj	38
Lov	41
Vijeće	42
Garin otac Mirta	46

Orao što liči na kokoš	48
Stupica	50
U čast Vidasu i Tani	52
Sprema se ustanak	54
Ulov	58
Pijesak u pogači	59
Brat	62
Zivka	64
Ni govna se ne ostavljaju	66
Manije Enije	68
Kad snijeg zabijeli	71
Ad fines	73
Nož zakovan u koricama	77
Dane priča	80
Ulija i Tira	82
Žene ne nose bradu	83
Kraj mlina	85
Pjesme se pjevaju kraj gomile	87
Jela i konak	89
Tu je Živa procurila	93
Susret s Batonom	95

Okus brabonjaka	98
Smiješak u marami	100
Čemu služi korijen?	102
Grašak pod zubom	104
Sirotinja ne zna za bolje	105
Salona	107
Najveće na dno	109
Opsada	110
Nazad na sjever	112
Vratit ću je Bindu	114
Kobi	116
Perunika i med	118
Vijeće	121
Zubi u drvetu	123
Dobročinitelj	124
Rudnici	126
Poruka iz Siscije	128
Sniježi, rodio se sin	130
Zlato, srebro i željezo	131
Puh	132
Rudnik zlata	134

Od livade, šuma	136
Vijesti	137
Baka	138
Sin	140
Bijeli grad	141
Starac u gradu	144
Bol u leđima	147
Glava divlje životinje	149
Bastija	151
Po starinski	153
Komadi srebra ko konjska govna	155
Izvor tople vode	157
Bastija u bijelom gradu	158
Potjera	160
Hrana za ptice	162
Stotina konjanika	163
Neke su za porod, a neke su za srce	165
Izdajice	167
Okus trnjine	168
Na krčevini raste mlada trava	170
Ima li vijesti	171

Požar je velika vatra	173
Baton o Bastiji	175
Zid u drači	176
Vidas	181
Vuci drva	182
Tarnije	184
Zima	186
Ovdje će uvijek nedostajati muških	188
Što znače znakovi	190
Bijeg preko vode	193
Među Breucima	195
Osinje gnijezdo	197
Kroz drvenu rešetku	198
Baton protiv Batona	200
Ječam u stupi	201
Grašak za pod zub	203
Rubanj	205
Gvozdena gora	206
Ajmo u rajevinu	208
Zbjeg	209
Još se puši	211

Zima	213
Svinja	215
Ravnica	218
Močvara	219
Možemo prehodati	220
Jela i Dane	222
Istjerivanje lisice	224
Grad	227
Vojna tajna	229
Ilirik	231
Topli izvor	233
O autoru	236
Impresum	237

DUG

- Prste ću ti polomiti! Jel me čuješ? Jedan po jedan. Ostavit ću ti taj s pečatnjakom, da udariš žig na svoj dug.

Kroz vrata terase dopirao je zvuk tržnice u Akvileji. Glasna cijenkanja, psovke prigušene tkaninama, brade ulijepljene pivom i vinom, tunike umrljane brašnom, izgrizene solju. Dolazeći do Krumovih ušiju, sve se stapalo u jedan neugodan zvuk koji ga je tjerao da trese desnom nogom kao pas koji istjeruje buhe.

- Vratću Versuse. Platit ću. Samo mi...

- Dosta! Čekao sam te... koliko? Dužan meni pa nabavljaš tuđu robu. Od Ulimusa? A? Misliš da ne znam?... Svi ste vi iz Tarsatike telci.

- Samo da...

- Sutra Krume! Čuješ me? Sutra, il mi dovedi onu svoju ženicu... da je ja malo...

Vidio je požudu u Versusovom pogledu. Namrštio se zamislivši Versusa u Ulijinoj blizini.

Ja i moje kupi, kupi! Kupio sam, a prodaja stoji. Ovaj Nubijac... Vidi ga! Sjedi i šuti sa strane. Samo se smješka. Može popit koo... parentijumska amfora. Gdje mu stane? Ja da ću njega napit. Vidi ga! Ne vjeruj čovjeku s rupicom na bradi! I što sad? Kako da ja to platim? Sve sam založio. I kuću i... Sve osim Ulije.

- Sutra Versuse.

Glas mu je na leđa natovarao vreću i dobio težinu. Rekao je to kao da će Versusu sutra zaista vratiti dugove. Izašao je iz Versusove vile hodajući u pratnji dugokosog Nubijca i zurio u svoj pečatnjak, kao da mu je on kriv za dugove. Udarao je njim prečesto i prelako po vosku.

Ja da založim Uliju. Pa nju jedino imam. Dao joj slobodu i sad, što da je uzmem i dam Versusu? Zmiji što zijeva ovdje u Akvileji, a rep joj se vuče po rimskom senatu. Misli Krume, misli! Di da nađem toliko? Jedino da pobjegnem nekamo, nekamo, a kamo? Ima svoju mrežu trgovaca, lopova dooo... Epidaura. Onaj Nubijac bi me našao bilo gdje. Negdje gdje nema trgovine. Pobjeći di se slabo trguje. Gdje će ono staklenih čaša i fibula što još imam biti dovoljno da počnem ispočetka. Da, skupit zalihe i negdje... A gdje?

Prolazivši pokraj tržnice vidio je Tarnija kako obilazi oko tezgi mjerkajući robu i zapitkujući za njezinu cijenu.

- Tarnije! Ej, tu sam! Ej, odi, dođi trebam te nešto.

Tarnija je često sretao u Akvileji, a ovaj bi pri svakom susretu govorio o škripavim sirevima i ovčijim kožama iz Krajine. No, Tarnija je prestao uzimati za ozbiljno još dok je bio dječak. Sjećao se da bi pokojni otac kad bi im Tarnije dolazio u posjet nakrivio lice kao da je žvakao nezrele amule. Oca je Tarnije podsjećao na nešto čega se nije želio sjećati. Krum je o njemu znao samo da je rođak iz Rubnja, mjesta rođenja njegovog oca. Iako stariji i od Krumovog starijeg brata Kavrana, Tarnije je uvijek tražio Krumovo društvo, prepoznajući Kavranov prezrivi pogled na rođakovo nejakko tijelo. Živio je od sitne trgovine, odlazeći u Krajinu po nešto sira i ovčetine usoljene u njegovoj obitelji i prodajući je za sitne novce tezgarama na tržnici Akvileje. Krumu je često predlagao udruživanje. Jednu od njegovih rečenica Krum je znao napamet: „E da ja imam kola, konja ili bar magarca i nešto novca za otkup kao ti, bilo bi posla za obojicu. Ja dovlačim škripave sireve, usoljenu ovčetinu i kože iz Rubnja, a ti ih ovdje prodaješ tezgarama i trgovcima. Išlo bi ko med.“

- E... Krume! Otkad tebe nisam vidio?

Tarniju je zaista bilo drago.

- Tarnije, di si ti?

Krum je spuštanjem glasa suspregnuo lažno oduševljenje shvativši da će Tarnije, nenavikao na srdačnost, prozrijeti tešku situaciju u kojoj se nalazi. No, Tarniju je zaista bilo drago.

* * *

Ulija je na trijemu praznila posudice s izgorjelim ostacima tamjana i masnjačine smole i stavljala ih u veliku drvenu zdjelu napunjenu vodom uz brojne čaše prljave od jučerašnje večeri. Mrzila je te večeri upravo zbog idućeg dana. Mrzila je pranje, skupljanje otpadaka i ono kiselo Krumovo lice puno grižnje savjesti s kakvim bi se ujutro budio. Njegovo glasno smijanje i zabavljanje brojnih gostiju uvijek se poslije pretvaralo u mrzovolju i dugo čupkanje obrva kad bi ujutro ostali sami. Slutila je da je razlog tom čupkanju onaj dugokosi Nubijac, koji je povremeno dolazio i s Krumom se povlačio nasamo. Znala je da je on nečiji prenositelj vijesti, kao što je znala da te vijesti nisu dobre.

- Imam dobru vijest, sreo sam Tarnija. Ne znaš, on je iz Rubnja. Zemlja Kolapijana, od tamo je moj otac.

Krum je zvučao kao da je dobio hrpu srebrnjaka na kocki, no Ulija je primjetila kažiprst i palac na njegovoj desnoj obrvi.

- Prava prilika za posao. Sirevi. Brda sireva. Oni što škripe pod zubima. I koštaju nekoliko sestercija, a veliki ko kotač. Za nekoliko staklenih čaša dobiješ puna kola štavljenih ovčjih koža. S tim možemo ovdjee...

- Nisi mi rekao da ti je otac iz... kako si rekao, priča se da tamo piju krv iz ljudskih lubanja.

- Glupost. To su priče o Dardancima i onim s crvenim bradama. Nema toga. Znam ljude koji trguju u tim krajevima. Ljudi ko i mi, dobri trgovci, ne možeš ih prevariti. Tamo su ljudi gostoljubivi, a ne ko ovdje. Gosti piju i jedu iz iste zdjele s domaćinima.

- A dobra vijest?

- Ee, pa to. Idemo u Rubanj. To ti je blizu Siscije. Čula si za Sisciju? Imat ćemo što putovat ali...

- Zašto, zbog sira idemo? Tko ide? Ideš ti... i ja?

Krum je prstima s obrva prešao na podbradak.

- Oboje. Na par mjeseci. Samo dok ne sazriju sirevi. Do pred ljeto. A onda, nekoliko punih kola sira, prekrijemo kožama i ovdje se kupamo u srebrnjacima.

Ulija je kimnula glavom, sjetivši se koliko su se puta već trebali kupati u srebru.

* * *

Krenuli su idućeg jutra dok se još Akvileja šuteći skrivala u magli. Krum je natovarao na kola što vrijedi i upregao magarca gurnuvši Uliji u ruke uzde. Hodao je ispred konja. Imao je namjeru zaobići Tergestu i dovući se do Mafrida. Tamo ga je trebao čekati Tarnije, koji je krenuo još jučer. Od Mafrida iznad ušća rijeke Ister trebali su zajedno doći do mjesta Crevar smještenog na morskoj obali prije Parentijuma. Tamo su izrađivali amfore koje je trebalo kupiti i napuniti cijenjenim vinom, ukoliko Tarnijeva poznanstva i viškovi proizvoda natjeraju

prodavače na davanje robe na dug. Od Parentijuma dalje čekao ih je velik dio puta preko Albone do Tarsatike, a za još dulji put od Tarsatike do Rubnja u zemlji Kolapijana priključili bi se nekoj karavani koja je išla prema Sisciji. Uz put nisu smjeli privlačiti pažnju jer Versus svugdje ima svoje ljude, a nekog će sigurno poslati za njim kad shvati da je pobjegao. Vjerojato onog Nubijca, kojem rupica na bradi odvlači pogled pa mu ne možeš zapamtiti boju očiju.

PIZDINA

Na Krumovo iznenađenje Tarnije ga je čekao na putu nekoliko milja prije starog grada Mafrida. Na pitanje: „Zašto“; odgovorio je nešto nerazumljivo sebi u bradu i Krum nije želio guliti krastu s očigledne rane. Put se spuštao prema dolini i vijugao bljeskajući kamenjem. S lijeve su se strane iznad puta uzdizale litice čineći krajolik uznemirenim.

- Vidiš lijevo gore onaj veliki procjep? E, taj. To je pećina.

Krum je gledao u otvor špilje dovoljno visok da u nju uđe muškarac jašući konja. Otvor je bio vrlo uzak pa bi se jahaču noge zaglavile između zidova pećine i konjskog trbuha. Iznad ulaza je rastao grm hrasta i bacao sjenu prema otvoru.

- Vidim, što s njom?

- Znaš kako ju ovde zovu?

Tarnije je volio pitanja na koje njegovi sugovornici ne znaju odgovor.

- Ti mi reci.

- Pizdina... he,he. Rimska pizdina.

- He, pizdina. Hah... je, al zašto rimska?

- Oni ovde, znaš domaći, Histri. Ne vole ove dolje u Parentijumu. Došo si među... Ja bi na tvom mjestu skinuo tu togu i obuko neku običnu. Naći ću ti ja neku našu tuniku. Lakše ćemo trgovati.

Tarnije je volio biti od pomoći, posebno kad bi to pokazalo njegovu pamet, ili sposobnost.

- Takve toge ne nosi niko ni u Parentijumu ili Poli. Tamo preko, liburnske žene vole da im se platno petlja među nogama, ali motaju to drukčije i takvu, jarko crvenu nećeš naći.

- Dobro. Je. Bolje da ne upadam u oči.

Iza stijene, pod njima se otvorio pogled na zaljev. Ister je uvirao još istočnije, dublje u utrobi zaljeva. A tamo kraj ušća tiskalo se dvadesetak ili više brodova. Malo su toga iskrcavali i to se nosilo u malim kovčezima i torbama, a ono što su ukrcavali nosila su najmanje četvorica.

Često se teret prekrcanog broda koji je prepun drvenih trupaca, ili amfora s usoljenim maslinama i vinom kretao na sjever prema Akvileji i onda dalje prateći obalu, zamijenio za kovčeg koji je skrivao desetinu fibula i nekoliko finih staklenih čaša. Ali takvi su kovčezi uglavnom stizali za poznatog kupca, ili se iskrcavali u Parentijumu gdje se za njih lakše mogao pronaći kupac.

S druge strane zaljeva, na vrhu, bijelio se Mafrid. Stari grad opasan bijelim zidom.

- Tamo su moji.

Tarnije je uhvatio Krumov pogled kojeg je rastegao preko zaljeva, iznad brodova koji su čekali svoj red za ukrcaj.

- Tamo sad živiš?

- Ne, tamo su moji. Žena i dvije djevojčice, ali...

- Pa nisi spavao kod njih?

- Ne više.

Tarnije je pljunuo, kao da je želio izbaciti neko sjećanje zajedno s pljuvačkom i popraviti okus u ustima.

- E, a kako ono zovu ovdje?

- Koje?

Krum je pokazao prema stijeni koja je uzdizavši se lijevo od Mafrida podsjećala na divovski obelisk.

- Ako je ovo iza nas rimska pizdina, onda je ono... kako bi to nazvali? Augustov kurac?

- Mlatiš tim jezikom ko govedo po livadi. Te šale progutaj kad dođemo u Parentijum. Bolje gutat brabonjke nego da ti ispadaju iz usta. Ovdje su naoštreni jedni na druge.

Krum još nikad nije čuo Tarnija da mu tako osorno odgovori. Slutio je da to ima veze sa ženom i dvije djevojčice koje su živjele na drugoj strani zaljeva.

KROZ UŠI MAGARCA

Tarnije im je u blizini Parentiuma pomogao napuniti amfore vinom dobijenim za nešto staklenih čaša. Dopratio ih je do Tarsatike i pronašao im karavanu s kojom su se uputili prema Rubnju. Krum je pokušavao zaboraviti svoju rodnu kuću u zaljevu blizu Tarsatike i pomisao da se neće imati kamo vratiti. Znao je da debeli trgovac Versus neće čekati da se Krum vrati iz Rubnja da bi ju zaposjeo. Sad je želio misli usmjeiti na put pred sobom i zelenu dolinu s toplim izvorom i jezerom koju je Tarnije često spominjao.

- Što je u tim ćupovima? Hoćemo li mi štogod popiti?

Visoki Dekurion, koji je koristeći nedostatak pretpostavljenih pratio novu modu iz Rima i puštao bradi da živi nekoliko dana prije brijanja, obješenjački je hinio da viri preko ruba ćupa, iako je ćup bio čvrsto poklopljen. Krum je uhvatio obrvu između palca i kažiprsta.

- Samo masline i nešto žita i tako... malo usoljene ribe za razmjenu. Ništa vrijedno.

- Svi ti ćupovi, a ništa za smočiti grlo?

Dekurion je to rekao gledajući uspon pred njima. Sada mu se, ako nema okrijepe, činio još teži.

- Pitat ću onog Mezeja, iako, oni su još škrtiji od vas. Vi iz Akvileje...

- Krume, pa imamo nešto onog vina.

Krum nije mario za nekoliko gutljaja vina. Mučilo ga je što dekurion može saznati da se u nekim od ćupova nalaze staklene čaše umotane u tkaninu, ukrašene fibule i brončane igle za pisanje na vosku. Nije želio izazivati pažnju. Slutio je da će do Versusa vrlo brzo doprijeti glas o trgovcu koji nosi staklene čaše u zemlju Kolapijana.

- Ajde, zagrabi čovjeku, Ulija! Tamo ti je vrč da ne pije iz ćupa.

Nasmješio se dekurionu, kao da ga je ovaj uhvatio u djetinjoj krađi trešanja. Nadao se da dekurion vinom gasi i znatiželju za sadržajem ostalih ćupova.

* * *

Mračilo se. More se više nije vidjelo, ni s puta ni s obližnjih vrhova. Samo je crvenilo pokazivalo smjer od kuda su došli. U dolini u koju su se spuštali, pod bukvama oseka svijetla prepuštala se zvucima mraka.

- Malo kasnimo, treba naći mjesto za... je li ono potok, da umočimo noge? Tabani mi bride.

Dekurion je smatrao da njegova dužnost osiguravanja kolone prestaje kad nađu mjesto za prenoćište.

Vođa puta, trgovac imenom Dalije, nastavio je kao da ga nije čuo i onda, iza nekoliko zavoja, polako skrenuo želeći dokazati da je odluku o zaustavljanju donio samovoljno. Njegov magarac je nesvjesno ubrzao korak osjetivši vlažnost potoka u nozdrvama. Cijela karavana je ubrzo polijegala. Zazvonile su kacige legionara kotrljajući se po travi.

- Hoće li netko zapaliti vatru? Odmakli smo se daleko od mora. Cvokotat će zubi ujutro. Odavde nas još čeka pet, šest dana hoda kroz šumu.

Dalije je prvi put progovorio nakon cijelog dana. Njegov se glas pojavio s nestankom glasa njegove žene. Tijekom cijelog puta njezin piskutavi primorski naglasak, provlačio između magarčevih ušiju i skupljao u Dalijevoj kosi kao čičak. Sad ga je staloženim rečenicama izvlačio iz kose. Dvojica namrštenih legionara su po dekurionovoj naredbi naložili vatru i uskoro se tridesetak putnika tiskalo ne bi li uhvatilo komadić topline.

- Mogli smo sad kad smo pojeli i nešto zapjevati.

- Nemoj opet vaše dalmatsko jaukanje! Dozvat ćeš nam vukove.

Dekurion nije bio raspoložen za slušanje svog legionara južnjačkog podrijetla. Činilo se ni ostali. Odvajali su se po grupicama spremajući prostirke i pokrivače za počinak. Krum i Ulja smjestili su se ispod svojih kola kako bi izbjegli rosu.

- Nisi rekao da će nam trebati šest dana da izađemo iz ove šume. A onda? Koliko još?

- Onda smo tamo. Ne znam. Ima još ravnice... pa... dvije, tri rijeke. Ne znam, pitaj Dalija. Samo nemoj onu njegovu ženu, jedva je zašutila.

- Bojim se Krume. Reci mi. Zašto mi idemo tamo? Toliki put... Znam rekao si prilika je za sir i kože... i to, ali osjećam da mi nešto skrivaš.

- Ajde spavaj! Počela si previše razbijat glavu.

Krum se okrenuo na stranu pokrivši nos, kao da će se time okrenuti od odvratne slike Versusa koja mu se pojavila pred očima.

SKELA

Skela se nalazila na dugoj strani rijeke no tamo nije bilo nikoga.

- Ej... Eeeeeeej!

Dalije je prekinuo ženino brbljanje iznenadivši sve jačinom svog glasa.

- Nikog živog. Ko se brine za ovo? Nemate vi neku dežurnu dekuriju?

- Ne pitaj mene Dalije, ja idem ovuda prvi put. Ti ti vođa puta.

- Išao sam, ali uvijek nas je čekala prevodnica. Tu iza brda je utvrda s cijelom centurijom. Uvijek je bila... Ako ih nije Bastija potukao. Priča se da hara ovuda. Horda njih... tristo. Nestalo nekoliko karavana.

- I što sad? Čekat? Zna neko plivat?

Dekurion je pogledom pretraživao muškarce u karavani tražeći dobrovoljca. Svoje legionare nije ni pogledao. Znao je da na njih ne može računati.

Krum je šutio gledajući tko će se ponuditi. Naučio je dobro plivati još kao dječak, roneći školjke i rakove u uvali pred očevom vilom. Ali sad je želio da nije i da može tupo gledati oko sebe kao ostali i čekati da netko uđe u hladnu vodu.

I šta sad? Samo ja znam plivati? Šta su svi... ima li neko da je odrasto uz more? Ne da se nikom. Onaj Breuk, stiso se ko... I Ligur. Nisi tako star, ne. Jebemu stado!

- Ja znam. U... sunce vam... Ima neko konopac da me izvučete ako se smrznem? To! Dobro zavežite za stablo i držite ako me povuče. Tamo teče brzo.

Ulja je u naručju držala tuniku i ogrtač i gledala u u kiselu grimasu na Krumovom licu.

- Iiiii... hladno! Majku mu, otpast će mi kuronja! Iiih... otpast, nema ga, nestao!

Krumu je voda prelazila preko pasa i teško je održavao kontakt s dnom zbog siline matice. Zaplivaio je svom snagom uzvodno znajući da bi ga plivajući ravno prema drugoj obali voda odnijela niže, gdje je rijeka stvarala virove.. Nije bilo tako strašno. Već na sredini, rijeka je postajala znatno plića i ubrzo je opet koraćao provjeravajući gdje mu se sakrio visuljak među

nogama. Upravljanje teškom skelom natrag preko rijeke, bilo je teže. Trebalo mu je vremena da dokuči kako ne može okretati kolotur zato što je zabavljen klinom. Klin je služio umjesto kočnice i nije dozvoljavao skeli da je matica odvuče na sredinu rijeke i ljušćica na brzici. No, Krumu je još veću muku predstavljala svjesnost da to izvodi gol, naježene kože i nezaštićen od pogleda na svoje smežurani crvuljak.

Karavana je ubrzo prolazila kraj napuštenog logora. Nije bilo tragova borbe. Nitko taj logor nije osvajao. Poneka rupa od sulice ili strijele na drvenim preprekama iza zaštitnog rova. Ali te su rupe vježbajući napravili sami rimski legionari.

- Ovaj je logor tu još od Oktavijanovog pohoda, a sad je pust. Ne sviđa mi se.

Dalije nije skrivao zabrinutost. Dekurion je šutio prestavši tražiti sličnosti u pozadinama Ligurove žene i kćeri. I ostali su beživotnost logora odšutjeli kao da ih se to ne tiče, ne dozvoljavajući mislima da trče za njegovim bivšim stanovnicima. Kasno poslijepodne put se spuštao u dugačku i široku dolinu na pola presječenu rijekom. S desne strane rijeka se razlijevala u močvaru, kojoj su sunce zaklanjali oblaci ptica. Činilo se da je karavana odahnula. Nije više bilo šume, gdje bi se sklonila Bastijina horda.

- Jesi li kad vidjela ovakvu ravnicu?

Krum je gledao stabla na drugom kraju doline uspoređujući ih sa čovjekovim stasom, shvativši da bi se ljudska pojava na toj daljini činila kao točkica.

- Jesam, ko djevojčica. Ima li ona rijeka skelu na pravoj strani?

- Ako i nema, ja se više ne moćim. Jel ti to mene...

Smijala mu se gledajući prema suprotnoj strani doline. Volio je Ulijin smijeh. Bio je sve rjeđi. Prošlo je tri godine, a nikako poroda. Krum se nije zbog tog previše zabrinjavao. Još da se i za to brine. Stalno trčanje za srebrnjacima. Trgovina je stvarala grčeve u želucu. Borba za tek pristiglu robu s drugim trgovcima, borba za kupce. Trebalo je uvijek nešto iskoristiti ili spašavati. Bilo kad je bjesomučno tražio kupce za pošiljku nedovoljno ušćerenih datula, koje mu je onako vješto uvalio onaj Nubijac. Ili kad su mu dvojica braće blizanaca iz Albone uvalila puna kola istih toga koje je on nekoliko dana prije prodao njima. Toge su u Alboni očito bile umočene u burad s masnjačom, koja joj je dala lijepu, jarko narančastu boju. No, uz to je Krumovim kupcima ostavila tragove na koži i stvorila ojed pod pazuhom. Zbog toga se dugo vremena nije smio pojaviti na tržnici u Akvileji. Kući se vraćao umoran i lakše je

bilo oprati misli u vinu i bulazniti zabavljajući goste do kojih mu nije bilo stalo, nego dodirom Uliji još više stisnuti one sjevernjačke oči.

NA ČELU KOLONE

- Došao malo kod nas na čelo da vidiš kud idemo?

- Malo da protegnem noge. Koliko još do Metuluma?

Kruma je jedinog u koloni zanimalo gdje se sada nalaze.

- Prošli smo ga. Bio je s desne strane. Tamo je negdje iza onih brda. Ali nema tamo više ništa. Ruševina. Nekad je bio pravi grad.

Dalije je, ne gledajući pokazao rukom i nastavio nišaniti put između ušiju svog magarca.

- Sad ćemo, kad pređemo rijeku, malo prema jugu. A onda... ti ideš u Rubanj?

Dalije nije pričekao Krumovo klimanje glavom.

- Ti si brzo, sutra si tamo. A mi, ima da nam se dok dođemo guzice pretvore u suhe šljive.

- Sutra? Kad? Pred noć?

- Ako ne budeš opet morao plivati na idućoj skeli, tamo smo i prije.

Krum nije morao plivati. Kad ih je skela prebacila na drugu stranu, odnekud se kraj njih stvorila grupica legionara i započela razgovor s dekurionom kao da su susreli stare prijatelje.

- Kako se vojska drži zajedno. A? Si vidio? Ko da su im majke muzle u istom toru.

Dalije je želio nadoknaditi dane šutnje potičući Kruma na razgovor.

- A neka ih, ne bi se s njima mijenjao. Znam koji je to život. Otac mi je ko centurion otišao u penziju, a... on je jedan od sto... Od onih što su s njim započeli većina je ostavila kosti prateći Oktavijana. Do kraja života je vukao nogu zbog nekog Japoda koji ga je probio sulicom.

- Otac ti je izvuko penziju? I gdje se skrasio?

- U Tarsatiki... U blizini Tarsatike. Po dana hoda. Lijepa uvala obrasla u lovor.

- A jel? Mazile te robinje?

- Nije to... Otac je bio strog. Dobro, mene jesu bio sam mali. Al dok se otac nije razbolio brat je... Njega nije mazio. Sad je i on centurion, negdje na jugu. Bio je u Galiji... Zaslužio tamo Coronu muralis, brončani vijenac, mjesto u gardi i rupu u ramenu.

- Opa... brat ti je... Previše ste vi tamo mirisali te lovorike. Moraš bit malo lud... Svojom glavom prvi preko zida, a ne znaš koja te galska njuška čeka s toljagom. Ne bi ja... za ne znam kakav vijenac.

- Ne bi ni ja.

E Kavrane, da ti znaš gdje sam ja sad, ili da ja znam gdje si ti. Da onom Versusu... A ne bi mogao ništa. Ona hrpa loja ima nekog svog tribuna. Jednog dana možda, ako Kavrana ikad više vidim... A ako i... Možda mi oprosti što sam prokockao kuću. A možda je sad drugi čovjek.

POGLED LUTALICA

Kolona se polako vukla blagim, ali dugačkim usponom. Prema njima se kasom spuštala grupica bradatih konjanika jednomjerno poskakujući na konjskim leđima.

Većina je imala pletenicu koja je visila niz lijevo rame spuštajući se do pupka. Kad su prišli bliže, Krum je primjetio da su to dlake konjskih repova vezane za njihove kape ispletene od željeznog prstenja. Prva osmorica su se makli s puta raširivši se s desne i lijeve strane, kao da se sklanjaju nekom velikodostojniku, no Krum je pogledavši Dalijevo lice shvatio da se vjerojatno raspoređuju, kako bi imali prednost u mogućem okršaju. Ispred kolone je ostao samo jedan tjerajući konja da hoda postrance, pa je Krum tek sad vidio da je njegova pletenica umjesto od konjskog repa sačinjena od prstenova, kao i kapa. I nije bila ispletena, bilo je to desetak nejednako dugačkih lanaca, koji su ga mlatili po prsima. Bradonja je šibao pogledom po koloni kao da im njime svima želi zavezati ruke.

Nije dobro ovaj je neki... Nešto ga goni. Procjenjuje jel se isplati... il... Nas je četnaest muških, a i s onom Ligurovom ženom se ja ne bi tukao. Gleda... Ne gledaj ćupove! Na konjima su. Nije dobro. Da nije to taj Bastija. Nije njih je tristo... kaže Dalije. Što zna Dalije!

Krum je sad pogledom tražio dekuriona, no čini se da je bio s druge strane kolone.

Valjda je iza Mezejevih kola. A vidi onog Dalmata, upišo se. Nije dobro. Gdje je dekurion? Jebem mu stado!

- Trgovci iz Liburnije?

Krum se iznenadio što bradatog savršeno razumije. Očekivao je neki nerazumljiv govor. Govorio je kao njegov otac, slično govoru na histarskim i liburnskim tržnicama.

- Dolazimo iz Liburnije, al... ima nas od svukud.

U Dalijevim riječima se još osjećao strah. Krum je kraj njega primjetio dekuriona, no vojnikov pogled nije odavao onu samouvjerenost kao kad je promatrao ženske stražnjice.

Konjanik je očima i dalje šarao po koloni i činilo se da njima na nekom nečitljivom pismu zaspisuje nešto važno.

- Pa jel nam donosite nešto? Što ima za trgovinu?

- Pa ima... masline, sol, riba. Svega pomalo. Ne znam... pitajte ljude. Svaki je za sebe.

Dalije je sa sebe htio skinuti samar i dio bradonjinog interesa za teret podijeliti s ostalim putnicima.

- Kamo, u Sisciu?

- Uglavnom, i dalje. Za Sirminij i još dalje. Jedino ovaj momak, on će u Rubanj.

Bradati je značajno pogledao u Kruma kao da će mu upravo povjeriti kćer. Pogled mu je i dalje nemirno lutao, no sada je to radio po dijelovima Krumova tijela. Na trenutak je gledao u veliku kopču koja je držala pojas, pa u sandale razvezanih vezica na listovima, u desnu obrvu skrivenu Krumovim prstima i ožiljak na lijevoj potkoljenici zarađen još u djetinjstvu pri padu sa smokve.

Dalije, pičko! Ko te pitao? Nisi mogao prešutjet...

- Samo ravno. Rubanj je u dolini, kad prijeđeš prijevoj.

Rekao je to Daliju i potjerao konja polako mimoilazeći kolonu.

RUBANJ

Kad su prilazili naselju blizu izvora kolona je zaboravila na strah koji se, nekoliko sati ranije mogao lomiti na komade kao ohlađena pogača. Silazili su niz potok koji se primajući sve više vode širio, kao i dolina. Obronci obrasli šumom s potokom u sredini podsjećali su muške putnike na žensko međunožje. Pri dnu se potok spajao s jezercom, a pogled širio na dolinu pokrivenu maglom, iz koje su dva brežuljka virili kao otoci. Jedan ja bio okružen bedemom od kamena i drveta. Izgledalo je kao da se na njega popnu samo djeca kad požele dolinu obuhvatiti pogledom. Slamnati krovovi su bili raštrkani po dolini i vidjelo se da ovuda dugo nisu prolazile vojske. Krum je iza sebe, s brda iznad prijevoja kojeg su upravo prošli, ugledao gusti bijeli dim. Čini se da je netko paljenjem borovice obavještavao o njihovu dolasku. Kad je ugledao bradonju i kapu s konjskim repom na ulazu u dolinu, pojavio mu se povjetarac nelagode. Čovjek koji ih je dočekao imao je veselo i okruglo lice i raspitivao se misli li netko ostati i trgovati s njima, ili će kao i većina putnika nastaviti prema Sisciji. Ugledavši nastambe, prema kojima je domorodac pokazivao rukom, Krum je umalo odlučio produžiti zajedno s kolonom. Kad je kretao, znao je da mjesto njegovih korijena nije bijeli grad kamenih kuća zazidanih žbukom i prekrivenih tegulama, nego brvnare s blatom i šibljem začepljenim zazorima među kolcima. Ali blatnjare gdje se brvno i kolci ni ne vide, bez prozora, pokrivene slamom i trskom, sad kad je trebao u njima boraviti nisu mu se činile zgodnim utočištem. Pogledao je prema Uliji. Činilo se da ništa bolje nije ni očekivala. Znala je da mjesto kamo idu ne može biti ništa bolje nego ono koje je napustila kao sedmogodišnja djevojčica, kad su je Gali, ubivši joj oca, zajedno s majkom poklonili nekom rimskom trgovcu.

- Mi ćemo ovdje prenoćiti. Ima li... gdje se može prespavati?

Domorocu su dva mišja zuba usjekla donju usnu. Odjednom je izgledao kao da mu je koza ojarila dvoje jaradi.

- Imam za tebe... i žena je? Samo dvoje? Imam cijelu kuću za vas. Napustilo ovaj kraj dosta ljudi. Slab porod, a bolesti zaredale.

DOLAZE TRGOVCI

- Bijeli dim iz pravca Perne! Dolaze trgovci! Više od prstiju ruku! I žene! Jer je bijeli dim iz pravca Perne... izgleda trgovci s kolima... pa je zato bijeli dim iz pravca Perne!

- Ostaje neko?

- Ne znam, tek dolaze u dolinu... trgovci... Bijeli je dim iz pravca Perne!

- Javi kad saznaš.

Pruna je uvijek iznova ispraćala svog mlađeg brata s pogledom razočaranog ribiča, kojem je sa sulice pala štuka dugačka kao keltski mač. Njen je Dane, kojeg je toliko puta do sad zaštitila od zasluženih kazni, već morao doći pameti. Nešto s njim nije bilo u redu. Uostalom svi su zdravi trinaestogodišnjaci već morali s očevima goniti stoku za boljom ispašom, loviti po šumama Gvozdene gore, ili mamiti neke od svećenica pomoćnica u šumarak iza jezera. A Dane se uvijek motao tu oko nje. I nije ona za to bila kriva. Tjerala ga je da s Barbinom odlazi u lov. Obojica bi pri tom gledali u zemlju kao da im se pred opancima nalazi nešto jako zanimljivo. Kasnije bi morala trpjeti Barbinovo potmulo brundanje i Danino piskutavo ispričavanje. Izašla je iz svoje kolibe i pogledala preko jezerca prema ulazu u dolinu. Kolona je skretala s desne strane jezera, što je značilo da nastavlja put prema Segestiki. No jedna su se kola s tri prilike odvajala prema naselju.

Dvoje putnika. Mora da su trgovci. I dosadni Garo. Lovi ih za smještaj kod sebe, ne bi li što ušićario. A neka, ajde! Neka neko svrati kod nas i kad nisu svetkovine. Došli prodat kakvu fibulu i... smočit guzicu u toplom jezeru. Ostavit će nama svoje prljavštine sa zapada. Možda prespavat. Ovdje ionako dolaze samo da bi prodavali, ili kupili sireve i kože. Za šaćicu bakrenjaka. A naši... Ko da ih je Vidas pogledao za zime. Što nedostaje našim fibulama? Kuriya od jantara napravi lik koji želiš. Koju slavu imaš, Vidas, Tana, Silvan, Bind... Njemu je sve jednako od ruke. Eee da... Sve je lijepo što dolazi iz Rima, a naše ništa ne valja. Pleme se prepolovilo, mladost nam... Odoše svi u gradove. Muški u rimsku vojsku. Ostavljaju kosti negdje... Za što? Veteransku penziju? Ko doživi. A cure, podaju se za novac, za sestercije... za sitnež. Umjesto da se daruju, da ugoste goste. Svetogrđe!

Pruna je gledala Garu kako hoda unatraske i kao da nešto važno govori pridošlicama. Hodali su prema njegovoj kolibi.

- Trgovačka karavana... Dvoje će ostat. Bit će kod Gare. Trgovci su iz Tarsatike.

- Znam da su trgovci Dane, to sam vidjela i sama. Što prodaju ovo dvoje?

- Ne znam, nisam pitao.

- Pa pitaj! I reci da me zanimaju fibule, kakve ima... I... Daneee!

Dane je već trčao prema Garinoj kolibi. Okrenuvši se naglo na njen uzvik, umalo je pao na leđa.

- Neka dođe ovamo kad sunce krene prema Gvozdenoj gori.

Dane je ponovno trčao, sretan što je dobio tako puno zaduženja.

Pruna je odšetala do svetišta uz jezero. Koliba se na prvi pogled nije razlikovala od ostalih, samo joj je pročelje bilo prekriveno vijencima bosiljka. Prišla je do Vidasovog kipa u sredini prostorije. Veliki drveni kumir držao je u desnoj ruci bikov rog ispunjen vinom. Provjerila je razinu tekućine. Nije se promijenila. Nije se ni ukiselila.

Ista razina, nema kvarenja. Nije ni čudo kad stavljamo vino. Nekad je bilo... barč... e da... Moja je baka stavljala barč. Brao se medvjedi dlan, kidale se peteljke baš u pravo vrijeme. Kad otpusti. Pa u posudu i dvadeset dana da provri. Sam od sebe otpusti ono božje. To je bilo piće za Vidasu. A sad i on pije vino. Iz Histrije ili... Svejedno. Razina je uvijek ista. Neće se rog početi sušiti, ne. Neće bit suše, bit će bogata žetva. Sve znamo unaprijed. Lažemo i sebe i Vidasu i... To su nam donijeli ti Rimljani. Laž. Sve će bit lijepo. Krave pune mlijeka, vreće pune žita. Vjetar iza šume neće kotiti one crve u sirevima, vukovi će... neće nama krast ovce. Klat će tamo, plemenima preko rijeke. I djeca će se rađati ko žabe u jezeru.

Izmrmljala je molitvu kao da obavlja nešto mrsko. Činilo joj se da je Vidasu ionako bilo svejedno. Njemu vino nije smetalo. Još je imao onaj zadovoljan pogled ispred sebe. Pruna nije znala je li to zbog vina, ili jednostavno nije mario. Pio je što su mu točili.

TRGOVAC I SVEĆENICA

Pruna je gledala muškarca koji je koračao prema njenoj kući. Hodao je brzo i odlučno kao da će potrčati, noseći u ruci zavežljaj od jarko crvene tkanine. Sjela je na klupu pred kućom nekoliko puta promijenivši položaj. Imala je vremena dok se dolazeća prilika primakne, i kao uvijek, željela je izgledati snažnije. Lagano je raširila noge za širinu kukova i laktove položila na stol pred sobom ispruživši podlaktice. Dolazeći pred kuću Krum je usporio korak. Naslutila je da mu je Garo dao do znanja kako će trgovati sa seoskom vračarom i najvažnijom ženom u plemenu.

- Zdravlja i poroda! Ja sam Krum iz Tarsatike.
- Neka i tebi! Otkud rimski trgovac pozdravlja kao Kolapijan?
- I ja sam odavde. Mislim otac. Otac mi je ovdje rođen.
- A je li? Kako ga zovu?
- Više ga ne zovu, umro je. Zvao se Gnacije.
- Gnacije? Misliš Gnatije? Od Prcinih? Tamo je bilo Gnatija.

Prcinih? Nadam se da nije. Valjda sam iz nekog drugog roda kojeg drugačije zovu. He... Prcini... Otac nije spominjao Prcine. Sad znam i zašto. Bio sretan što je odavde pobjegao.

- Ne znam. Ja ga znam kao Gnacija.
- Gnacija, da. I imena ste našima promijenili. I što si nam došao prodat?

Pruna se zavalila u naslon i prekrizila ruke na prsima ne skrivajući odbojnost.

- Nisam, zapravo sam došao... želio sam vidjeti mjesto od kud mi je otac. Imam prekrasnih fibula ukoliko želiš, ali... nisam zbog toga došao. Zanimaju me moji korijeni, otac je puno pričao o svojoj mladosti, sad vidim lijep je ovo kraj. Garo mi je rekao da imate tople izvore... vodu što brzo proključa. Samo malo na vatri.
- Da, toplu vodu. Ali nisi ti došao da gledaš vodu. Pokaži što imaš u tom zavežljaju! Svrbe te prsti. Zato si došao.

Krum je tijekom prodaje rijetko ostajao bez riječi, no sad je na trenutak zastao.

Kakva ženetina, ovaj ne bi prodao ni... Ne smijem ni pričat o prodaji. Krume otvori zavežljaj i pričaj o kraju o ljudima o... čemu hoćeš! Ne fibule, ne spominji! Ako želiš što prodat u selu ni riječi o prodaji. Ova je glavna, dobro me Garo upozorio. Ali vidi se i... kako se drži. E ali... niko nije imun na... ee... da moja vračarice.

Odmotao je crveni zavežljaj i stavio ga na stol pred Prunu. U sredini je bila velika kopča ukrašena vrlo sitnim, ali brojnim i precizno izrađenim srebrnim jagodicama, čineći ju krhkom pri samom pogledu. Bilo je jasno da ova kopča nije za svakodnevnu uporabu. Bila je za posebne prigode. Krum ju je pažljivo podigao, kao da uzima tek izleglog ptića i pružio prema Pruni.

- Ovo je dar, kao znak čestite namjere i želje za prihvaćanjem u mjestu gdje mi je rođen otac.

Nećeš ni ti odoljet ovakvom daru... a? Ova me kopča koštala malo bogatstvo, ali... naplatit ću ja to.

Pruna nije gledala u kopču. Gledala je u Kruma kao u vuka koji joj daruje janjeću kožu.

- Darežljiv si za trgovca. Vrijedan dar. Ali mi svećenice ovakve kopče ne nosimo. Pokloni to nekoj ljepotici u Segestiki. Takav dar... ići će za tobom ko kujica.

- Ne kupujem žene, dovoljna mi je jedna. Mnogi bi se uvrijedili da im se odbije ovakav dar.

Krum je sad prvi put obratio pozornost na njeno lice. Znao je on da trgovac kad nešto prodaje mora gledati u oči. I to je uvijek činio. Ne razmišljajući. Sjećao se riječi svoga susjeda koji ga je naučio tajnama trgovine. „Pogled u oči i zube van.“ No, iako je neizostavno gledao u oči i na usnama imao prikovan smiješak, rijetko je kad oči zaista i vidio. Sad je na licu ove vračare vidio očev pogled. Vidio je njegovu odlučnost dok je učio brata Kavrana držati mač u ruci, ili bacati sulicu. Pitao se imaju li to svi koji su rođeni u ovoj dolini. Onda se sjetio Gare i njegovog mišjeg pogleda i znao da nemaju. Pogleda koji čeka da sa stola padne komadić sira. Sad kad ju je zaista gledao, nije dugo mogao izdržati njen pogled. Pobjegao mu je na njene neprimodno bijele ruke. Kao da je navukla bijele rukavice. Bjelina je završavala malo iznad zapešća i pretvarala se u brončanu boju kože opekle od sunca. Vratio je pogled prema očima i primjetio istu takvu bijelu mrlju oko desnog oka. Nije joj mogao odrediti godine. Bore su upućivale na tridesetu. Pri ponovnom susretu s njenim očima

skrenuo je pogled na kopču u ruci, kao da želi otkriti što joj nedostaje. Odloživši kopču, počeo je čupkati svoju desnu obrvu.

- Odsjeo si kod Gare?

Pruna je sad željela prekinuti trenutak šutnje, ponovno ispravivši ruke pred sobom. Nije ih više bilo potrebno držati prekrížene.

- Poslat ću ti svog brata da te odvede u tvoj rod, ako si zbog tog došao. Nek te odvede među Prcine.

- To mi je želja. Zahvalan sam na pomoći.

Izgovarao je to prkosno, podižući pogled u onu njenu bijelu mrlju.

- Možda i ja dođem s njim.

DANE

Gledajući trgovca kako odmiče prema drugom kraju doline Pruna se pitala zašto je izgovorila ovu zadnju rečenicu. Pripremila se za trgovca koji će joj pokušati prodati fibule. I nije se prevarila. Ali bio je malo lukaviji. Osjetio je da ne može, pa ju je pokušao podmititi, da mu ne radi daljnje zapreke kod ostalih. Ipak, kao da je u onoj priči o njegovom porijeklu bio djelić istine. Osjetila je to u prkosu s kojim je izgovarao riječi zahvale. Činilo joj se da zaista čuje nekog od Prcinih, odjevenog u skupu tuniku i slatkorječiv govor.

* * *

Dane ju je volio gledati kad bi otkrila kosu ispod marame, odvezala je i pustila da visi. To ju je posebno smetalo. Nije tu bilo ničega što brat ne smije vidjeti, ali Pruna je slutila da Dane nesvjesno gleda u njenu kosu, s istom vrstom zanimanja koju bi drugi muškarci posvetili onome što je skrivala pod svojom košuljom. I smetala ju je ta njegova blagost i nevinost. Nekoliko je puta preko drugih svećenica pokušavala odvući njegovu pažnju. Ali nije to uspjevala ni Majana, koja mu je u nekoliko prilika otvoreno pokazala svoje međunožje. Dani Majanine kovrčave dlake nisu mogle zamijeniti Pruninu dugu crnu kosu umazanu lojem, koja je ravnajući se od težine, ravnomjerno visila po ramenima. Još je veću srdžbu osjetila kad ga je jednom zatekla kako miluje kosu njenoj najstarijoj kćeri. Tada je, još dvanaestogodišnja Vilana znala da brat njene majke ne bi smio biti tu. Nije ona znala zašto, ali u to je vrijeme prestala milovati i svoju braću i sestre. S dvanaest još je bila djevojčica, ali počela je kosu plesti oko glave, kao i djevojke kojima se traži muškarca. Majčinom bratu bilo je mjesto u planini sa stadom, u polju s motikom, ili u lovu, a ne tu u njenoj neposrednoj blizini.

Barbin, otac Vilane i većine Prunine djece, na takav bi prizor da ga je vidio riknuo kao jelen i mahao stisnutom šakom podignutom iznad glave.

POTPIS NA TRBUHU

Malena kolona sporo je napredovala kroz šumu. Bukve i grabovi su se takmičili koji će svoje osušene sjemenke prebaciti s druge strane puta. Starac na čelu kolone okretao je glavu naizmjenice lijevo i desno, prebirući pogledom po grabovom i bukovom granju. Radio je to s razlogom. Doprle su do njega priče o Bastijinoj hordi, koja je na ovom putu presrela nekoliko karavana. Pomislio je da bi sada bilo zgodno imati oči sa strane, kao njegov magarac. Okrenuo se da pogleda svoju kolonu.

Jadno. Tri starca stariji od mene, ona dva trgovca, četiri momka u pratnji, a... izgledaju kao... Ne bi zaklali ni ovcu i... dvije žene. Dobro, ona ženetina može nosit trojicu na leđima, ali... Smilujte nam se bogovi!

- Ugh... kkhkhkhh...

Mladić iz pratnje je zastao ukočenog pogleda iza starčeva uha. Grčevito je rukama pokušavao nešto pokazati dok mu je strijela virila iz grla. Pera na kraju strijele micala su se gore dolje u ritmu disanja i izgledala poput ptičice koja traži mjesto za slijetanje. Iz mladićevih usta je uz nerazumljivi uzvik izletjela krv, pljusnuvši na prašnjavi put. Okrenuvši se prema mjestu od kud je naišla strijela, starac je gledao kako mu se približava nekoliko podignutih mačeva na konjima. Strijeles više nije vidio. Da je imao vremena za slušanje, mogao je čuti kako iza njega zuje i zabadaju se u meso. Pognuo je glavu među koljena skupivši se na kolima, kao da će to što ih je snašlo, možda proći ukoliko ne bude gledao. Kako više nije gledao, mogao je čuti kako ona ženetina psuje i nečim zamahuje oko sebe. Čuo je psovke i jauke glasova koje nije prepoznavao, a onda su i njene psovke zamrle uz glasan jauk. Kad je zatvorenih očiju podigao glavu, iza njega su još samo cvilili ženski glasovi. Otvorivši oči, pred sobom je ugledao koščatog bradonju s kapom ispletenog prstenja. Pogled mu je istovremeno zbrajao plijen u amforama i kovčezima, procjenjivao ljepotu u zaplakanim ženskim licima i prezirao starčev preplašeni pogled.

- Toliko godina... Već si se stari trebao pripremit za rajevinu.

Starac je ponovno posrnuo pogledom pod magarčevu stražnjicu. Osjetio je kako se bradonja približava i kako mu oči šaraju po njegovu licu. Kad je ponovno podigao pogled zagledao mu se prkosno ravno u oči. Bradonja je na trenutak zaustavio svoj nemirni pogled.

- E stari, sad si čovjek... Sad možeš na put.

Zario mu je duboko svoj nož u trbuh i potpisao se uvježbanim potezom zgloba u utrobi.

KOD PRCINIH

Kad je Krum pomaknuo kožu na ulazu i u blatnjaru pustio jutarnje vidilo, ispred ulaza je već stajao Prunin brat Dane kao da je tako proveo cijelu noć.

- Ej ti, uranio si.
- Došao sam te povesti kod Prcinih.
- Sestra te poslala? Čekaj da se istresem i nešto pojedem.
- Rekla je da odmah krenemo, kasnije muški odu u stanove kod stoke, ili u lov.
- Ja moram ujutro nešto pojest. Ona neće s nama?
- Rekla je da ćeš zakasniti.
- U jebemu stado i kašnjenju!

Krum se brzo pomokrio i odlomio komad pogače za po putu. Kad su stigli pred kuću Prcinih u njoj su bile samo žene i ženska djeca. Najstarija među njima, sijeda starica bez prednjih zuba rekla mu je da će muški doći pred večer, osim njenog Trojana, koji s najstarijim unukom nekad odluta i po nekoliko dana.

- Dođi kad sunce zacrveni sinko, natjerat će ih glad. Inače bi noćivali u šumi.

Krum je dan proveo lijenčareći i ponovno krenuo prema Prcinima kad je sunce već zajašilo na Gvozdenu goru. Dječja zasjeda ga je dočekala na putu kod zadnjeg zavoja prije kuće Prcinih. Djevojčice i dječaci okružili su ga kao kokoši kad im baciš mušičavo žito i istovremeno ga obasuli pitanjima.

- Ti si Krum... jel?
- Ti si isto Prco?
- Jel imaš kopči?
- A kakva je ovo košulja?
- To je tunika Beljane ti samo znaš za ovce.

- Mogu vidjet nož? E... vidi kakvu dršku ima.

- Ima moj otac bolji nož.

Krum je odlučio pokazati dobru volju za razgovor. Kao trgovac dobro je znao da preko djece lako možeš steći žensko povjerenje, a za stvari kojima je on trgovao, izuzev noževa, odabir pri kupnji najčešće su činile žene.

- Polako, polako, ti si pitao za nož? Evo pogledaj ga. Imam ja i kopči... A? Jel ti se sviđa kopča, a malena?

- Mogu vidjet ovu?

- Vidjet ćeš unutra. Ako ti majka dozvoli. Pitaj majku kad dođemo. Dečki, vama mogu pokazat i brus za noževe, sve je tu u torbi.

Muški su ga pred kućom dočekali srdačno, grleći ga jedan po jedan i Krum nije znao dočekuju li tako svakog gosta ili samo rođake i je li tome možda zaslužna medovina koje su se nasrkali kroz dan noseći sa sobom pune mijehove. Kako je starica i nagovijestila, nedostajao je samo stari Trojan i njegov najstariji unuk Juro. Svi su posjedali u nekoliko redova oko ognjišta na zašivena ovčija krzna ispunjena slamom. Ostale su stajati samo dvije novopridošle snahe. Kruma su posjeli u sredinu. S desne strane do njega sjela je bezuba starica Olja, a s lijeve Vurda, najstariji sin. Ostali su čini se sjedali kako su stigli. Kuća je bila dovoljno prostrana da primi toliku porodicu, a suho usoljeno meso koje je visjelo kraj ognjišta govorilo je da se u ovoj kući unatoč brojnosti ne oskudjeva s hranom. Snahe su svakome u ruku podijelile komad pečenog ovčijeg mesa, a mijeh s medovinom išao je u krug i pili su iz njega i muškarci i žene i starija djeca. Čini se da su Prcini o njemu znali više nego je pretpostavljao, a zanimalo ih je kako izgleda život u rimskim gradovima i kako izgleda tržnica u Akvileji. Nakon što je medovina pojačala glasove kraj ognjišta, srednji sin Vučina, počeo je prepričavati porodične dogodovštine ne štedeći pritom nikoga u kući, pa ni odsutnog starog Trojana.

- Stari je još uvijek najveći Prco od svih nas. Evo, nema tome... jesenas. Jel?

Pogledao je prema staroj Olji da mu potvrdi je li se to dogodilo prije protekle zime.

- Stari je Trojan došao kući navečer gol, samo u opancima... he, he... Dok je iza kuće na slami prčio staru Tuljinu, smiraj pokojnom Tulji u Rajevini, unuci Tuljinih su Trojanu sakrili košulju i ogrtač. E, a ko ga tjerao da se skine. Da se ne uznoji valjda. Nije on to ni vidio. E,

kad je obavio posao, a nigdje košulje i ogrtača. Gleda on šta će obući... I stara Tuljina, koza stara... he, he... otišla u kuću i smijala mu se s djecom. Stari je onako gol psuvao i djecu i Tuljinu i... Ništa. Šta će? Došla večer, zahladilo. Di će od sramote, on svojoj kući. A uspravio se, onako, hodao onako, ponosno ko da ništa nije...

Vučina je oponašao Trojana uspravivši bradu i čelo kraj ognjišta da je umalo udario glavom u veprovu butinu koja je visjela sa stropa.

- I stane Trojan gol pred staru Olju... Jel tako bilo?

Tražio je potvrdu priče od Olje kojoj su suze tekle od smijeha pa je jedva kimnula glavom.

- Stao gol pred Olju i pita... Olja, di je ona moja stara košulja? A Olja njemu... he,he... stara si lisica babo... Olja njemu... a što će ti Trojane? Ko da ne vidi... he, he... ko da ne vidi da se ovome jaja tresu od studeni.

I pas je vani počeo lajati zbog smijeha u kolibi...

Kad se Krum podizao da krene prema kući, Vurda ga prisno zagrlji.

- Naći ćemo mi tebi nešto. Ima jedna mala kod Zdjelara... mmc... ja bi je rado mrkno, al vidi kako gleda ova moja? Ko sova.

Vurda je smijući se kažiprstima i palčevima napravio kolute oko očiju imitirajući noćnu pticu.

- Ne treba njemu, ima kući ženu. Vidjela sam je ja, ženska ljepša od male Zdjelaruše.

Vurdina žena je smijući se progovorila prvi put ove večeri pustivši ljubomori samo da naglasi ono Zdjelaruša. Ženski dio je očito bio bolje obaviješten o tome s kime Krum dijeli slamu.

- Dovedi je idući put! Jadna sama. I ti si od onih što skrivaju ženu u kući?

Vurda je zbog medovine pričao preglasno.

- Nisam, dovest ću je. Nisam ja znao kako se to kod vas... kako je red.

Tek pri povratku kući sjetio se da zavežljaj u torbi koji je ponio zbog trgovine nije ni razvezao da pokaže. Čak je i požalio što staroj Olji nije poklonio jednu kopču.

POD TUNIKOM RIMA

Cesta za Metulum, koji je sad bio samo hrpa razrušenog kamenja, još je zvonila od svakog dodira konjskog kopita. Samo je ponegdje voda nanijela zemlju i ublažavala reske zvukove. Barbin je pogledavao s lijeve strane ne bi li uočio utabani put, koji je tu negdje morao skretati u šumu. Nije se susreo s Bastijom otkad je ovaj napustio njegovo pleme. Ne bi to učinio ni sad, ali pritiskao ga je onaj tribun iz Segestike. Pljačke trgovaca, otimanje žena, mrtvih kao zrnja u ječmenoj kaši.

Pretjero si Bastija, pretjero si. Uzeti blago kojem trgovcu... ajde, ali pobiti cijelu kolonu... Tko zna koliko ih je već nestalo! I koga će Rim pritisnut? Mene je li? A pustili su nas na miru. Dovezeš u Segestiku nekoliko vozova i glavonja u sandalama te pusti da živiš. Ali ne, neće Bastija. Sere po rimskoj cesti, a ja dobijem po... Kaže meni tribun: „Ulovi lisicu u svom dvorištu jer ćemo ti poslati vuka. A kad vuk uđe u dvorište ne gleda jesi li pijetao ili kokoš.“ Lijepo mi rekao. Ti se Barbine misli. Pruna kaže: „Nek ga sami love!“ Ne ide to tako Prunice moja. I ne trebaju nam legionari u dvorištu.

S lijeve se strane zaista ukazao put. Barbin je razmišljao o tome zašto nije sa sobom poveo barem desetinu konjanika. Nije bio siguran kako će se Bastija pri susretu ponašati. Poznavao ga je kao čovjeka od riječi, ali okolnosti su se promijenile, a i ostavili su među sobom priličan broj neizgalamljenih svađa. No, nije znao koga povesti sa sobom. Mnogi su sa simpatijama slušali priče o Bastijinim pohodima. Njegov nećak, momak što mu je nosio oružje, nekad mu ga je predavao kao da pridržava Vidasov kumir. Sada mu je mač i zakrivljeni nož dodavao, kao da dodaje motiku. Osim toga naokolo se priča da Bastija u hordi ima dvjesto konjanika. Nije u to vjerovao, ali za borbu s njim morao bi okupiti vijeće i privoliti za akciju većinu rodova. Za neke je od njih već sad bio siguran da ga ne bi slijedili.

Kurije bi me prodali za šaku prosa. I Barini, vjerojatno i Grabini. Tuljini bi ni u sir ni u mlijeko. S Prcinima nikad ne znaš, a takvih je... Ostali bi gledali u pod. I što ti ostaje? Oči u oči s Bastijom. Nismo se sreli ima... koliko sad već ima? Bit će tri, četiri proljeća.

– Baci oružje!

Ispred njega je na putu stajao mladić s napola nategnutim lukom. Ciljao je u Barbinov želudac. Barbinu su se na prsima preplitali željezni prsteni vezani u lanac viseći s kape.

- Bodine smrade mali! Makni se s puta rasjeć ću te ko pogaču. Vodi me Bastiji.

Mladić ga je neko vrijeme preplašeno gledao tresući rukom kojom je napinjao strijelu, a onda se pomaknuo u stranu, vidjevši da Barbin nije ni trepnuo.

- Moram pitati Bastiju da li da te ubijem ili... Inače bi dobio strijelu u trbuh.

Rekao je to poluglasno više sebi nego Barbinu. Ovaj ga čini se nije ni slušao. Znao je da ovakve dječake može samljeti pogledom, ali je znao i da ga na visoravni pred njim čeka i netko njemu ravan. Netko tko ne gleda ni u pod ni u oči, već mu pogled zapišava uokolo kao pas lutalica.

Bio je to stari ljetni stan na visoravni, koji se nije koristio od pada Metuluma. Bastija si ga je uredio i uljepšao ukradenom robom. Brvnare su bile svježe nabacane blatom, tegule opljačkane od neke karavane crvenile su se na krovovima, a desetak konja odmaralo je u velikom oboru s desne strane visoravni, koju je sjena planine u pozadini prepolavljala na dva jednaka dijela. Nije tu bilo mjesta za dvijesto ratnika. Na visoravni ih je bilo najviše tridesetak. Barbin je pogledao prema planini. Pod snijegom, svojim je ravnim vrhom podsjećala na stol prekriven bijelim platnom postavljen za bogove.

Brvnara u koju su ga uveli izvana se nije razlikovala od drugih. No, unutra su zidovi bili prekriveni šarenim tkaninama jarkih boja kakve su trgovci s istoka nosili u Rim. Pod velikom žutom tkaninom sjedio je Bastija mješajući pogledom vino u vrču.

- Oho, došao meni Barbin u posjetu. Sjedi i uzmi vina! Dobro je, kod mene se kiselo vino baca. Pijem samo najbolje.

- Neću sjedit Bastija...

- Ajde što si odma upro!

- Bastija... gledaj me! Neću puno s tobom. Znaš kako stoje stvari, pretjero si, pritišće me tribun. Došo sam ti reć da ću sazvat vijeće kad se vratim... Pleme će te se odreći, jedino ako...

- Jedino ako što? Pođem za tobom ko pseto pognute glave i molim pred starcima na vijeću?

Bastija je podigao pogled isturivši glavu, kao da će mu riječi time dobiti veću snagu.

- Nudim ti ruku Bastija, ovo ti je zadnja prilika. Zajebi naše razmirice, nema veze s onim

među nama. Pretjero si, cijelo je pleme u opasnosti zbog tvojih govana.

- Cijelo se pleme zavuklo pod rimsku tuniku. I ti s njima. Omekšao si Barbine. Nekad sam se s tobom imao zašto potući, a sad si... Ko dječak si bio hrabriji. Posto si rimska curica. I ko će s tobom? Koga imaš u vijeću?

Barbin je u sebi bjesnio, gledao je u dvojicu sa strane koji su držali ruke naslonjene na drške mača. Desnog namazanog okerom nije ni poznavao.

Počeo je skupljati i japodske samce.

Od ponovnog pogleda na Bastiju i njegov cerek šumilo mu je u ušima. Nije više vrijedilo ni prijetiti vijećem ni spominjati rimske legije. Kao da zaista viri pod rimskom tunikom dok ga dlake s tribunovih nogu grebu po leđima.

- Ti si... t... zdrobit ću te! Naletit ćeš mi Bastija, nudim ti ruku pomirenja, a ti... Bolje ti je Bastija da si me sad ubio s ovim tvojim umrljanim govnovaljima. Idući put kad se sretnemo...

Izašao je kroz vrata željevši izbjeći Bastijin cerek i novu uvredu.

Dok se penjao na konja razmišljao je što mu je osim „zdrobit ću te“ mogao reći. Nastavio je jašući prema kući, no pravi odgovor nije našao ni kad mu je miris ovčetine iz njegove kolibe probudio želudac.

* * *

Barbin je dugo razmišljao da li uopće sazvati vijeće. Pruna je svoje rečenice upućivala kroz vrata, kao da ne primjećuje sumnje u Barbinovoj glavi. Trčale su kroz dolinu prema jezeru, no ubrzo bi se umorile i zaspale u travi.

- Vijeće ti ništa neće riješiti. Samo ćeš podijeliti pleme. Vidiš da svako vuče na svoju stranu. Nemaš puno izbora. Možeš se praviti da se ništa nije dogodilo, napuniti kolonu ječma i sireva za tribuna u Segestiku i izbjeći svađu među rodovima, ali tvoj ječam i škripeći sirevi manje vrijede od onoga što mu donose trgovci. Možeš... možeš sazvati vijeće, vidjeti ko je s tobom i krenuti na Bastiju uz nadu da mu se ostatak neće priključiti, ili možeš ko pseto ljubiti tribunu sandale i moliti njegovu kaznenu centuriju da ti pritekne u pomoć. Ili...

- Što ili? Što još mogu? Ovo što si rekla ne mogu.

- Možeš, možeš.
- Što ženo?
- Ništa.
- Kako misliš?
- Nekad je bolje pustit da se stvari dogode same.

Pruna je ponovno gledala prema jezeru. Barbin je znao da od nje više neće izvući ni riječ.

U TOPLOJ VODI SE SMEŽURAJU PRSTI

Krum je to poslijepodne odlučio poći s Ulijom do toplog izvora. Usmrдио se vukući iz šume cijeli dan drva za ogrijev i radovao se okrijepi u toploj vodi. S desne strane izvora pružala se višestoljetna hrastova šuma, iza izvora strmo se uspinjala stijena, a s lijeve strane dvije prastare i grbave vrbe. Za korijenje one druge smještene blizu stijene, u vodi do brade, držao se čučajući stari Trojan od Prcinih. Kimnuvši glavom umjesto pozdrava Krum je skinuo ogrtač i tuniku bacivši je Uliji koja je stajala sa strane i oprezno ušao u vodu umočivši prije toga obje ruke da provjeri toplinu vode.

- Nećeš se opržiti, ne. Nije baš tako vruća.

Trojan se lagano ljuljuškao jedva kvareći mirnu površinu vode koja se pušila šireći nosnice. Iako je kasno popodne u dolinu donijelo hladnoću koja kostriješi dlake na nogama, za ovo doba godine bilo je iznenađujuće toplo.

- Ti si Gnatijin sin. Čuo sam o tebi prije nego si došao u posjetu, Tarnije je pričao o vama. Zapravo o tebi. Stari je umro... jel?

- Je, ima sad već dosta...

- A stariji brat, postao glavonja u Rimljana... jel?

- Nisam se s njim vidio od kad je postao legionar.

- Ja sam s tvojim starim lovio ptice dok smo još bili... Ja on i Kurija. A šta smo imali desetak zima. On možda koju više. On i Kurija su bili najbolji... A Kurija eto... njega vrućica uzela prošlu zimu.

Krum se sad opustio i plutao na leđima ostavivši van vode samo glavu i nožne prste.

- Sad sam ja najstariji od Prcinih. Znaš ti da smo ja i tvoj stari unuci od dva brata? Ti i nemaš bliže muške rodbine, tvoj dio roda je sav pomro i dobijao ženskadiju, a niste se nešto ni rađali. Je, braća tvog oca... nikog više nema. I sav im je porod ženski. Samo ste ti i tvoj brat... E Tarnije je živ njega sam zaboravio.

Trojan je zatim pogledao prema Uliji.

- A što ti tako lijepa stojiš i gledaš? Dođi s nama u izvor da se i ti okrijepiš. Ovako otebe ne vidim sunce. Aj zovi je! Ovdje ti se Krume i žene kupaju s nama. Nije ti to tamo... ko kod vas.

- Ja sam... čuvam mu tuniku.

Ulija je odjednom shvatila da tunika u desnoj ruci nije dobro složena i da ju treba presložiti u lijevu.

- Dođi Ulija! Ima pravo, nije ovo Akvileja. Vidiš da se ovdje niko ne skriva.

- Neću Krume, nisam navikla s muškima.

- Ajde! Mene se ne bojiš, a ovaj stari... Još može samo gledati.

- He, he... pitaj moju staru. Iznenadila bi se neka mlada.

- Ne slušaj ga, ajde dođi!

Ulija je brzo odložila Krumovu tuniku, svukla košulju, spustila ju bez slaganja i zakoračila u vodu brzo čučnuvši, da sakrije tijelo pod vodom. Ubrzo su svo troje plutali muteći vodu tabanima koji su se odgurivali od dna.

- Dođi lijepa, dođi bliže ovdje... he, he... da saznaš zašto nas zovu Prcini.

Ulija se nasmijala, poprskala rukom starog Trojana i primakla se bliže Krumu uhvativši ga za podlakticu pod vodom.

- Znam ja, imaš ti svog Prcu. E, dragi moji odavde se ne izlazi dok ti prsti ne postanu ko suhe šljive.

Sunce je počelo zamirati i sad je žurilo prema Gvozdenoj gori.

DOK PRSKA VODA

Ulija se nije dobro osjećala otkad su stigli u Rubanj. Nije ona bila bolesna. Ali, nije pronalazila razlog zašto su ona i Krum ovdje u ovoj zabiti. Imala je manje obaveza u kući nego što je imala u Akvileji. Nije, kao tamo, trebalo raspripremati stan i dvorište nakon pijanki i gozbi koje su trajale do ranog jutra. Nije trebalo pripremati večeru za dvadeset ljudi, brinuti se za nabavku vina i to ne onog domaćeg kiselog, nego slatkog koje je dovezio Tarnije iz Istrije. Krum bi na gutljaj domaćeg iz okolice Akvileje napravio izraz lica, kao da mu je u čašu ulila jareću mokraću. Ovdje u Rubnju gostili su njih. Nakon posjete Prcinima, često su ih pozivali na zajedničke sjedeljke, gdje su na ovčjim kožama oko vatre pili barč, medovinu, ili vino. No, uz ječmenu kašu začinjenu lojem i komad ukusne pogače od ječma, pšenice i prosa, morala je svakodnevno slušati Krumove priče koje su imale za cilj prodati staklenu čašu i ukrasnu fibulu, ili dogovoriti otkup sireva i koža za sitan rimski novac. Jezik kojim su govorili je, za razliku od Kruma, samo djelomice razumljiva. Ali da je razumljiva i svaku riječ opet bi se osjećala kao vjerni pas koji svugdje prati svog gospodara i legne mu kraj nogu kad god mu se za to ukaže prilika. Zato se obradovala kad joj je jedna od žena iz Prcinog roda, nakon puno mahanja ruku, objasnila da je zove u sutrašnji ribolov. Nije shvatila kakve veze s ribolovom ima branje nekakve trave i kako to da ovdje žene love ribu, ali svako zanimanje koje može ispuniti dosadno jutro i prijedodne ju je radovalo. Sutra je po dogovoru došla do kuće Prcinih prije sunca. Nožnim prstima smežuranim od rose grebala je kožu sandale, ne bi li ga osušila trenjem. Gledala je u spuštenu kravlju kožu na ulazu brvnare, čekajući da je netko podigne i proviri na danje svijetlo. Zamišljala je Prcine kako izmiješanih tijela leže jedni preko drugih gurajući se da uhvate toplije mjesto kraj ognjišta.

- Ej!

Uzvik joj je stigao iza leđa iz smjera livade učinivši da prsti u sandalama na trenutak zastanu. Bila je to žena koja ju je pozvala u ribolov. Približavala joj se s punom košarom velebilja. Bila je lijepa na neki iskren i prirodan način. Na danjem svijetlu se vidjelo da ima brkove i da su joj listovi na nogama obraslim dugim crnim dlakama dokazujući da su joj djeca već odrasla. Prišavši, pokazala je na Ulijine sandale i svoje opanke, misleći na Ulijine mokre noge. Pozvala ju je za sobom u smjeru otkud je došla. Približavajući se potoku koji se u daljini spajao s malenom rijekom što je vijugala niz dolinu, Ulija je ugledala dvadesetak košara koje su virile iz visoke trave naginjući se na ženskim leđima. Bilo je tu još toliko djece, koja su se valjala, pomagala majkama ili lovila žabe zašiljenim kolcima. Neke od žena

i djece bili su iz drugih rodova. Prepoznala je ženu Tuninog starijeg sina, kojoj je nedostajalo pola uha. Pričalo se da joj ga je odgrizla svinja dok je spavala u travi. Ubrzo su košare bile pune velebilja i svi su se uputili prema mjestu gdje se rječice spajaju. Djeca su se utrivala spotičući se kroz visoku travu. Neki od dječaka, oni koji su lovili žabe, bili su umazani okerom oponašajući svoje očeve.

Nizvodno, do koliko možeš dobaciti kamen od mjesta gdje se rječice spajaju, rijeka je naglo vijugala udesno i na bližoj strani učinila sprud. Na kraju zavoja stajala je brana od dobro složenog velikog kamenja obraslog riječnom travom izraslom iz sedre. Voda je zbog tog iznad brane činila usporeni široki krug i naposljetku se prelijevala u slapu. Vodostaj je bio srednje visok, a voda u podzemlju natapala livade, pa bi ovakav slap napravila i nekolicina momaka pri zajedničkom mokrenju. Uzvodno na sprudu, do pola uronjeni u vodu, stajala su tri velika plosnata kamena. Došavši do rijeke, djeca su se iznenada umirila. Neki su provirivali prema mjestu gdje je voda stajala, dižući se na prste i pokušavajući ugledati ribu preko visoke trave. Ostali su gledali prema trima ženama koje su od drugih uzimale košare s velebiljem. Neke su žene dugačke stručke presavijale i vezivale u snoplje, moćile ih u rijeku i dodavale ovim trima koje bi započele s udaranjem po plosnatim kamenima naizmjenice ih moćeći. Nakon nekog vremena bi se vezačice i udaračice zamijenile. Ulija je brzo prišla svojoj brkatoj prijateljici i pomagala joj u vezanju. Od druge žene koja ju je zazvala, saznala je da joj se nova prijateljica zove Tira. Tira je svoj pokret vezanja snopa činila skladnim okretom ruke, istovremeno se smijući Ulijim nespretnim pokretima. Ulijini su snopovi bili nejednaki. Pucale su stabljike, latice su prštale uokolo. Ulija je primijetila da je jedna od udaračica podigla njen snop i izgovarala nešto što je zvučalo kao uvreda. Tira joj je na to odgovorila istom bojom glasa, nakon čega je žena zašutjela, a Tira se okrenula prema Uliji podižući svoje brkove u smiješak.

Vrbe uz rijeku bacale su već sasvim malenu sjenu kad su trojica dječaka, kojima se oker razmazao po tijelu dok su prelazili na drugu stranu rijeke, počela vikati. Odjednom se stvorio metež. Djeca i žene su se zatrčali u vodu. Neke su još ostale udarati. Tira je napravila još nekoliko snopova, pozvala Uliju i zatrčala se u vodu glasno se smijući. One iste košare u kojima se prije nalazilo velebilje, sada su se punile uhvaćenim ribama. Ulija je neko vrijeme oklijevala, a zatim se i ona po sprudu zatrčala u rijeku. Ribe su oko nje polako plivale tik do površine i bilo ih je jednostavno uhvatiti rukom. Tira joj je prišla s košarom čije je dno već bilo pokriveno, vidjevši da će riba koju je Ulija držala u ispruženim rukama kliznuti u rijeku. Prskanje vode, vrisak djece, hihot žena i pijesak koji se dizao s dna i milovao ju po nogama pod košuljom, natjerali su je da nesvjesno vrišti i smije se gledajući oko sebe ne bi li u

zamućenoj vodi ugledala ribu. Koža joj se naježila od ugone, a taj osjećaj nije osjetila još od kad ju je majka držala u krilu i češkala po leđima na dalekom sjeveru.

OGANJ

Izašavši ispred kolibe Krum je napravio dvadesetak koraka i zadigao tuniku kako bi se pomokrio. Ovdje se budio s lakoćom, izlaskom sunca. Bilo je to zbog ranog odlaska na spavanje, ali sviđalo mu se što se sada budio bez mamurluka i onog zadaha koji je privlačio muhe i tjerao ga da žvaće metvicu. U Akvileji je uvijek negdje kasnio. Budio se kasneći i tako bi kasneći proveo cijeli dan, zakasnivši na Ulijinu večeru. Ovdje si za sve imao vremena. Sve si stizao.

Tresući spolovilo prema dolini primijetio je tri prilike koje su se kretale prema njegovoj kući. Hodali su svečano, visoko uzdignutih glava, kao da ispraćaju nekoga u rajevinu. Ubrzo je prepoznao Garu i Prunu. Ispred njih je hodala neka nepoznata mlada djevojka, koja je ispred sebe u rukama nosila ćup s poklopcem. Krum je brzo spustio tuniku shvativši da još istiskuje posljednje kapljice. Jutarnju tupost i sporo razmišljanje nije ostavio u Akvileji zajedno s mamurlucima. Kad bi se probudio znalo mu se događati da uzme praznu čašu, obuče jednu sandalu i krene pustiti višak tekućine nakupljen tijekom noći. Tek kad bi izašao shvatio bi da mora obući obje sandale za hodanje po dvorištu, a sama čaša, ukoliko nisi nalio vodu iz mijeha, neće utažiti žeđ. Uostalom, jedino je on u Rubnju vodu pio iz čaše. Ujutro je bio glup i nije to mogao promijeniti. Obrisao je ruke o tuniku na stražnjici i krenuo prema trojki koja se približavala.

Garu je odmah započeo s brbljanjem:

- Ja sam... donijeli smo ti Ognja čuvara ognjišta. Ja sam... reko sam Pruni da namjeravaš ostati, pa sam, pa smo... Pruna je jučer posvetila Ognja i došli smo ga uručiti. To je velika čast Krume, samo...

- To darujemo svakom tko se odluči provesti neko vrijeme u našem kraju. Oganj čuva ognjište da ne gasne.

Pruna ga je prekinula u pridavanju prevelikog značaja ovoj gesti.

- Pa ne znam što bih rekao, zahvaljujem. Hoćete... dođite sjednite. Mislim kakav je red? Ulija! Ulija! Probudi se!... Trebam li sad ja nešto reći ili napraviti?

- Možemo sjesti i donesi svakom kap medovine ako imaš. Za barč je prerano.

Pruna se nasmijala smanjivši onaj krug bijele kože oko desnog oka. Krum je umjesto nadmene pompoznosti trgovca iz grada pokazivao smetenost dječaka pri prvom obrednom susretu sa svećenicama. Raščupano Ulijino lice provirilo je razmaknuvši kravljju kožu na ulazu u kolibu. No, njoj nije kao Krumu trebalo puno vremena da razbistri misli i riječi stavi u pravilan slijed. Ubrzo je nosila vrč medovine i malenu, fino izrađenu svijetloplavu staklenu čašu. Pruna se pitala kada je prije uspjela popraviti kosu. Mlada je djevojka još uvijek držala ćup ispred sebe i Krum nije znao da li da ga uzme i ponudi djevojku da sjedne ili treba prije još nešto učiniti. Pruna je shvatila njegovu nedoumicu.

- Uzmi ćup i odloži ga kraj ognjišta, ali ne pre blizu, da nije previše toplo. Otvorit ćeš ga navečer kad smrkne. Oganj će sam sebi naći mjesto.

- A, što je unut... dobro, otvorit ću navečer.

Krumu su misli još bile spore.

- I koliko namjeravaš ostati?

Pruna je nastavila kad se Krum vratio iz kolibe.

- Ja ovdje mislim živjeti, ako me hoćete, ali odlazio bi... morao bi nekad u Sisciju i Akvileju zbog trgovine.

Ujutro je lagao neuvjerljivo.

- Zato smo ti donijeli ognja. Ali budimo iskreni, ti si gradski čovjek. Ova tvoja... Ulija se zoveš?

Jedva se okrenula prema Uliji i vratila pogled na Kruma.

- Ona bi se brzo navikla, kažu da je uživala u ribolovu, ali ti... vidim ja, tebi nedostaje gradski život. Tržnica, užurbanost, skupe toge.

- Meni je tamo nedostajao miran san i... baš taj mir koji sam ovdje našao.

Iznenadile su ga vlastite riječi i iako si nije mogao vjerovati, osjećao je da ovo nije laž. Osjetila je to i Pruna, raširivši malo onu svoju bijelu pjegu oko oka.

Tu večer otvorio je ćup kraj ognjišta i ustuknuo. Iz njega je polako isplazila zmija.

Nasmijao se.

Pa da, sad mi je jasno zašto je otac onako vikao na nas kad bi Kavran i ja ubili zmiju.

Ulija je vrisnula ulazeći u kolibu.

- Ne boj se, to je oganj. Bezopasan je za sve, osim miševe i žabe. Osim toga, tjera zmije otrovnice. Morat ćemo se naviknuti na njega, a... i on na nas... gdje si krenuo momče, ne pod slamaricu!

Tu noć Ulija nije spavala. Slušala je lagano šuštanje po kolibi. Pred jutro, nakon što je nakratko zaspala, trgnula se uz vrisak odbacujući Krumovu ruku koja je u snu završila na njenim ramenima.

LOV

Od prošlog uštapa Krum je obišao sve rodove u plemenu. Zamijenio je većinu staklenih čaša i fibula za namirnice, dugotrajne suhe sireve, te ovčje i kravlje kože. Od Grabinog roda je doveo i nekoliko ovaca i ovna, napravio im maleni tor iza kuće, zajedno s nadstrešnicom za konja i magarca, koje je doveo s mora i na kojima mu je zavidjelo pola plemena. Ulija je od Tire jedno poslijepodne donijela punu košaru pilića. Isprva su dražesno trčkarali po kolibi bježeći od ognja, no, ubrzo su narasli u dosadne i bučne kokoši koje posvuda ostavljaju svoj izmet, pa im je Krum napravio kokošinjac od pruća uz samu kuću i svaki su ih sumrak dok se nisu navikle morali tjerati iz kuće i spremati u njega. Ulija je dosta vremena provodila s Tirom. Zajedno su brale mlade izbojke rogoza, bljušta i preslice, mladu pušinu, broćiku, mušku i žensku bokvicu, rusomaču, koprivu, kiselicu, luk što raste pod povitinom, peteljke medvjedeg dlana za barč, cvjetove maslačka i zaostale prošlogodišnje bobice trnina, šipka i gloginje. Skupljale su sok iz breze, mljele korijene plavog kotrljana, odoljena i rogoza za brašno. Ipak, Uliju je najviše veselilo traženje bukovača u bukovoj šumi. Ili izaći netom nakon kiše i sakupljati puževe s kućicom te ih odmah potom ispeći na žeravici. Krum je zbog te nove Ulijine sakupljačke strasti i uživanja u druženju s Tirom svaki dan jeo nešto novo. I bio je zadovoljan. Ako bi ga ponekad i previše iznenadio novi okus, uvijek je mogao umočiti brk u zdjelu tople ječmene kaše koja se grijala kraj ognjišta zajedno s ognjem.

Krum je s muškima iz Tuljinog klana otišao u lov. Noć prije zbog tog je bio tako uzbuđen da je cijelu noć proveo pričajući s Ognjem, te slušajući Ulijino duboko disanje i pričanje u snu. Možda je i zbog tog, sutradan sve pošlo po zlu. Najprije nije uspio ni skinuti luk s ramena kada su kraj njega u neposrednoj blizini protrčali divlja krmača s tri sasvim mala prugasta praseta. Potom je predugo nišanio u srndaća koji je bevka na livadi pa je strijela, kada ju je odapeo, umalo pogodila Tuljinog trećeg sina. Na kraju je ipak pogodio njegovog psa, i to tako da je siroto pseto Tuljin sin morao usmrtiti sjekirom da mu skрати muke. Nitko od Tuljinih mu zbog tog ništa nije rekao. Ali, više ga nisu zvali u lov.

Krum je tu večer na Ulijinu ljubopitljivost odgovarao mrmljanjem u zaimaču punu kaše, a sutra, čim se probudio, dva kolca zabio u zemlju iza kuće i o njih objesio ovčju kožu. Cijeli je dan proveo ciljajući u kožu. Prekinuo ga je tek Garin otac Mirta nakon što ga je neko vrijeme gledao u tišini:

- Ostavi se toga sinko, dok si nisi nogu prostrijelio.

VIJEĆE

Na vijeću su se skupili starješine svih tridesetak rodova izuzev starog Mane. Umjesto njega od Garginih je došao njegov sin Umir i Barbin je zbog tog prednje zube položio na donju usnu.

Stari Mane izgleda neće dočekati ljeto. Poznajući Umira vijeće je izgubilo još jedan razuman glas.

Osim Umira od Garginih iz viđenijih rodova tu su bili: stari Prco Trojan, dugoprsti Moran od Zdjelara, Volk od Gabrinih, Saran od Tunjinih, Kalem iz roda Draginih, Bako od Kovača, najstariji Kurijski od Crevara i sam Barbin, koji je predstavljao Kobe. Kraj Barbina je sjedila Pruna, no nije imala pravo glasa. Mogla je samo kad odluke budu donesene, priopćiti odluku Vidasu, natočiti mu vino u rog i čekati hoće li ga posrkati ili pustiti da se ukiseli.

Barbin je gledao u lica na vijeću. Umir je nešto urezivao u štap, naizgled nehajno pokazujući svoj skupi željezni nož. Ocu je s postelje uzeo kapu od željeznih alki, prebacivši njen rep preko prsiju. Kraj njega je sjedio stari Trojan iz Prcinog roda i šaptao nešto Moranu Zdjelaru. Barbin je među njima vidio Bastijine pristalice, ali više nije znao koje su njegove. Ne samo zato što su mu Bastijine uspješne pljačke i pokolji zaljuljali stolicu na kojoj sjedi, već i zbog tog što ni sam nije znao što želi da vijeće odluči. Ono što je znao, bilo je da što god odlučili, on će morati učiniti nešto mrsko. Sjećao se svog pradjeda, koji se žestoko borio protiv Rimljana sve do pada Metuluma. Ali kad je Metulum pao, kleknuo je pred Rimljane, nahranio i napojio dvije legije, natovarivši im kola puna plijena i ostao plemenski starješina. Život je onda bio jednostavan. Sad je sve drugačije. Rimljane je cijenio zbog njihovog reda. Uvijek se znalo tko tu kome zapovijeda, a dok su hodali u koloni činilo se da hoda divovska gusjenica, koja proždire sve na što naiđe. Mnogi su mladići iz ovih krajeva, sami otišli u Segestiku i postali legionari. Rimljani su donijeli sjajne predmete, odjeću jarkih boja, odisali su bogatstvom. Ali, izvan zapovjedi pretvarali su se u razularenu masu divljaka, koja krade i siluje žene. Ne znajući da bi u hramu, kao gosti nakon ritualnog pranja, dobili posvećenje svećenica uz zadovoljstvo koje su tražili. Barbin je mrzio i nadmenost njihovih zapovjednika i zaista se ponekad, kako mu je Bastija i rekao, osjećao kao da viri ispod rimske tunike. No, znao je njihovu moć. Znao je da će se ova Bastijina priča završiti na neki ružan način. Nije još znao kako, ali mnoge će majke proplakati, a on u tom nije želio sudjelovati.

Nije znao ni kako započeti ovo vijeće. Zato je pustio da žamor stvori nervozu, koju će netko poželjeti prekinuti.

- Dobro, šta smo se ovdje sakupili da mrmljamo između sebe kao babe? Barbine, reci šta si nas zvao?

Oklijevanje mu nije pomoglo, stari Trojan Prco je vješto predao stado pod njegovu frulu.

Sad su svi šutjeli i gledali u Barbina očekujući da nešto kaže.

Barbin je pogledao u pod, uzeo štap, udario se njim po vrhu opanka, isisao zrak iz rupe u prednjem zubu i ponovno pogledao prema vijeću, pokušavši ih sve odjednom izrešetati pogledom kao strijelama.

- Svi ovdje znamo šta nam Bastija radi. Navla...

- Ne radi nama ništa, radi Rimljanima.

Umir je pustio štap i gledao u Barbina i zaboravivši ljepotu svog noža.

- Umire, dok ja govorim ni ti, ni bilo ko, neće me prekidati.

Umiru se zbog Barbinovog smirenog i prigušenog glasa onaj lijepi željezni nož učinio kao slamka za čačkanje zuba. Barbin je pričekao da se uvjeri da ga i ostali shvaćaju ozbiljno.

- Bastija navlači bijes Rimljana. Taj nam bijes može ovdje navući rimsku legiju. Stariji ovdje se sjećaju, po pričama njihovih djedova, šta to znači. Osim toga, zapovjednik u Segestiki mi je jasno dao do znanja da sami očistimo svoje dvorište. Rekao je da kad oni dođu neće gledati čije je stado paslo na tuđem pašnjaku.

- I šta nam ti predlažeš?

Prco je želio da se Barbin izjasni.

- Ništa zasad. Želim prvo da se posavjetujem s vama. Ne želim da se ovdje podijelimo. Što god odlučili doći će vrijeme kad... Morat ćemo stat jedan uz drugoga. Onda više neće biti, nisu tu moje ovce pasle.

Umir je zašutio, Prco Trojan nije postavljao pitanja i Barbin je znao da je pobijedio u prvom hrvanju, ali znao je da ga očekuje još nekoliko.

* * *

- Vješto si vodio vijeće. Prave riječi kad je trebalo.

Pruna je gledala Barbinove vrhove opanaka kako se izmjenjuju provirujući pod tunikom. Teško je pratila njegov dugački korak, a nakon njene rečenice, još ga je produljio.

- Zašto onda nismo ništa riješili? Tu... evo tu mi stoji Umir sa svojim smrdljivim opankom.

Pokazivao je na svoje desno rame.

- A ovdje mi stoje rimske legije.

Pokazao je na lijevo.

- Još mi se ti sad popni na leđa.

- Nisam ti ja Umir, nećeš tako sa mnom.

- Šuti ženo i reci mi što sad nakon vijeća! Tu smo gdje smo bili. Pao pljusak, zemlja suha.

- Pa to ti odgovara. Tjeraj tako dalje. Prco Trojan je pametan starac, on će dobro odvagnuti. Kuriji reci što želi čuti, Umira ušutkuj ko dosad, u Segestiki laži da okupljaš vojsku da je pošalješ na Bastiju. Ili još bolje, napravi Zivku da okupiš vojsku. I još... trebao bi opet razgovarati s Bastijom. Pomiri se s njim, pokaži mu svoje slabosti, nedoumice. Daj mu do znanja da ne znaš što ćeš dalje.

- Ti si... podmukla si! Nismo mi istu kašu kusali. Ja radim što govorim.

- E pa došlo je vrijeme da jedno govoriš, a drugo radiš. Kusamo mi već dugo istu kašu. Kašu koju su nam skuhali Rimljani. Misliš da je onaj u Segestiki postao zapovjednik zato što je radio što govori?

- Gadiš mi se! I ti i Rimljani. Dođe mi da uzjašem s Bastijom.

- I to je jedno od rješenja, ali sad je za njega rano. Ako će ikad biti prilike. Neka odluči Vidas. Sutra ću napuniti njegov rog.

Pruna je znala da Vidasa nije briga i njoj prepušta odluke. Barem dok mu je rog pun dobrog

vina.

GARIN OTAC MIRTA

Garin otac, stari Mirta, često je obilazio Krumovo dvorište. Krumova koliba bila je nekad njegova. U njoj se rodio. Često joj je u međuvremenu mijenjana slama na krovu, a i blato se iznova lijepilo. Nikad nije zavolio onu koju je Garo napravio. Višu, prostraniju i smještenu odmah pored puta. Kad je sagrađena, isprva se nije ni preselio. Ostao je neko vrijeme tugujući za svojom davno umrlom ženom Umom. Onda se počela bližiti zima. Trebalo je skupiti drva za ogrjev, trebalo je održavati ognjište, trebalo je kuhati, a on je volio lutati šumom i pratiti putove divljih životinja. Mirta nije lovio. Bio je nevješt s lukom i strijelom, kao i Krum. Kad je bio mlađi, nekad je znao postavljati zamke, ali ni u tome nije bio naročito umješan. Mogao je dugo gledati kako netko radi, ništa ne govoreći. Od kad se Krum doselio, često je bio njegova druga dva oka. Kad bi progovorio, Krum bi obično počeo čupkati svoju desnu obrvu i lupkati prednjim dijelom sandale po tlu.

Jedno je jutro dok je Krum mladom vrbom vezivao poprečne kolce na dva dugačka i tanka johina debela, ne bi li napravio ljestve, Mirta došao sa svojim unukom Verom. Vero je bio mršav desetogodišnjak bez srama i s mišjim pogledom svoga oca Gare. Krum je odlučio prekinuti Mirtinu šutnju i ne dozvoliti da ovaj smisli rečenicu kojom će mu se na kraju posla posrati na trud.

- Nije te bilo jučer dok sam gulio kolce i namakao vrbino šiblje?

Mirta je na trenutak ostao zbunjen.

- Bio sam u šumi. Malo, da vidim šta radi divljač.

- Lovio?

- Ma ne, di ću ja. Ja sam za pod humak.

- Pa šta si onda, brao gljive?

- Ma ne, prohodam po putovima životinja. Volim znat šta ima u šumi.

- Pratiš tragove? Znaš pratit tragove?

- Iss... znam gdje se kad koji vepar posro.

- A jebem ti stado... šališ se? Bi mi pokazao?
- Što da ti pokažem? Joj, nemoj Krume ostavi se luka i strijele, netko će poginuti.
- Ma ne, ti mi pokažeš kuda hodaju... svinje je li i zajedno napravimo stupice. Poslije dijelimo ulov. Pola-pola.
- Nisam ti ja više za stupic...
- Ja ću radit šta treba, ništa ti ne brini. Sve ću ja smislit i napraviti. Ali šutimo! Neće mi se više Prcini smijati što sam Tuljinovom malom ubio psa.

ORAO ŠTO LIČI NA KOKOŠ

Barbin je hodao po podnom mozaiku u holu velike rimske vile zapovjednika garnizona, prateći uglastu crtu od modro-plavih uglačanih pločica koja je postupno pravila krug opasana stupovima.

- Pričekaj da te pozovem!

Rekao je strogo centurion i otišao prema tribunovim odajama. Barbinu se, zbog centurionovog tona, uspravilo čelo i poželio je rimskoj njuški sazuti zube u grlo, ili bar okrenuti se na petama i odjuriti dok konj ne baci pjenu na usta. Umjesto toga, ponovno je spustio čelo i zagledao se u crtu mozaika. Kad je pobrojao koliko je plavih pločica potrebno da bi linija krenula ulijevo i koliko joj je potrebno da se vrati na isti put, kad je pobrojao sve lijeve i desne zavoje, kad je provjerio je li svaki lav sačinjen od trideset i dvije crne pločice i koliko je pločica potrebno da bi se sačinio orao, koji je više ličio na kokoš, kroz hol je ponovno prošao centurion, čini se zaboravivši da je Barbin još tu.

- A da, trebao si zapovjednika. Rekao je da ga ne gnjaviš ako baš nije važno.

- Slušaj ti! Meni od mog mjesta do ovdje treba dan jahanja, jaja su mi ko školjke! Vodi me do tribuna!

Centurion ga je prvi put pogledao s pažnjom. Vjerojatno zbog načina kako je Barbin netremice gledao u njegov veliki kukasti nos, centurion ga je odlučio odvesti, prebacujući odgovornost za mogući nemili događaj na zapovjednika.

- Ooo... Barbine! Jesi dugo čekao? Imao sam posla.

Barbin je gledao u tragove posla koje je ostavio za sobom. Bio je tamo pladanj s hrpom janjećih kostiju, proliveno vino, razmravljeni okrajci pogače i dvije polugole Kolapijanke.

- Vezano uz ono s pljačkama na putu za Akvileju, želio sam reći da...

- Slušaj Barbine, meni je to sad ni u vodu ni u vino. Dobio sam premještaj, zovu me prvo nazad u Rim. Ostaje mi samo da čekam da dođe neki mladi tiberijevac. Kažu da je vaš. Kolapijan. Ja skupljam stvari i odoh za koji dan.

Barbin je sad gledao u zlatne i srebrne predmete poslagane uokolo po prostoriji.

- To znači...

- To znači da držim do tog vašeg poskoka što ujeta po šumama ko dooo... Prenijet ću tom vašem Kolapijanu što me mijenja šta se ovdje događa. Pa nek se on nosi s vama. Možda ćeš s njim lakše nego sa mnom. Meni je sve to sad prdac od jučer.

Dok je na putu prema kući mrsio grivu svog konja, Barbinu se razmrsio čvor koji je zapovjedniku nosio u trbuhu. No, znao je da će ga netko opet zaplesti. Možda Kolapijan u službi Rima koji uskoro dolazi.

- Pruna je opet imala pravo. Ako ništa, dobili smo na vremenu.

STUPICA

Krum je cijeli dan proveo sjedeći ispred kuće i gledajući u nekoliko dobro naoštrenih drvenih šiljaka koje je pričvrstio na štap prethodno im vrhove otvrdnuvši na žeravici. Kraj njega je stajalo uže koje je povremeno pokušavao zavezati ne bi li napravio omču koja bi se zatezala na lagani dodir. Sutra je napravio nekoliko novih štapova sa šiljcima i povezo ih u okvir. Sve je dobro zavezao vrhovim šibama i od štapova napravio uokvireni križ širine rastegnutih ruku. Ubrzo je shvatio da je prelagan da bi ozbiljno ozlijedio i odraslu vjevericu. Dosjetio se da to ne predstavlja pravi problem. Kad bude postavljao stupicu, opteretit će šiljke s nekoliko teških kamena, da dobije brzinu pada i silinu zabadanja šiljaka. Okvir je samo trebao pasti s dovoljne visine da probije kožu. Ono što mu je predstavljalo problem bilo je: kako pokrenuti šiljke da padnu kad se životinja nalazi pod njima?

- Ne znam šta je ovo, al opasno izgleda.
- Saznaćeš moj Mirta, kad te budem zvao da podijelimo vepra.

Mirta je, kao i uvijek, došao bez najave.

- A dobro, iskopaš dovoljno veliku rupu, ubaciš šiljke okrenute nagore. prekriješ trskom i lišćem i čekaš da upadne.
- Vidiš, vidiš, Mirta, nisi ti sisao bika. A ja razbijam glavu. Ja napadam s neba, a ti bi ga dočeko iz zemlje.

Nakon noći koju je proveo razmišljajući kako ponosno s kolima prolazi kraj kuće Prcinih vozeći iza sebe ogromnu veprovu glavu, kojoj je jezik visio s kola i umalo se vukao po zemlji, Krum je ujutro napravio još jedan okvir. Ovaj put izrezao je balvane na potrebnu širinu i na njih vezao šiljke. Sad su imali potrebnu težinu bez kamenja. One od prethodnog dana je obogatio poprečnim štapovima i zašiljenim kolcima. Nije odustao od napada iz zraka i ostatak dana proveo je smišljajući i isprobavajući kako će životinja padom u jamu sama osloboditi stisak užeta. Sjetio se čvora iz djetinjstva, koji mu je pokazao otac. Tada mu je, nakon što se izvikao na njega jer je prerezao dugačko uže, otac pokazao kako može nešto čvrsto zategnuti dugačkim konopcem, a da ne odreže višak i nepotrebno skрати uže. Zvao je to skraćivaljka. Ono što je sada vrijedilo u tom čvoru, bilo je njegovo razvezivanje. Kad je konopac bio zategnut čvor je držao čvrsto, ali bilo je dovoljno opustiti konopac i pritom

povući između dva uzla i čvor bi se sam razmrsio. Rješenje se ponudilo samo od sebe. Taj konopac među uzlovima dodatno će privezati za trsku kojom će prekriti rupu i kada je vepar poklopi svojom tjelesinom, propast će u rupu, nabost na šiljke, razmrsit skraćivaljku i okvir od balvana prepun šiljaka past će mu na leđa. Isprobao je potezanje skraćivaljke na obližnjem stablu i čvor se razvezivao.

Nakon još jedne noći kraj ognjišta i sanjanja vepa jedva manjeg od goveda, sutra je natovarao opremu na konja, uzeo motiku za kopanje i rano otišao do Mirte.

- Idemo Mirta, vepar nas čeka.

- Ti si... A jesi se naoružao. Ajde, što ne bi. Čekaj, čekaj, samo malo.

Otišao je u kuću i vratio se s ovčjom iznutricom i komadom loja.

- Što je to, za mamac? Ne lovimo lisicu?

- A ti nisi čuo da svinje jedu meso. Svinje su sinko ko ljudi. Nema što mi i svinje ne bi pojeli.

Tu noć Krum je zaspao sa smiješkom odmah nakon večere. Bio je zadovoljan. Dugo su tražili povoljno mjesto i namučio se kopajući rupu. Mirta nije ponio ni motiku. Ali, pred večer, kad je sve bilo gotovo i Mirta stavio iznutricu na trsku skrivenu suhim lišćem koja je prekrivala rupu, umalo upavši u nju, obojica su otišli kućama sigurni kako ih uskoro očekuje lovačka slava.

U ČAST VIDASU I TANI

Rubanj se pripremao za veliku svečanost. Bio je to Velji dan kada se priroda počinje buditi i u okolnim brdima, a ne samo u dolini kraj toplog izvora. U to se vrijeme u Rubnju skupljao veliki broj ljudi iz različitih mjesta. Dolazili su Kolapijani i Japodi, susjedi Oserijati, zatim Liburni, Breuci, Andizeti, Desidijati, Dalmati, neki su potezali čak iz Histrije i s velikih liburnskih otoka ispred Albone, Laureane i Tarsatike. Nekoliko dana prije početka svetkovine prostor uz jezero počeo se popunjavati šatorima od raznobojnih tkanina, te kravljih i ovčijih koža. Neki su skloništa za spavanje i skrivanje od rose pravili od kolaca prekrivenih rogozom, koji je rastao uz jezero i obližnje potoke. Mnogi su, ne čekajući ravnodnevnicu, u vruću lokvu ispod izvora okruženu drvenim koljem i s malim drvenim postoljem za žrtvenik, na mjestu gdje je voda otjecala u slapu, bacali glinene dijelove tijela koji su ih boljeli ili kipiće napravljene na svoju priliku. Našlo se tu i mladića koji su bacali glinene faluse pretjerane veličine ne bi li pospješili rast svog ponosa, a na isti su način mnoge djevojke željele svoje dojke učiniti velikim i obješenim kao što su imale njihove majke. Pruna je već nekoliko dana s ostalim svećenicama pripremala zaravan uz jezero ispred hrama. Srpom su sasjekle svaku travku, pokupile iz tla oštre kamenčiće koje je ogoljela proljetna visoka voda, očistile hram, obrisale kip Vidasa lišćem bijelog lopuha, a Tane suhim cvijetom ranjenika umješanog u rastopljeni ovčiji loj. Dok su im muškarci, ove je godine ta čast pripala Tuljinima, usjekli i donijeli tisu, one su je pripremile za oblaganje snopovima suhog prošlogodišnjeg klasja. Iz Siscije su kolima stizale velike keramičke posude pune barča, medovine, vina i piva. U poseban obor iza hrama, Tuljini su doveli i zajedno zatvorili konja bijelca, tri goveda i dvanaest ovaca za žrtvu. Na zaravni kraj toplog izvora poredane su drvene klupe i stolovi, a u pozadini dovučena suha drva hrasta i graba te velika hrpa cjepanica borovice za nekoliko velikih lomača. Odmah pored dovučena je velika hrpa sitnih grančica borovice da bi se pucketanjem vatre probudila Tana. Na drugoj strani jezera, uz veliko polje s mladim ječmom, muški iz klana Tuljinih pripremili su veliku livadu za bacanje koplja. Zatim mete za gađanje lukom i strijelom, sulicom i praćkom, te označili prostor za hrvače. Prostor s klupama i stolovima po postavljanju odmah su počeli popunjavati trgovci i majstori zanatlije slažući predmete za prodaju i nudeći usluge. Ujutro, dan prije same svetkovine Pruna i svećenice su u hram ušle odjevene u bijele haljine s ušivenim znakovima na porubu oko vrata i s isto takvim znakovima nacrtanim na čelu sokom od rosopasna. Kosa im je bila crvena od okera rastopljenog u ovčijem loju i vezana u punde. Nekolicina pijanih Dalmata već se napila barča i počela nešto dobacivati dvjema

svećenicama u prolazu. Bio je potreban samo mrki pogled Tuljinovog drugog sina da im se glasan smijeh pretvori u nezadovoljno mrmljanje u vrčeve s barčom. Tu večer je došao najveći dio hodočasnika, putnika, svećenika, trgovaca, veseljaka, i čitavih obitelji. Sa zapadne strane jezera nije se moglo proći od šatora i upaljenih vatri. Cijelu je dolinu ispunjavao dim, cika i žamor, ispresijecan pojedinim glasovima. Sve je bilo spremno.

SPREMA SE USTANAK

- Skenobarde, sunce ti crveno.

Skenobard je bio crveni gorostas u kojeg si gledao kao da provjeravaš kakvo će poslijepodne biti vrijeme. Kao i mnogi plemenski starješine iz susjednih plemena ni on nije želio propustiti Velji dan u Rubnju.

- Barbine, je li ti to kosa bijeli, ili si se s nekom valjao u pepelu?

- Bijeli mi Skenobarde, brige me pojedoše. Jesi došao malo, neka si. Ajmo meni da popijemo nešto. Vidim da se tebi dlakurde još crvene kao da... tebe neće sijede? I sunce te nešto opalilo kuda si se smuco.

- Napio sam se neku večer s momcima i zaspao vani ispred kuće, a ona me moja ostavila da spavam vani. Skoro sam se zmrzo, a kad sam se probudio sunce se već dobrano podiglo, a mlađano sunce, znaš mene, osjetljiv na sunce. Mlati me sjekirom, ali nemoj me držat na suncu. Stavljala mi posle na lice kozju skutu, bilo joj žao kad me vidjela onako crvenog. Izgledao sam ko Japod kad se sprema u rat... he, he... ko da sam se crvenilom namazo. Al sad je već dobro... nego... reci ti... koje to tebe brige more?

- Gone me iz Segestike, Rimljani su nasjeli, zbog... čuo si da se Bastija odmetno?

- Čuo sam, kako ne bi čuo, ali... nije to ništa što se sprema. trebat će nam takvih Bastija.

Barbin je točio medovinu dajući si vremena da zamisli što se sprema i zašto bi mu trebalo još bradatih pljačkaša s lutajućim pogledom.

- Što se sprema?

- Sprema se Barbine. Znam da ti ne prosipaš riječi ko brabonjke, ali... o ovome što ću ti sad reći ni... još nemoj ni Pruni. Ionako će sama doznati.

- Ajde pričaj, sad ti prosipaš brabonjke.

- Rimljani su među Breucima, Dezidijatima i Dalmatima pokupili sve muške koji uspravno hodaju spremajući se za pohod na Markomane. Jedan im se dio odmetno. Ono grupa, ne znam... I vraća se kući. Ostali koji su izbjegli rimsku vojsku digli su se, spremaju se za rat.

Digao se Pines Breučki i ponovno postavio Batona da vodi vojsku.

- Batona. Ta ih je pijana budala prije petnajst zima vodila u rat pa im se posro u kašu. E, ovnovi što najjače bleje uvijek povuku ovce za sobom. Makar i u jamu. Već znam da mi se ne sviđa što ćeš mi sad reći.

Zavrtio je dno na keramičkom vrču i iskapio medovinu.

- E, a onaj drugi Baton. Dezidijat, i njega znaš. Pili smo zajedno više puta. Onaj brkonja gorštak. Mali, ali gleda te ko kobac kokoš. Sjećaš ga se?

- Baton, znam... Kobac, dobro si reko. I prgav kad popije.

- E on. Digo je Dezidijate, Dalmate, Piruste. Pregovara, traži saveznike do Grčke i Trakije. Japodi su ga već prigrlili. Čuo sam da je njegov glavni čovjek... neki Klecan

- Nikad čuo.

- Nisam ni ja. Taj Klecan da je otišao u Liburniju i Histriju. Znaš šta to znači?

- Što si ti meni napričao. Kamo će Baton? Na Rim?

- Ako digne Liburne i Histre... ne znam. Tiberije je s dvanaest rimskih legija otišao na Markomane, ako Baton digne Histre i Liburne, i stigne s vojskom do Akvileje prije Tiberija... Nema ga ko zaustaviti do Rima. Ni u Rimu.

Barbin je ponovno punio vrčeve. Skenobard je sjedio pa ga je, stojeći sad mogao gledati ravno u oči.

- Ko bi digo Liburne i Histre, oni su sad veći Rimljani od Rimljana? Dobro... a ti Skenobarde? Di si ti tu? Što će tvoji Oserijati?

- Ja sam... posjetio me. On, Baton s još dvojicom. Bio je srdačan, prisjetio se onog našeg pijančevanja, a onda je uzeo onaj kobčev pogled i rekao da više ne pije, da su ozbiljna vremena, da je dosta rimske mužnje naših krava, da nam uzeše svu ljetinu, odvedoše sve muške, trgovci iz Rima su zaposjeli tržnice, uzeli nam naše rudnike željeza i ispirališta zlata. Reko je da nam niko neće dat ono što nam pripada ukoliko si sami ne uzmemo.

- Još mi nisi rekao što ćeš ti. Priča ti obilazi ko lisica oko kuće.

Skenobard se u Barbinovu društvu uvijek osjećao kao da je nedovoljno visok, ali isto se osjećao i u društvu Batona, a ovaj je bio još niži.

- Da sam uz njega. Ima pravo i... kad ga slušaš kaže ti baš ono što... pa nismo mi toliki krmci da moramo rovati tu po blatu. Ima mjesta gdje ti ne trebaju opanci da ne smočiš noge. Hoda se u sandalama po popločanom kamenu. Di je slava naših djedova? Oni se nisu bojali Rima.

- Zamutio ti se izvor Skenobarde. Oči su ti veće od guzice. A naši su se djedovi borili više među sobom nego protiv Rima. Lako je njemu, Batonu. Gorštak. On će kad se govna zakotrljaju pobjeć u brda. A di ćemo mi Skenobarde? Meni rimska legija sjedi u Segestiki tu pred nosom. Huh... Ne kažem da nije u pravu. I meni se dlake ježe kad se sjetim da na nas gledaju ko na pseća govna. I rađe bi zapalio ljetinu nego dio vozio u Segestiku. Na svakoj Zivki neki od mlađih momaka se ne pojavi. Samo čujem otišo u Segestiku i unovačio se. Niko ih nije unovačio Skenobarde. Otišli su sami. Znaš ti koliko je nas Kolapijana bilo? Pola Segestike i sva sela oko sve su Kolapijani. Ali od tog nema ništa. Sad su Rimljani. Ili rimske sluge. Vidiš na što smo spali kad je ovo što vidiš ovdje kraj jezera i nekoliko sela u okolici sve što je od nas ostalo. Hoću reći Skenobarde, bojim se da tu nema pomoći. Par sestercija više bliješte nego naši mačevi okovani srebrom. Sanjaju vile uz more i robinje koje im češkaju jaja. I možeš ti njih pitati da li znaju nekog našeg koji je doživio rimsku veteransku penziju...

- Ima ih...

- Znam i ja da ih ima. Samo ih niko nikad nije vidio. Evo, kod mene u selu je sin jednog veterana. Ali koliko ih je poginulo da bi on zaslužio penziju. Na jednog veterana snoplje posječenih tijela i hrpa istrunulih kostiju. Dogodit će se da ćemo ratovati protiv naših. I nemoj nasjedati na priče o Rimljanima koji muzu njegove krave. Dezidijati ionako drže samo ovce jalovice. Di su njima krave? Kobac možda i ozbiljno misli što govori, ali breučkim Batonom upravlja samo šaka srebrnjaka i kurčenje s barčom u rukama, a takav okrene stranu dok zakolješ janje. Uostalom, on se već jednom prodao Tiberiju.

Skenobard je ustao i iskapio vrč. Možda visina ipak pomogne.

- Uh... s tobom je uvijek teško Barbine. Ali griješiš ako ne ideš. Narod je podigo čelo. Svađe su zaboravljene. Sva plemena dišu ko jedno. I kod tebe čujem... razmisli, ali razmisli dobro. Pitao me Baton Kobac na rastanku za tebe. Čudi me da te nije posjetio ili poslao nekog od svojih.

- Nije. I to što si čuo, dobro si čuo. Ima za mene zamjenu, koja je sigurno uz njega. Zato se

Bastija onako uskurčio zadnji put. A ja mislio da imam problem samo s Bastijom... huh!

ULOV

Krum je svakog jutra obilazio stupicu u šumi. I svako bi jutro sve stajalo kako je bilo, samo su mamac od janjeće iznutrice napali crvi. Jedno je jutro u blizini stupice primijetio tragove neke životinje. Nije ih uspijevao prepoznati. Pretpostavljao je da je tuda prolazila srna. Mirta mu je govorio neka bude strpljiv.

- Čekaj još koji dan da vrijeme odnese naše mirise. Zna vepar, nije bika sisao. Al doće on.

Ali Krum nije mogao čekati. Otišao je obići stupicu rano ujutro i na dan svetkovine, poslavši Uliju kraj jezera prodati ono fibula, staklenih čaša i brončanih igli što im je ostalo. Najljepše i najvrjednije kopče i nekoliko precizno izrađenih, srebrnih naušnica sačuvao je za, kako je Mirta govorio, ako vuci pokolju ovce.

Prilazeći stupici provirio je iza stabla s mjesta od kuda je mogao vidjeti šiljke na balvanima, koji su napadali iz zraka. Činio je tako svako jutro. Pri tom je osjećao uzbuđenje, kao da je bacio kocku da se kotrlja za veliki ulog i čeka da se zaustavi. Šiljaka iznad stupice nije bilo. Osmijeh mu se rastegao po licu. Poželio je potrčati, ali je samo krenuo polaganim koracima prema stupici, želeći si produžiti iščekivanje. U stupici se nije ništa micalo. Unutra je zaista bila životinja, ali vidjevši kroz okvir balvana bijele mrlje na crnom krznu i dugačak kitnjasti rep koji je virio sa strane, Krum je žestoko opsovao.

- Jebemu sunce... jebemu! A sunce mu jebem! Pa opet pas, sunce mu jebem!

Poželio se okrenuti i otići, a onda je stao. Trebalo je ukloniti tragove ove sramote. Pas je bio na više mjesta proboden na trbuhu i na leđima, a jedan mu je šiljak prošao kraj uha i izašao na mjestu gdje se donja čeljust spajala s vratom. Jedno je bilo sigurno. Stupica je bila napravljena da ubije. Izvukao je lešinu i bacio je dublje u šumu, samo je malo zatrpavši lišćem. Vratio se baciti okvir sa šiljcima nazad u jamu, ali kad je došao do njega, ponovno ga je postavio da prijete iz zraka. Vratio trsku koja nije slomljena na svoje mjesto i posuo sve lišćem. Zatim se vratio do psa, rasporio ga, izvadio iznutricu, umalo povrativši, i postavio iznutricu na trsku posutu lišćem.

- Koliko još pasa ima u okolini, sunce mu jebem!

PIJESAK U POGAČI

Kad je Barbin na svečanosti vidio dvojicu koji se kroz gužvu polako probijaju prema njemu odmah je znao kojim su poslom došli i tko ih je poslao. U njihovim se očima još zrcalio pogled kobca. Kad su prišli sasvim blizu potvrdile su mu to dezidijatski sašivene košulje s izvezenim rubom i opanci s vrhom povijenim prema podkoljenici.

- Barbine, Baton je tu izvan logora i želio bi razgovarati s tobom.

Hm... ja sam, bez pratnje, oružja... Ova gužva, metež. Van logora u onoj šumici valjda di je pojilo uz potok. Dobro i mjesto i trenutak da me se riješi. I zasjedne Bastiju na moje mjesto. Ne bi me se valjda tako lako riješio, prvo će razgovarati. Pleme je ipak podijeljeno. Valjda bi se neko digo kad bi me zatukli. A jebemu ima kurčevitih koji drže do mene. Baton to zna.

Oklijevao je još samo trenutak gledajući prodorno u došljake. Dezidijati nisu izgledali kao da skrivaju misli u opancima. Misli su izgubili još negdje u djetinjstvu i sada im glava sprema i prenosi samo naredbe.

- Gdje je? Ajde vodite me!

Baton je još bio kakvog ga je zapamtio. Samo je nešto sijedih oko ušiju i na bradi, te širom raširene oči učinilo, da osim kobca, djelomice podsjeća i na sovu.

- Barbine !

Baton mu je prišao i čvrsto stisnuo ruke na mišicama. Zaboravio je tu njegovu srdačnost. Nije pristajala uz izgled grabljive ptice.

- Batone, što nisi došao u selo da se počastimo pred mojom kućom?

- Ne trebaju me ovdje vidjeti. Previše je ljudi. Ima ovdje trgovaca koji svaku vijest odmah prenesu Mesali. Skenobard ti je rekao zašto nije dobro da Rimljani vide kako se vođe plemena okupljaju i sastaju? Mesali sam odavno trn u sandali.

- Skenobard mi je rekao što se sprema. Želim to čuti od tebe, ali bez priča iz davnina, o propasti Metuluma i razlozima i Rimljani muzu naše kave... Što je bilo prije me ne zanima. Zanima me gdje ste sada i di vidiš mene u svemu tome?

- Dobro je! Isti si Barbine kakvog te se sjećam.

Baton je na trenutak zastao svrnuvši pogled prema buki koja je dolazila iz pravca jezera, kao da traži nekog poznatog u vrevi izmješanih košulja, tunika i marama. Zatim se okrenuo prema Barbinu dajući kobcu prednost pred sovom.

- Mi smo spremni Barbine. Mi, Breuci, Oserijati, Mezeji i Dalmati. Japodi su s nama, dio Liburna, dio Histra. Pirusti se kurče na svojim brdima i ne vjerujem im. Ali znam i kako dišu. Neće pomoći ni Rimu. Ostaje nam da uzmemo od Mesale ono što nam pripada. Sve Barbine. I naše rudnike i naše gradove, da pokoljemo rimsku gamad, trgovce, one što ti posude novce pa ti poslije uzmu kožu s leđa. I da sami trgujemo s onim što je naše, po našim običajima.

Vrtio je kažiprstom po dršci bodeža obješenog iznad desnog bedra, omotanog malom srebrnom zmijom oko balčaka. Barbinu se činilo da na isti način želi s vojskom napraviti krug po Iliriku.

- I što hoćeš od mene?

Barbin ga je ponovno gledao u oči.

- Barbine, u ovome što se sprema nećeš moći jesti sir, a ne musti ovce. Nekome ćeš morat držat leđa. Čestit si čovjek, znaš da ti je mjesto s nama.

- Nemoj mi o čestitosti. O čestitosti najviše govore oni koji vide samo rimsko srebro u svojim bisagama. Batone, znam da tebi nije samo do plijena. Nagutali smo se svi brabonjaka i od Mesale i od običnih centuriona, ali i ti znaš da ovo što si spremio nije dječja igra s praćkom. Znaš šta nas čeka. Ti znaš da se Rim neće lako odreći polovice carstva. Znam da je prilika, Tiberije je otišao na Markomane, ali za ovakav ustanak August će ga povući ovamo, a onda... Ako muški ratuju nema ko u polje, nema ljetine, gladovat ćemo, smrzavati se, a kad se zakrčka ljudi će tebi i Mesali i Tiberiju biti ko pijesak u pogači.

- Barbine, mene zanima samo jedno, jesi li s nama ili nisi?

Kobac je, čini se, podigao krila.

- Ti znaš šta radiš Batone, ali i ja bi želio znati. Zapravo mi ne ostavljaš izbor. Kad ovo krene Rimljani će... s vama sam Batone, jer ako ne bi uskoro bi morao s njima, a to ne mogu i neću.

- Vjerujem ti Barbine jer govoriš sve što ti jaši srce. Čuvaj se Skenobarda on je pristao prije nego sam zinuo. Nekako mu ne vjerujem onako crvenom. A on ti treba čuvat leđa.

- Ne spominješ Bastiju?

- He, Bastija... Prije bih pticu rukama ulovio nego sreo njegov pogled. Koliko sam čuo nudi mi se sam. A nije da mi ne trebaju njegovi konjanici, ali... I ti mi trebaš Barbine.

Baton je sad više ličio na sovu. Zagrlio je Barbina i zovnuo jednog iz pratnje da mu dovede konja.

- Poslat ću ti čovjeka s ovakvim bodežom kad krenem na Salonu. Samo njemu vjeruj!

Baton je pokazao na dršku po kojoj je prije vrtio prstom. Srebrna glava zmije virila je ispod košulje.

- A šta ćeš ti bez bodeža?

- Imam ih deset istih. Dobit ćeš jednog od njih. Ovaj mi treba za Mesalino srce.

BRAT

Krumu se učinilo da je u jednom trenutku vidio bradatu glavu Nubijca koju je pokušao zaboraviti još u Akvileji, ali gužva oko svetišta odnosila je i donosila nove ljude kao da kroz dolinu teče nabujala rijeka umjesto stajaće vode jezera. Bio je treći dan svetkovine i gužva je bila na vrhuncu. Stajao je s Ulijom iza klupe na kojoj su bile izložene brončane kopče i staklene rimske čaše.

Ni Nubijac nije toliko uporan da bi me ovdje pronašao. Bit će neko njemu sličan.

Nekoliko klupa dalje sjedila su dva pijana Breuka i pjevali.

Mala crna s broncom oko vrata

Kupit ću ti fibulu od zlata

Mala crna zaleгла na sijeno

Dat ću ja njoj što je njojzi njeno

Kazat ću joj šta košulja skriva

Ispod platna aždaja je živa

Malu crnu pratit ću u šumu

Da joj mrsim po njenome runu

Mala crna nabrala vrganja

Pa je sjela na mojega panja

Do Krumove klupe došetao je Barbin češkajući bradu. Krum se pitao zašto taj čovjek uvijek hoda sam. Pravi poglavari uvijek su okruženi sklonim pristalicama, savjetnicima ili barem priguzima koji nešto žele ušćariti.

- Krume, jel znaš ti koji je taj novi general u Segestiki? Neki Manije Enije. Kažu da je Kolapijan porijeklom.

- Manije Enije? Ne, nikad čuo.

- Da je sin nekog veterana odavde. Odrastao negdje valjda... blizu Tarsatike. Zovu ga i Kavran. Tako su se zvali neki naši djedovi. Starin...

- Kavran kažeš? Jesi reko Kavran?

- Kavran, da. Znaš ga?

- Znam ga...

Krum je prvo pustio mislima da Kavrana poslože u sliku. Pitao se kako sad izgleda, ili bolje, kako izgleda Manije Enije?

- Zapravo znam Kavrana, ali Manija Enija nisam još upoznao. Iako mi je brat.

- Brat! Od nekog strica?

- Ne, rođeni. Ima samo mene i ja njega.

- Brat ti je Manije Enije zapovjednik garnizona u Segestiki?

- Jedino ako ima još jedan rimski časnik kojeg zovu Kavran... I da je sin veterana koji se ovdje rodio i penziju proveo u okolici Tarsatike.

Dvojica Breuka su, sad bili još glasniji, a prolaznici su njihovu klupu počeli zaobilaziti u širokom luku.

*Rim je nama uzimao blago
Hranu, žito kako njemu drago
Baton zvao, podigli se ljudi
Da Rimljanu naše selo sudi
Nećeš više ni uz konjanike
Kada sretnoš naše kopljanike
Naše selo rodilo junaka
Rim se boji bježi od seljaka
Vojsku dižu jači bi da budu
Bijedni bili naić će na rudu.*

ZIVKA

Utvrđenje na vrhu brežuljka koji je dominirao dolinom stanovnici Rubnja već dugo su koristili samo u posebnim prilikama. Bila je to Zivka. Dan koji bi, jednom u godini, odredio Barbin, najčešće pred sam Velji dan. Bila je to muška svečanost, zapravo, Barbinovim pozivom i zauzimanjem svog mjesta na bedemu dječaci su postajali muškarci, spremni za borbu i spremni za ženidbu. Tog bi dana još za mraka svi pozvani stajali na bedemu i gledali u dolinu pod sobom. U rukama bi držali svoje oružje, koje su odabrali još kao dječaci i zbijali šale.

- Ćurda! Ej! Baci to iz ruku... Taj tvoj mač je za dječake. Imam ti ja jedan... da se igraš s njim. Topao... malo tup da se ne ozljediš. Al mogu ti ga naoštriti u tvojoj guzici... he, he, he...

- Zabij si ga sam u guzicu! A meni dođi svirat frulu!

- Neću, bole me uši. Jučer mi je tvoja Vilana cijelo popodne svirala u frulu kraj jezera.

- Bolit će te ta dva krnjava zuba što imaš kad te zvekнем!

- Ajde prestanite vas dvojica. Barbin se sprema govoriti!

- Neka govori.

Barbin je odlučio uozbiljiti jutro.

- Šuti! Ćurda... Musane! Bacit ću vas za zida, prsnuće vam glave ko vrčevi.

Gledao je prema svojoj vojsci i odmjeravao s kim bi se usudio zajedno krenuti u bitku bez straha da mu okrene leđa. Počeo je polako govoriti kao da prvo želi zagrijati glasnice i riječi su jedva plazile po bedemu zbog straha od visine.

- Ovo danas nije obična Zivka. Mislim ništa se još nije dogodilo, ali... osim što ćemo primiti malog Garginog među muške... Mali kako se zoveš? E Rajan da Kažem Rajan Gargin danas postaje muško, ali ima još nešto.

Barbin je malo zastao.

- Na jugu i na istoku se neka plemena okupljaju. Stigle su mi vijesti. Očekujem da me uskoro

posjete neki ljudi. Ovo vam govorim...

Nekoliko mu se riječi okliznulo i stropoštalo niz bedem.

- Govorim vam jer ne znam što će se uskoro događati. Trebat će mi bistra glava. Ali što god se dogodilo morat ćemo zaboraviti na naše svađe i podmetanja. Ozbiljno vam govorim. Ćorda, ti i Musan možete jebati jedan drugoga koliko oćete, al možda ćete uskoro jedan drugome morat čuvati leđa. Svi ćemo se morati držati jedan drugoga. Toliko za sad. I oćekujte skoro novu zivku... Dođi ti sad mali Gargin... e Rajan... dođi da te opalim tim maćem po guzici da postaneš ćovjek. Što si se tako umazo okerom, ne idemo još u boj.

Ostali prisutni su stvorili ćamor. Stvorila se gućva rijeći na bedemu. Tolika gućva da su rijeći padale sa zidina i zabijale se u zemlju kao oblutci uz muljevitú obalu jezera.

NI GOVNA SE NE OSTAVLJAJU

Tuljini su u dolini oko jezera sakupljali otpatke zaostale iza svetkovine. Bilo je tu vrijednih stvari. Kako su Tuljini ove godine bili zaduženi za pripremu svetkovine, imali su pravo i pokupiti što je iza svetkovine ostalo. Sav izmet koji je ostao iza konja, goveda i magaraca. Ako ga se odmah unese u zemlju do jeseni će dati dobar urod kupusa i repe. Zatim, s druge strane jezera na brojnim šatorima ostale su tkanine, goveđe i ovčije kože, slama i trska, a valjalo je pokupiti i drvene skelete od štapova, priručne klupe, police, užad, nesagorene ostatke logorskih vatri, zaostalo keramičko posuđe, mijehove, košare od šiblja, koplja, sulice i strijele. Nekome je iz torbe kad zagrije medovina ili vino znao ispasti brus ili kopča s ogrtača. Zato su Tuljini obilazeći zasebno svaki dio oko jezera pažljivo gledali u zemlju razmićući opancima prašinu. Sinovi Prce Trojana, Vurda i Vučina, gledali su ih sjedeći na još neodnešenim klupama blizu hrama. Vučina je kao i inače prvi progovorio.

- Musane... tamo si jedno magareće govno zaboravio. Mara će te pitat gdje ti je magareće govno.

- Lako njima za magareće govno. Kad im prigusti, pravo u polje. I oni su neki magarci.

- Magarci sjede u sred dana i tjeraju muhe. Ljudi imaju posla.

Musan je znao kako treba razgovarati s Prcinima.

- Dobro si im reko Musane. Bikovi se izvalili u hladu.

Stari Trojan prišao je sinovima iza leđa. Uvijek bi ih iznenadio kad bi sjeli da izgube vrijeme.

- Ajde, treba popraviti branu za natapanje. Ona zadnja kiša digla bujicu i sve odnijela. Mogla bi ovo ljeto suša.

* * *

Najprije su motikama produbili kanale. Zatim su trojica muškaraca slagali branu od kamenja. Djeca su sakupljala riječnu travu i miješajući ga s glinom i sitnim kamenjem zapunjavala rupe. Po tom bi na to mjesto netko od trojice opet stavio kamen.

- Momci, nije suša jedino što bi nas moglo zadesiti. Barbin i Pruna kuhaju kašu, a ječam i loj im sipaju Rimljani i Breuci. I Dezidijati, priča se. Jedno je poć u pljačku s Bastijom, a drugo otvoreno zaratit s Rimom. Breuke je zajašio onaj Mesala. I Dezidijate, Dalmate, al nas je nekako zaobišlo. Bar rimsko vojačenje.

- I ja sam čuo da se priča svašta.

Vurda je stao sa slaganjem zamišljeno gledajući u Trojana. Vučina je sada šutio i dalje slažući branu.

- To je onda rat momci moji, a onda... Dobro je dok ide, dok se doma vuče plijen, ali kad Vidasu dosadi pa vojsci okrene leđa. Onda krene po zlu. Muškarci nisu kući, manje brige oko blaga, oko zemlje. Ljetina trpi, žene vuku drva pa je to sve kilavo, vlažno, gnjavno. Smrzavaju se kad dođe zima. I zima... kad ne treba bude oštija nego inače, pa krenu bolesti, vrućice, groznice, pjege po trbuhu. Djeca nagaze na sugreb. Eh, a onda, razne propalice u ratu dođu do oružja i moći i... Samo se gleda kako nekoga orobiti. Ubij, siluj! I sve to bez rata. Mislim bez da je rat ovdje, bez da gineš u njemu. Nek se ratuje bilo gdje na dvadeset dana jahanja odavde sve će nas to sagonit. I još gore.

Sad je i Vučina stajao i gledao u Trojana.

- Šta gledate? Stari radi a vi gledate. Ako ja mogu slagat i pričat, možete vi slagat i slušat. Mislim da neće bit kiše do... Na godinu ćemo čekat snijeg da se otopi. Imaju Tuljini pravo. Ni govna ne treba ostavljat na putu.

MANIJE ENIJE

- Pa šta ne odeš vidjet svog brata?

Krum nije odgovorio niti znao što odgovoriti. Želio ga je vidjeti, ali nije znao što bi mu rekao. Zašto je uopće ovdje u Rubnju? Kako mu reći da je založio njihovu zajedničku vilu kraj Tarsatike? Vjerojatno ju je zbog duga već zaposjeo Versus, trgovac iz Akvileje s jakim vezama u Rimu. Po njegovom nalogu onaj Nubijac u kuću sad useljava nekog naivnog veterana kojeg će uskoro oguliti uređujući je baš po volji novog domaćina.

Jedino ako je neki dan na svetkovini ono bio on.

Zato je odlučio ne ići nikamo i ne odgovarati na neugodna pitanja. Krumovu šutnju prekinuo je Dane dozivajući ga ispred kuće.

- Što je Dane?

- Barbin te zove da dođeš Dolazi rimski zap... zapovej... zapjevo...

- Ko dolazi Dane?

- Manije Enije!

- Zapovjednik se kaže Dane. Reci Barbinu... reci, reci da ću doći.

Ako nećeš nevoljama one dođu tebi.

Uskoro su Krum, Barbin i Pruna čekali na raskrižju glavnog puta gdje se odvajao puteljak do Barbinove i Prunine kuće. Znali su da Manije Enije samo što nije izašao iza zavoja po visokom stupu bijelog dima s obližnjeg brda što se u visini širio prijeteći da zakloni sunce.

- Koliko nisi vidio brata?

Pruna je voljela postavljati osobna pitanja i odgovore na njih vješto zamatala u maramu. Kasnije, kad bi to zatrebalo, uvijek ju je mogla odmotati i s njome prekriti glavu.

- Ima preko deset zima. Kako vi ovdje kažete.

- Pričaš ti već kao mi. Postao si pravi Kolapijan.

Nije znao zašto, ali Krumu je ovo bilo ugodno čuti. Dovoljno ugodno da mu opusti ramena pred sastanak koji ga je činio da kažiprstom i palcem čupka desnu obrvu.

Iza zavoja je počela izlaziti kolona konjanika. U prvom redu jahala su trojica i iako ih Krum još nije mogao jasno vidjeti znao je da je njegov brat onaj u sredini. Iza njih, s po dva jahača u redu tekla je kolona koja se završila na broju pedeset.

- Je, Kavran je.

Kolona se sasvim primakla i Krum je tražio Kavranov pogled. Nešto je tiho govorio centurionu do sebe i Krum se pitao da li ga je prepoznao ili od prije zna da je Krum ovdje. Centurion se glasno nasmijao, a Kavran se okrenuo prema naprijed. Odmjerio je najprije Prunu, pa Barbina. Kad mu se pogled sreo s Krumovim nije mogao sakriti iznenađenje.

- Krume! Jesi to... ti si! Pa svašta sam mislio da ovdje mogu vidjet, ali tebe... Da ću brata srest u Krajini.

Manije Enije je spretno skočio s konja i uhvatio čvrsto brata za ramena stisnuvši ga do crvenila na koži.

- Kavrane! Ha, ha... e jebemu stado!

Krumu je smijeh raširio usta djelomice jer je sreo brata nakon dugo vremena, a djelom zbog olakšanja što ovaj očito ne zna da je zajedničku vilu s posjedom izgubio zbog dugova.

- Manije Enije, sad sam Manije Enije. Još me jedino ti zoveš Kavran i ova liburnska pička tu gore.

Smijući se i dalje mahnulo je glavom prema centurionu na konju s kojim je nekad davno završio legionarsku obuku.

- Ajde pričat ćemo poslije uz vino.

Kavran se okrenuo i kimnuo centurinu. Bio je to znak da centurion može dozvoliti vojsci da se opusti kraj jezera. Sada je pogled usmjerio prema Barbinu.

- A ti si Barbin, Rubanjac iz Krajine.

Krumu je Manije Enije sad više ličio na Kavrana iz djetinjstva, koji je želio voditi svaku igru.

- Jesam, a ovo je Pruna, moja žena i svećenica.

- He... sve ostalo u obitelji, a?

- Dođi u naš dom, da probaš vino iz Parentijuma koje nam je tvoj brat prodao.

Ponovno se okrenuo prema centurionu i kimnuo mu da pođe za njima.

- Može vrč, došao sam zapravo vidjeti mjesto o kojem mi je pričao otac. E... a da ću tu sresti brata to... Gdje je tu izvor tople vode? Jel ima? Njega bih svakako volio vidjeti.

* * *

- O ovom je stalno pričao stari. Ti se ne sjećaš?

Krum je neuvjerljivo kimnuo potopivši bradu. On je o Rubnju najviše čuo iz Tarnijevih priča. Otac je, kad bi bio trijezan i suvislo pričao, uvijek gledao prema Kavranu. Krum je sjedio sa strane i slušao. Ili nije slušao. Manije Enije je zgrčio lice, namrštio se i glasno prdnuo ispustivši poveći mjehur plina na površinu. Zatim se okrenuo prema Barbinu bez grča na licu, ali s još ukošenim obrvama.

- Ispričaj mi Barbine sada sve o Batonu. Zapravo Batonima. Prvo jednom, pa drugom.

I centurion je, plutajući s druge strane Barbina prestao prstima brćkati vodu oko sebe i uputio pogled ličeći na svog zapovjednika.

- Znao sam da nisi došao u Rubanj samo da vidiš gdje ti se kupao otac.

KAD SNIJEG ZABIJELI

Kiša je vani pljuštala i kapala u kutu ognjišta šireći neugodan miris vodom ugasle žeravice. Podsjećala je Kruma da na krovu mora zamijeniti nekoliko svežnjeva slame.

Promočila je šumu i sad je prestala pljuštati i nastavila ravnomjerno natapati zemlju koja je već ugasila žeđ. U kolibi su muhe prestale ujedati i našle svoj mir na zidu u blizini ognjišta. Jedna se nije mogla odlučiti za mjesto počinka i zujanjem je kvarila tišinu. Oganj je spavao svijen u klupko, a Krum je razmišljao koliko puta još mora obići stupicu da bi mu se posrećio neki ulov. Kao da ni u čemu nije dobar. Nije dobar lovac, nije dobar trgovac, nije ratnik, nije zanatlija, nema ni poroda...

- Rodiću ti sina!

- Sina? Meni?

Pitanja su bila glupa, ali dala su vremena mislima da oslikaju Uliju sa zavežljajem u rukama. Ruka mu je počela čupkati desnu obrvu.

- Kad? Jel sin ili?

- Sin je. Tirina majka je rekla da je sin, a Pruna je potvrdila. Pruna je rekla da ću rodit kad snijeg zabijeli.

- Dobro je, već sam mislio da ne valjaš za rađanje.

- Tira kaže da je pomoglo što sam se okupala u toploj vodi, tamo di bacaju kipiće.

- Jesi ti šta bacila?

- Nisam, samo sam se okupala i izrekla brojalicu koju me Tira naučila.

- Brojalicu? Ima li neka brojatica koja tjera nevolje? Da ja izbrojim i okupam se.

- Ima za muške da ti poveća kuronju, al tebi to ne treba.

Sad mu se nježno smiješkala. Uzvratio je lagano podigavši neobrijane dlake ispod nosa.

- Di ćeš većega. Pa da mi tunike budu kratke. Ipak sam ja od roda Prcinih... he, he... eh...

sretan sam za sina.

AD FINES

Siscija je Kruma podsjećala na Akvileju. Tržnica je bila bogata. Bilo je tu svakakvog pa i egipatskog crnog i plavog keramičkog posuđa bogato oslikanog prikazima iz svakodnevnog života, tunika sašivenih od hispanskih tkanina, trakijskih bodeža ukrašenih srebrnim reljefima konja, bogato urešenih i jednostavnih željeznih kopči i jantarnih ogrlica sa sjevera koje su sada imale vrlo slabu prođu. Od žitarica, osim ječma, bilo je tu pšenice, raži i prosa, prodavao se slanetak, heljda, sezam, bob, grašak, leća, kupus, rotkva, repa, bijela mrkva, celer i skupi grah s istoka. Iz Liburnije i Histrije su stizale usoljene masline i kapari, ulje, vino i usoljeni inćuni i od njih već napravljeni umak, a sa sjeveroistoka korijen hrena. Trgovci su rastjerivali muhe s usoljenog ovčijeg, goveđeg i svinjskog mesa, te mekih i tvrdih sireva. Osim vina, prodavala se medovina i barč od peteljki medvjedeg dlana, te ječmeno pivo sa sjevera. Slabije su se prodavale košare pletene od šiblja, opanci, sandale i čizme, uljanice, drveno oruđe za obradu zemlje, željezni srpovi, samari i ulari za tegleće blago. U zasebnom dijelu povlašten položaj na tržnici zauzimali su trgovci soli, začинима, ljekovitim i svetim biljem. Uz sol i tamjan iz dalekog jugoistoka, bilo je tu timijana, majčine dušice, smilja, bosilja, mravinca, stolisnika, kantariona, metvice, crvenog i bijelog luka, korijandara, kima, crne i žute mrkve, koromača, mandragore, kane, papra, lovora i ružmarina. Neki od trgovaca su kađenjem tamjana i bosiljka na otvorenom oko svojih tezgi velikodušno liječili kupce od groznice i zlih očiju.

Krumu je šetnja kroz tržnicu miješala osjećaje kao što se na bogataškim trpezama sol u medenjacija miješala s medom. Mirisi tržnice su tjerali srce da brže udara, ali su sjećanja na Versusa i Nubijca tjerale obrve da na licu napišu broj pet. Dodatno ga je brinuo sastanak s Kavranom. Brat mu očito nije znao da su ostali bez kuće, ali kad će saznati bilo je samo pitanje vremena.

- Kavrane!

- Sad se zovem Manije Enije.

Kavran je srdačnost od prije nekoliko dana ostavio u Rubnju. Istopila se u onom toplom izvoru.

- Koga si ostavio da nam čuva kuću?

- Nikoga.
- Hajde reci, ili treba ja da kažem.
- Što ću govoriti ako već znaš. Istina je, izgubio sam našu kuću.
- Koliko si još dužan?
- Nisam puno. Više nisam puno Versusu, ako je uzeo kuću, ali još imam... Ulimusa i... ako nije Versus preuzeo dugove i od Ulimusa.
- Svejedno koliko. Onaj Nubijac bi te ganjao i za tri sestercija. Vidio sam jučer ko ti je iza guzice. Posjetio me. I šta ćeš sad?

Krum je šutio tražeći odgovor. Misli su mu napravile krug do Akvileje, Parentiuma, Tarsatike i smjestile se u njegovoj blatnjari u Rubnju kraj Ulije i Ognja koji je plazio tražeći miševе.

- Ne znaš? Jasno da ne znaš. Sreća za tebe što ja znam. Poći ćeš na put.
- Put? Kamo na put?
- Za početak u Salonu. Odmah da ti kažem, put je važan kao i odredište. Prenijet ćeš sve što saznaš. Koliko ih je, kamo se kreću, u kakvom je stanju vojska, koga se može potkupiti od glavešina. Proći ćeš cijeli Ilirik ako treba. Sve sam dogovorio s Barbinom. On će ti dat pratnju da ne upadaš u oči.
- Ko? Ko di se kreće?
- Ne pretvaraj se da si otrgnut sa sise. Slušao si razgovor između mene i Barbina dok smo se toćali u izvoru.

Krum je vidio sebe kako hoda po livadi dok uz rubove šume s lijeve i desne strane stoje rimski legionari, Batonovi Dezidijati i Bastijini pljačkaši nabacujući se sulicama preko njegove glave.

- Nećeš me zaštititi ako odbijem?
- Ne možeš odbiti Krume. I ovako sam ti jedva spasio glavu. Onaj Versusov bradonja, Nubijac, uporan je ko mazga i zna pronaći čovjeka. A ti... ako dobro obaviš posao postoji prilika da zaradimo. Vratit ćeš dugove, a... nešto će ti i ostati. Za novi početak. Barem

negdje di te ne znaju.

Kad već nosim glavu pod miškom da bar znam zašto. Ako mu je za vjerovat. Promijenio se, sad je Manije Enije. Hih... Manije Enije. Iz roda Prcinih. Manije Enije zvani Prco.

- I što trebam? Mislim kada?

- Imaš pečatnjak, koji ćeš skrivat da ti ga ne nađu, njime ćeš potvrdit ko si. Ideš u Salonu. Tamo ćeš dobit nove upute od čovjeka koji je tamo. Samo s njim ćeš pričat. I zaveži jezik putem! Samo šuti i slušaj! Nemoj se pouzdat u pratnju. Barbin hoda s obje strane potoka, rastežemo ga i mi i onaj njegov Bastija i Baton... i ko zna ko još.

- Kad moram krenuti?

- Sad. U Ad Finesu je sve spremno. Uzmi prnje i kreni!

- Ad finesu? Gdje je Ad fines?

- Rubanj. Od sad se zove Ad fines. I skini tu tuniku, nakit sa sebe. Barbin će ti dat tunike da ne upadaš u oči ko zec na snijegu. I... još nešto.

Manije Enije se okrenuo centurionu koji je sjedio s njegove desne strane.

- Odi po Bibula! Je li ovdje ili šeta okolo?

Centurion je samo kimnuo glavom i izašao iz prostorije grubo počevši stražnji dio desnog bedra.

Ubrzo se u prostoriju vratio u društvu mladića u jednostavnoj žutoj tunici. Mladić je imao nisko čelo i neobrijane dlake ispod očiju koje su zajedno s obrvama činile neprekidnu crtu od jedne do druge jagodice. Da ga je bilo obući u markomansko krzno izgledao bi kao netko tko dobro straši divljač pri lovu tjerajući je na čistac pravim lovcima.

- Krume upoznaj Anija Bibula! Čekat će te se u Saloni. Ko prije stigne. Od Salone idete zajedno. Dobit ćeš nove zadatke i putem ćeš mu ispričati što si doživio. Bibulu razveži jezik. Ispričat ćeš mu svaki detalj.

Mladić je odlučio pokazati da ima i grub glas sličan svom grubom izgledu.

- Zanima me sve. Što kuhaju, što jedu, uzgajaju, koje biljke skupljaju i zašto. Pa onda njihova

naselja, kuće, od čega su krovovi, kojim se bogovima klanjaju. Kako se odnose prema ženama. Obraćaj pažnju na sitne stvari koje te inače ne zanimaju.

- Doved ću ti Garu tu iz Rubnja. Na njegovoj tuniki možeš vidjet šta jedu. Sve možeš od njega saznat.

- O Kolapijanima i znamo sve. Zanimaju nas Japodi, manje Oserijati, ali Breuci, a posebno Desidijati, Dalmati... i o Pirustima se malo zna. Ti ćeš sve to proći. Ponavljam, zanima me život običnih ljudi. To je lagan dio posla. Ostalo ćeš saznati u Saloni. Barbin će ti dati njegove zadatke. Izvrši ih, sve je dogovoreno sa mnom. Ajde sad i sretno! Trebat će ti Fortuna nad glavom.

NOŽ ZAKOVAN U KORICAMA

Barbin je sjedeći pred kućom gledao u vrč, vrteći talog barča na dnu jednoličnim kružnim pokretom.

- Otići ćeš u Salonu, ali prije toga ćeš se naći s Batonom. Garo je zadužen da ga pronađe. I odnijet ćeš mu ovaj nož.

Barbin je razmotao bijelo platno bogato izvezeno crvenim i žutim uzorcima. Nož je bio velik, zabijen u korice od trešnjinog drveta okovanog željezom. Ne posebno vrijedan.

- Okovan je u koricama. Ne može se izvući.

- A to znači da...

- Znači onom kome je poruka poslana.

- I šta mu trebam reći?

- Ništa. Trebaš glumiti Kolapijana i od Batona izvući živu glavu. Potom neopaženo produžiti do Salone. Što ćeš dalje rekao ti je brat. S tobom idu Garo... Pripazi ga se i nemoj mu sve vjerovat. Zadužen je da pazi na tebe i da ti pokaže put i nema za to boljeg čovjeka, ali... s njim nikad ne znaš. S vama ide i Dane.

- Zašto Dane sunce mu...

- Nije te briga.

- Ali Dane je...

- Razmisli prije nego izgovoriš! Ne šali se sa mnom! Ni s Danom! Tebe ću smatrat odgovornim ako mu se što dogodi.

Pruna se pojavila iza Barbinovih leđa udvostručivši pogled koji je bio usmjeren Krumu u oči.

- Koliko imam vremena da se spremim... jer...

- Odmah krećete.

- Dok Ulija spremi stvari. Kad smo kretali iz Akvileje trebalo joj je cijeli dan.

- Ulija će ostati s nama. Ovdje joj je lijepo. Pazit će je dobri ljudi.

Krum se nesvjesno češkao po desnoj obrvi. Barbin je ličio na medvjeda koji je upravo zakopao svoju žrtvu, pa će sačekati nekoliko dana da se meso malo ucrva.

- Tako znači, jel ti to meni prijetiš? Ako je neko takne...

- Tako. Neće je niko taknut. Pazi ti da joj ne naškodiš. Bolje ti je da ideš odmah. Raspituje se za tebe Nubijac. Ti znaš zašto. Mene ne zanima, ali ti njega jako zanimaš kad je potegao iz Akvileje da te nađe. A spominje i da će odvest sa sobom Uliju u Akvileju. Imaš moju riječ da neće. Ako odradiš povjereni posao.

Krum se počeo meškoljiti.

- Idi sad i uzmi stvari. Dane i Garo te već čekaju spremni.

Krum je gledao u Barbina, ali ovaj je samo mućkao talog barča. Nije izgledao kao netko koga možeš odgovoriti od nauma.

- Prije nego kreneš odi s Prunom do jezera. Da ti Tana pokaže put kroz šumu.

Pred Taninim kumirom s Prunom je popio vina iz glinene zdjele. Zamotala mu je nož zakovan u korice u poseban zavežljaj i vezala mu ga pod pazuhom.

- Spavat ćeš s njim.

Dala mu je i kožnu vrećicu s dva zavežljaja.

- Ovo pij da smiriš lupanje srca, a ovo samo kad ne znaš što ćeš. I ne pretjeruj s ovim drugim, između dva prsta. Ovo uzima ljude i zarobljava ih u duplji drveta.

- Kako u duplji?

- Ne želiš znati. Oprezno s tim!

Na trenutak mu se činilo da se Pruna zaista brine.

- Krume! Tebi treba ovo putovanje. Nisi ti loš čovjek.

- Jel se ja to tebi sviđam?

- Imaš priliku odrasti. Ne pruži se u životu ta prilika svakome.

Krenuvši prema kući Krum se pitao kako je Pruni uspjelo da ga pohvali i posrami istovremeno. Kad je stigao kući ispred nje su ga čekali Garo i Dane. Ulija je prišla i zagrlila ga. Stvari za put su bile složene ispred kućice. Ulija je očito saznala za put prije njega.

DANE PRIČA

Dane je cijeli dan pričao. Često je to bilo ponavljanje nekog događaja koji se dogodio uz put.

Recimo:

- Ha... kako je Garo viknuo kad mu je ispred nogu protrčao onaj praščić? Ha,ha... kako je viknuo. Ha... Prestrašio se... ha,ha... Prestrašio se. Jel se jako prestrašio? A Krume?

Pa onda opet:

- Ha, ha... kako se Garo prestrašio i viknuo kad mu je prošao onaj praščić ha prestrašio se praščića. Jel da Krume?

Pa opet:

- Ha, Garo se prest...

Gora od tog ponavljanja bila su samo pitanja.

- A zašto se Garo onako prestrašio?

I nije znao što je gore. Ukoliko ne odgovori na pitanje. Dane će ga i dalje postavljati s istim tonom. Dok se ne dogodi novi zanimljiv događaj. Pokušao je vikati i prijetiti mu, ali Dane bi ušutio samo nekoliko minuta, pa nastavio gdje je stao. Ukoliko bi pak odgovorio na pitanje. Usljedilo bi novo zašto.

- Zato što mu je praščić naglo izletio ispred nogu.

- Zašto mu je praščić onako izletio?

- Ne znam pitaj ga.

- Zašto da ga pitam?

- Ako želiš znat praščićeve razloge.

- A kamo je praščić išao?

- U šumu.

- A zašto?

I sve opet ispočetka. Gore od odgovaranja na dječakova pitanja bilo je pričanje s Garom. Dječak bi se tada obično ušutio i gledao u Krumova i Garova usta kao da ih ne čuje pa čita s usana. Krum nije podnosio Garino laskanje i prihvaćanje svega što bi rekao. Bilo je u njemu nešto na što ga je Barbin upozorio. Krum je zato, kako bi izbjegao dječakovo zašto, bježao vlastitim brigama i razmišljao o situaciji u kojoj se nalazi. Znao bi tako potegnuti dobar komad puta, prije nego bi ga probudilo dječakovo:

- A zašto si se tako namrštio? Jesi ljut?

ULIJA I TIRA

Uliji je život bez Kruma postao drukčiji. Znao je on i prije u Akvileji ponekad otići nekoliko tjedana zbog posla. No, uvijek je znala da će se vrlo brzo vratiti i život joj ne bi ispao iz svakodnevnog ritma. I sad je ispočetka bilo tako, ali ubrzo se navikla da ga nema i počela živjeti po svome. Nije to bila velika razlika. Sad ne bi svaki dan skuhala ručak. Pojela bi što je ostalo od jučer, ili bi, naprosto, odlomila malo sira i pogače. Još joj je ljepše bilo to što je jela kad je htjela, a ne kad se Krum odnekud vrati. Bilo je tu i briga. Sama je morala dovlačiti suhe grane i debla kako bi se pripremila za zimu. Sama je jednu noć tjerala lisicu koja se šuljala iza kuće. Kad su vukovi zavijali ne bi se smirila dok kožu što je visjela na ulazu ne zašije za dovratnik. Ali navikla se i na zmiju čuvara kuće. Jednom ga je čak, kad se prejeo progutavši miša i ostao nepokretno ležati na njenoj slamarici, uzela u ruke i prenijela do zapećka, te ga tamo pustila da na miru vari. Da prebrodi osjećaj samoće uvelike joj je pomogla Tira. Zbližile su se, a više od nekoga kome možeš ispričati što ti se mota po glavi nije imala potrebe ni tražiti.

- Kako ćeš ako Krum ne dođe do zime?

Ulija joj nije uspjela sakriti kako joj ne nedostaje.

- Bit će teško. Nadam se da onda neće ni do proljeća.

Obje su se tome glasno smijale i prvi put je imala nekog kome je znala da može reći sve. Baš onako kako razmišlja. Kako osjeća. Iako se tako, možda, ne bi smjelo.

ŽENE NE NOSE BRADU

Osjećao je ugodan pritisak među preponama već čitavu milju, a zadnji stadij želja je već mutila pogled. Konj je trebao odmor i znao je da bi trebalo nastaviti pješice, ali sedlo je činilo ugodu. Sjetio se Prune i toga da ju je sinoć sanjao. U snu je osjećao neko ugodno poniranje i propadanje. Sada je zamišljao kako ju jednostavno jebe usred hrama dok je ostale svećenice poslala da u okolini hrama skupljaju grančice johe i bosiljak za kađenje. Kumir Vidas se pravio da ne vidi njihove žestoke pokrete gledajući iznad njih kroz vrata hrama. Krumu se u jednom trenu činilo da je Vidas lice iskrivio u obješenjački osmjeh.

Sišao je s konja i rekao suputnicima da mora mokriti. Sklonivši se u grm kraj puta žestoko se samozadovoljio u nekoliko brzih i čvrstih pokreta.

Ako preživim ovo, ako se vratim, izjebat ću te Pruna. Skinut ću ti taj izraz s lica.

Misli na Prunu podsjetile su ga na to da ne zna razlog zašto s njima ide Dane.

- Garo, što će mali s nama?

- He, he... rekli su mi da ti ne kažem dok ne bude potrebno.

- A ti mi onda nemoj reći.

- Nije to sad neka tajna. Mogao si i sam zaključit. Barbin nema muškog poroda, pa šalje Batonu ženinog brata. Dokaz da se ne šali.

- Pa šalje Danu. Znači da se šali. Zadovolji Batona, a riješi se malog.

- Sačuvaj nas Tana zvijeradi iz šume! Nije se šalio kad ti je rekao da odgovaraš za njega. I ja odgovaram. Zna Barbin, Pruna bi dobila zle oči.

- Predpostavljam da to ne bi bilo dobro.

- A jel, ti još ne znaš ko upravlja nama Kolapijanima. Kod nas samo Barbin misli da je on glavni. Onaj ko poznaje Prunu zna da ona nosi njegovu bradu.

- Pruna nema bradu, Barbin ima bradu? Ne nosi Pruna bradu.

Dane je cijelo vrijeme slušao što govore, ali ni on kao ni Barbin, Gari nije vjerovao. Znao je

da Pruna nikad ne nosi bradu jer joj ni ne rastu dlake na licu.

KRAJ MLINA

Vidjelo se da je drveni dio koji je magarečom vučom okretao veliki mlinski kamen nekad vidio bolje dane. Nekad je od tog mlina sigurno živjela velika porodica, ili nekoliko njih. Vjerojatno čitav rod. Ali to je vrijeme otišlo nekamo. Vjerojatno s vrućicom prema jugu. Ili s rimskim legijama koje su odvele zdrave muškarce da zaustave leđima teške markomanske sjekire. Cijeli je kraj bio pust. Nije bilo ni magarca, ni žita. Samo djelomice istrunulo drvo i mlinski kamen ispran od kiše. Nekadašnja polja ječma već su dugo nekošene livade koje izjeda šuma, a u nekolicini porodica koje žive u blizini jedva se može sakupiti desetak odraslih muškaraca koji hodaju uspravno i nisu sasvim potrošili zube. Na mušku se djecu zato pazi više nego na stoku, a ženskadija ore, vuče drva i lijepi kuće i pojate, a ponekad kolje i ovce. Dočekao ih je starac. Na glavi je nosio crvenu okruglu kapu s crno izvezenim rubom i konjskim repom zašivenim na stražnjoj strani. Krum se napio vode i rastovario konja.

- Dane rastovari konja! Odmorit ćemo se ovde. Huh... možda i prenoćimo. Ako može, jel može domaćine? Da prespavamo u onoj pojati? Tražimo krov da nas ne budi rosa.

- Šta ga pitaš? Još da ne možemo. Sinoć mi se smrzo prdac.

Garo je, ne pitajući ga, to već učinio, a Dane je gledao prema kolibi češkajući se među nogama. Na vratima kolibe pojavio se još jedan starac s kapom. Ovaj je još teže hodao.

Garo je procijenio da starci u kolibi skrivaju samo malu djecu i žene. Da bi naglasio što mu trči kroz glavu kraj sebe je značajno odložio svoj veliki nož.

- Prenoćite, imate li hrane? Kod nas se krčka ječmenica ako nemate nešto bolje.

Starac koji im se obratio izgledao je umorno i potrošeno ali gledao je Kruma pravo u oči praveći se da Garu i njegov nož uopće ne primjećuje.

- Neka je nešto, samo da je toplo i da curi niz grlo. Dosta mi je žvakanja suhe usoljene bravetine.

Dane je brzo rastovario konja i ponovno zavirivao u kolibu sasvim se približivši vratima. Nije više češkao međunožje, ali domaćina je zbunjivalo njegovo ponašanje.

- Šta ovaj tvoj mali gleda? Imamo ženske u kući, al... kod nas se žene ne nude za dobrodošlicu. Vi ste Liburni jel? Ajde mali bježi gledaj svoja posla!

- Ali mene zanima ko je unutra.

- Domaćine on je malo... al dobar je samo ga sve zanima. Nismo Liburni, mi smo Kolapijani.

Kasnije, dok su mrčili zaimačom po neslanoj ječmenoj kaši iz brvnare je izašla djevojčica s tek izbilim dlačicama na nogama. Starac koji je stajao iznad jedača i jadao se na nedostatak muških u kraju naglo je promijenio ton.

- A đe si ti krenula sunce ti!

- Idem po drva oče, ognjište će se ugasiti.

- Ajde, al odma nazad! Nemoj da se gubiš po šumi!

Kad se djevojčica vratila starac je primjetio kako su trojica gostiju izgubili zanimanje za kašu i gledali u mlado tijelo pod velikim naramkom drva.

- Jelo! Dođi malo ovamo kad odneseš ta drva.

Obješena staračka koža sakrila mu je osmijeh na licu.

PJESME SE PJEVAJU KRAJ GOMILE

Iz središnje osmatračnice na rubu zaštitnog rova dekurion je nešto nerazumljivo vikao. Po tonu glasa i cereku legionara Baton je znao da po njima pljušte uvrede. Bilo je vrijeme da i svojimajaja podigne do pupka.

- Klecane, primiri ljude da me saslušaju!

Izjahao je nekoliko desetaka metara ispred prednjeg reda svojih strijelaca. I okrenuo leđa rimskim psovkama.

- Slušajte ovamo curice! Neću više da čujem rimsko gakanje iza leđa. Ove ćemo sad pregazit. Al idemo dalje za Salonu. Hoćemo li vratit ono što skrivaju tamo iza zidina? Ono što je nama Mesala uzeo? Žito, ljetinu, blago? Vratit žene što sad kod njih robuju? Da našim momcima daju poroda! Da ne gaje rimsku kopilad! Slušajte me dobro!... Ja sam svoju milost prema rimskim gubicama ostavio kući kraj ognjišta. Jer kad sad krenemo, nećemo se više zaustavljati... nećemo se zaustavljati do Rima!... I pustite taj glas da ne čujem više onu rimsku pičku iza leđa!

Pred rovom se više nisu čuli pojedini glasovi. Čuo se samo teški zvuk koji je polako plazio po zemlji i rušio sve pred sobom.

* * *

Nakon što je dan proveo kao Kobac, Baton je dolaskom noći opet ličio na sovu. U društvu Klecana gledao je opijena lica kraj raštrkanih vatri. Znao je da bi za ovakav cerek koji je čuo oko sebe morao popiti dosta medovine, ili vina osvojenog u rimskom logoru kojeg su danas razrušili. Ali nije više pio. Prestao je piti kad je prošle zime nakon sasvim obične, svakodnevnepijanke ubio vlastitog psa. A volio je tog psa. Tek je ujutro postao svjestan da to što je lajao kroz noć nije bio razlog da ga ubije. Uostalom, već je jednom u krčmi zbog medovine ubio jednog lajavca. No njegove mu brade nije bilo žao. Dugonogi breučki bradonja je to zaslužio. Psa je, naprotiv, ubio jer je previše predano radio svoj posao. Obaviještavao da se nešto događa u blizini kuće. Kasnije je saznao da je nekima od susjeda nestalo meso. Zato je od tog trenutka prestao piti. Znao je da razulareni ratnici oko njega nisu pijani samo od vina. Pogledi su im se zamutili i od lake pobjede i pokolja koji su ostavili

iza sebe.

- Klecane, ovo je bilo lako. Ne želim momcima kvariti veselje, ali nemamo razloga za slavlje.

- Ma jasno ali... dobro će odjeknut među našima. Pirusti će nakon ovog možda prići, Mezeji su se osokolili, već su nam prišli neki Dalmati i Japodi koji su bili ni u mlijeko ni u sir. Breuci u Panoniji javljaju da su digli Andizete i Skordiske i sad već zajedno pjevaju pjesme o sebi a nisu ni krenuli. Treba da se čuje za nas među narodom.

- Pjesme se pjevaju mrtvima kraj gomile moj Klecane.

- E... javili su mi da će nam se sutra pridružiti neki Bastija sa stotinu konjanika. Najavili su ga ko...

- Bastija!

- Znaš ga?

- Znam, znam... A valjda je dobro došao. Pošalji ga k meni kad dođe.

Klecanu se Baton sjedeći pognuto kraj njega sa stisnutim rukama među bedrima činio manjim nego inače. Više od sove sad je ličio na šumskog čuka.

JELA I KONAK

Dane je ispred kuće pokušavao kamenom prebaciti put. Jela je držala keramički lonac pun vode i čekala da se Krum odmakne od vatre da ga kraj nje odloži. Zavalivši se u slamu Krum se zagledao u Jelin tanki vrat.

- Koliko si ti zima prezimila mala?

Lonac je skliznuo kroz ruke i dno mu je zaškripilo stisnuvši žar tek nastao od sitnih grančica. Nekoliko prolivenih kapljica je isparilo uz tiho šuštanje.

- Mati kaže dovoljno.

- Dovoljno. Za što?

- Da je se pročačka. Eto za što... he,he,he...

Garo se već vratio iz sela s dva velika zavežljaja zamotana u ovčije krzno.

- Ima mala kolko ti treba.

- Ma znam to. Ima četraest, petnaest, možda i šesnaest, ali... kako te se otac tako odreko? Jel tolka glad? Šta nevalja s tobom?

Krum je još razmišljao zašto je mladu Japodkinju dobio za samo nekoliko čaša, nešto soli, dvije kopče i obični željezni nož.

- Mati kaže da je otac reko da si dobar čovjek i da ćeš se brinut.

- Brinut. Daću ti jest, ako je to, al ne mogu ja brinut za... Te Dane, te nosi ovo onome, predaj ovo ovome. Pustite me malo svi na miru. Trebam se ja brinut za sebe da se iz ovog izvučem.

- Nisi ti nju dobio za ništa. Mogao si i za manje. Prodat će stari čaše i kopče i za to kupit hrane za zimu. Stari se, bit će, zaželio mesa. Nemaju stoke, ne love... Ono što oni jedu kod nas ne jedu ni svinje, kusao si onu kašu? A za drugu zimu možda stasa druga kćer ili unuka.

Garo ima pravo. Ukazala se prilika da mogu zaraditi. Prodaću malu u Saloni na tržnici. Uvijek ima onih koji vole mršave. Nije ovaj put tako loše krenuo.

Garo se bolje snalazio u trgovini. A znao je i predvidjeti snijeg.

- Noćas će snijeg. Donio sam... da nam se ne smrznú guzice.

- Snijeg! Otkud znaš? Ovako kasno.

- Pipni kožu na ulazu. Puna je vlage, a puše iz doline. S planina se spušta vlaga, a od rijeka brije hladan vjetar. Biće snijeg! Još noćas.

- Kako si to naučio?

- Kako si to naučio? Moj djed je to govorio, i kad bi reko, nema da nebude. Evo ti krpe, njih zamotaj oko jaja i nogu. Krzno zaveži preko tog i skini te sandale i nazuj ove opanke. Mislim ne sad. sutra će ti trebat.

- A Jela i Dane?

- Nema za sve. Dobro sam i ovo kupio dolje u dolini.

- Kako snijeg ovako kasno? Već je zazelenilo?

- Visoko smo na planini. Ovdje se navečer zubi tresu kad je kod nas jara.

Tu večer Jela je ne rekavši ni riječi legla kraj Kruma stisnuvši svoja leđa i stražnjicu uz njegov bok. Osjetio je toplinu kroz tkaninu. Neko je vrijeme razmišljao o tome da se okrene prema njoj. Ona se naglo trznula i prestala glasno disati. Okrenuo se na drugu stranu naslonivši o nju leđa svom dužinom.

Kad su se probudili snijeg se bjelasao kao senatorska toga, a pahulje su padale, dizale se, letjele lijevo i desno, ko da si u pčelinjak zabio štap. Iz kolibe su izlašli jedino da navuku drva i istresu snijeg s krova. Predvečer, hladni vjetar iz doline je nadjačao topli i vlažni. Snijeg je prestao, mjesec je izašao da vidi kako izgleda krajolik pod snijegom, a koliba se počela stiskati i pucketati povlaćći se u sebe.

- Zec je uši stisnuo na leđa.

- Šta?

- Puše vani, rastegnut ću još jednu kožu na ulaz.

- Svejedno. Trebali bi sutra dalje.

Sutra je vjetar malo posustao. Krum je pocjepao jedno svoje platno i dao polovice Dani i Jeli da zamotaju noge. Hodao je ispred konja radeći prtinu i brzo se umarajući. Društvo je iza njega također hodalo.

- Garo, mogo bi me malo zamjenit.

- Dobro ti ide, šteta da te mijenjam.

- Ne ceri se. Ovako neću još dugo.

- Zamijenit ću te, ajde. Izguraj do prijevoja.

Blizu prijevoja naišli su na kućicu od kamena okruženu torom. Ovce su se stisnule uz zid kućice. A pas je lavež na pridošlice povremeno prekidao režanjem. Kad se Krum zaobišavši ga u luku približio ulazu u kućicu pas se straga zaletio da ga ugrize za podkoljenicu.

- Bjež! Ma jebem ti!... Bježi sunce ti!

Na Krumov zamah nogom povukao se i nastavio režati. Kad je Garo uzeo štap pas se unatraske povukao ovcima primjetno promukavši. U kućici nije gorjela vatra, ali je kraj nje ležao ostarjeli muškarac držeći se za međunožje.

- Ovaj je... Ukočio se jebote! Smrzo se. Ubila ga studen.

- Kažu da samo zaspeš i sanjaš nešto lijepo. Ovaj je sanjo da jebe... he,he... vidi mu ruku!

- Aj da ga iznesemo! Odmorićemo se ovde. Jelo ajte ti i Dane nađite drva! Ovaj ih nije našo. Uvatile ga vijavica bez drva, što li? Iznenadilo ga. Ili nije imo kresivo i suhu gubu.

Starcu su skinuli odjeću, odnijeli ga iza kuće, i pokrili starim kožama koje su visjele po ogradi tora. Zatim su na kože nabacali nekoliko kamenja koje su mogli iskopati pod snijegom izbjegavajući ugrize psa kojem je dodir ovčije vune za leđima i strašljivo blejanje dalo dio hrabrosti. Garo se dohvativši štap primakao ovcima.

- Danas ćemo bogami olojiti brkove.

Udario je psa štapom za svaki slučaj, izvadio nož i dohvatio jednu od ovaca pomno je odabravši. Prerezao joj je vrat naglim pokretom. Ovca je samo zatresla nogama i izbacila brabonjke u roju.

- Dobro da sam ponio vrećicu soli. Misli Garo na sve. Ima da jedemo ovčeginu do Salone i nazad. Kad se dobro usoli na ovoj buri meso može bez da se ucrva.

TU JE ŽIVA PROCURILA

Barbin je još dok se brčkao s Manijem Enijem i Krumom u toplom izvoru slutio da to za Rubanj neće dobro završiti, ali nije znao što će se dogoditi, a nije ni slutio da će se početi događati tako brzo. Već nakon nekoliko dana u Rubanj je došla kolona kola u pratnji cijele centurije. Došli su pravo do toplog izvora i u krug oko njega raporedili kola. Tri desetine legionara s tri dekuriona koji su davali ritam najprije su srušili dvije vrbe, a zatim su krenule rušiti višestoljetnu šumu uz desni rub izvora. Dvije su krenule s lopatama i motikama čistiti i produbljivati izvor. Ostatak centurije je započeo sa skidanjem površinskog sloja trave, oko izvora, da bi nastavio s kopanjem sve do sloja zdravice. Do ručka dio šume uz izvor već je bio srušen, kao što je trava u krug bila izgledana i izvor očišćen i izdubljen. Nakon sat vremena odmora drvosječe su nastavile svoj posao, a ostali su lopate i motike zamijenili pijucima, batovima i šticama, te krenuli razbijati stijenu iza izvora. Velike komade koje su uspjeli izlistati ostavljali su sa strane, a krhotine i manje kamenje su bacali na utabanu zemlju oko izvora i nakon gaženja tabali ogromnim drvenim maljevima. Nekolicina očito vještijih kamenoklesача obrađivala je veliko kamenje u kamene ploče pravokutnog oblika i jednake veličine. Ubrzo su dvije dekurije prekinule s klesanjem, te razmjestile kola u red, počele podizati šatore i spremati obrok. Sutra dok se sunce još uspinjalo pola kamene stijene je nestalo, šuma je bila srušena, a pod u širokom krugu oko izvora uglavnom popločan. Ostalo je samo nekoliko rupa gdje su očito predvidjeli postaviti stupove za buduću nadstrešnicu ili krov. No vojska nije stajala. Dio drvosječa je sad, po naredbi dvojice centuriona koji su neprekidno mahali rukama i izdavalili naredbe, opkopavao i čupao korijenje, srušenih stabala u blizini izvora, kao i korijenje one dvije vrbe. Druga grupa drvosječa je od srušenih trupaca iz šume tesala grede. Jedna dekurija sa svim praznim kolima i dekurionom otišla je rano ujutro u Sisciju. Kad su se u kasno poslijepodne vratili konstrukcija krova s gredama je već bila postavljena, a nekoliko legionara je zabijalo posljednje letve. Iz Siscije su u kolima dovezli tegule i široka nadstrešnica koja je pokrivala cijeli izvor do večeri je bila u potpunosti pokrivena crijepom. Sutra su se umjesto svijetlo zelene vode izvora crvenile tegule na krovu, a voda se više nije ni vidjela.

* * *

Barbin je s uzvisine ispred svoje kuće gledao prema jezeru dok je Pruna češljala svoju

najmlađu kćer.

- Kako ide priča? Vidas je trčao za Živom, a ona mu bježala. Jedino mu ona, nije dala. Djevica trčala, trčala, bježala, a kad se spotakla o Gvozdenu goru pala je ovdje u Rubanj. Jel tako ide? Nisam je čuo od kad sam bio dječak. Kad je pala, Vidas je naskočio ko jarac i probio djevičnjak. Živa procurila i kad se krv iščistila tako nasto topao izvor, ovaj di se kupamo. Jel tako ide priča?

- Malo si je skratio.

- Dobro, ali tako ide priča? Jel pričate djeci još tu priču?

- Pričamo, da.

- A kako ćete u priču utrpat Rimljane koji su Živinoj pički sagradili krov?

SUSRET S BATONOM

Dane je na stjenovitom brdu ispred njih s desne strane puta primjetio gusti bijeli dim. Netko je ložio borovicu.

- Netko loži vatru tamo gore! Možda peče zeca... hi,hi,hi... možda peče zeca... hi... ja se šalim da možda peče zeca.

- Netko obavještava da dolazimo.

Nastavili su put naizmjenice pogledavajući prema vrhu stijene s dimom koji se uzdizao iznad nje i putu ispred njih. Prošli su više od stadija prije nego se iza zavoja pojavila skupina konjanika. Bilo ih je dvadesetak. Polako su ih okružili. Ispred kolone ostao je dugokosi s podšišanom bradom i dugačkim brkovima. Izgledao je kao da su brkovi stariji od njega.

- Kamo putujete?

Krum je pretpostavio da su konjanici dio Batonove straže.

- Tražimo Batona.

Brko ih je odmjeravao letimično pogledavši Garu, pozornije Danu i zaustavivši pogled na Jelinom dječaćkom licu.

- Ne izgledate mi ko ratnici.

- Imamo poruku za Batona.

Brkajlija je vratio pogled na Kruma pretraživši ga pogledom kao da sluti kako poruka neće biti izrečena nego uručena.

- Čiju poruku?

- Iz Rubnja.

Krum je procijenio da zapovjedniku straže nije potrebno govoriti o imenima. Dugokosi brko ih je sve još jednom obuhvatio pogledom, kimnuo da ga prate i okrenuo konja krenuvši po putu. Vojni logor je bio veći nego što ga je Krum zamišljao. Smjestio se ispod japodskog naselja i protezao se s obje strane rijeke. Iako nije izgledao poput rimskih s jednakim

šatorima podignutim u pravilnim redovima, na prvi se pogled moglo zaključiti gdje se smjestio Baton. Nije njegov šator bio najraskošniji. Bio je napravljen od platna i ovčijih koža kao i ostali, ali bio je smješten na malom uzvišenju i iza leđa je imao okomitu strijenu. Ostali šatori su bili razbacani po dolini, ali su između njih ostavljeni putevi koji su vodili ili prema Batonovu šatoru, ili prema izlazima iz doline. Unatoč prividnoj razbacanosti sve je bilo uređeno da se u vrlo kratkom roku vojska podigne u borbenu spremnost. Pogled na dolinu bio je dojmljiv. Brko je doveo putnike ispred Batonovog šatora, nešto mu rekao i ostao stajati sa strane želeći zadovoljiti svoju znatiželju, ali niski brko koji je sjedio ispred šatora zamotan u krzno dao mu je znak da ode. U društvu Batona sjedili su Klecan, drugi zapovjednik Mile i Bastija s pogledom što trči po dolini. Krum ga je odmah prepoznao kao bradonju kojeg je sreo neposredno prije dolaska u Rubanj.

- Kakvu vi poruku imate za mene? Od koga?

- Iz Rubnja, od Barbina.

Krum je rašio tkaninu pod miškom, zavežljaj stavio na klupu ispred Batona i napravio nekoliko koraka unatrag, kao da se boji Batonovog nezadovoljstva. Baton je razmotao zavežljaj, uhvatio nož i lagano ga potegao, kao da samo želi provjeriti da li je dobro zakovan. Pogledao je prema Bastiji koji nije mogao sakriti samodopadni smiješak. Baton je ponovno zamotao nož.

- Ti si Garo jel?

Baton je pogledao u desno prema Garinom mišjem licu.

- Jesam... ghh, hm... ja sam.

Garo je malo utanjio glasom pa ga je želio ponovno udebljati. Baton je vratio pogled na Kruma.

- Sašij ovo ponovno pod mišku i odnesi Breucima! Ali Pinesu, pazi! Nemoj da moj imenjak dođe do toga. Pinesu! Baton ne treba znati za nož. A ti? Ti si... kako si reko da se zove?

Baton se okrenuo prema Bastiji, pa pogled usmjerio prema Dani.

- Dane.

- E, Dane. Izađi malo naprijed da te vidim! Di gledaš? Mene gledaj! Ti si Prunin brat?

- Ja sam Prunin brat ali... Ja sam brat, ali Pruna ne nosi bradu.

Čini se da ni ovim Baton nije bio iznenađen.

- Ovaj nije za sjeme. Uzmite i njega Pinesu!

Pogledao je Bastiju, Milu, pa Klecana.

- Nije ni za ucjenu.

- Zadrži ga, neka ga imamo!

Klecan se nije slagao s Batonom.

- Ne treba nam. Barbin je, ili nije s nama. Držali mi malog, ili ne.

I Bastija je micao glavom kao pogledom, očito nezadovoljan.

Družina je izašla iz doline posute šatorima i nastavila put prema jugu. Garo je laktom gurnuo Kruma okrenuvši se preko ramena da provjeri da li ih netko prati.

- Ne idemo ravno u Salonu. Krenut ćemo prema istoku. pa ćemo poslije okrenut. Ne znamo ko nas gleda s ovih brda.

- Mislim da Batonu nismo toliko važni, ali... možda imaš pravo.

Krum se namrštio. Put prema istoku vodio je preko planine.

OKUS BRABONJAKA

Mislili smo Vilanu dati u Smrčkoviće, ali sad, trebamo razmisliti o svemu. Nek se prije malo poslože stvari u košaru. Čula sam da su trojica iz roda Smrčkovića otišli s Bastijom. Možda to nije razlog da odustanemo, možda upravo suprotno, ali treba sačekati.

- Ne mogu sad još o tome. Pusti sad Vilanu! Kad ovo prođe... ako preživimo.

Barbin je odmarao ispred kuće nakon što je uz pomoć Prcinih cijeli dan izvlačio drva. Dogovorio se sa starim Trojanom da će otići do toplog izvora izliječiti bol u mišićima, ali nakon jela, kad mu se osušio znoj na leđima, nije mu se dalo iskoračiti tih tri stadija. Od kad je ustanak krenuo Barbin se sve više slagao s Trojanom. O mnogo čemu su imali isto ili slično mišljenje. Nekad je Barbinu na vijećima upravo Trojan uvijek zauzimao suprotan stav. Sad mu se činilo da je to radio samo da bi se na vijeću raspravljali i svađali. Posebice zato što se na donedavnim vijećima raspravljalo o stvarima koje su teško mogle uzburkati seosku dokolicu. Nekoliko mlađih predstavnika rodova na čelu s Umirom tražilo je od Barbina da sazove vijeće, a Barbin je to odlagao koliko je mogao. Znao je da nema izbora. Vremena je bilo sve manje, a nepovoljnih okolnosti u okolini sve više. Dio muškaraca već je odjahao s Bastijom, a u Rubanj su doprle vijesti o brojnoj Batonovoj vojsci koja nezadrživo prodire prema Saloni. Rimljani su, s druge strane, uredili topli izvor i započeli s gradnjom nekoliko vila u dolini. Neki su se stoga s pravom pitali nije li slijedeći korak gradnja vojne utvrde. Prco je bio jedan od najnezadovoljnijih kad je u pitanju bilo uređenje toplog izvora. Popločavanje mekane trave hladnim i skliskim kamenom, rušenje stijene kojoj si mogao okrenuti leđa, sjeća šume koja je cijelo prijelazno doba bacala hlad. Dvije prastare vrbe nije mogao prežaliti i još onaj crveni krov. Posječeš sjenu koja je rasla stotinama godina da bi sagradio novu u jednome danu. Svaka od tih radnji zasebno produbljivala mu je bore, a sve zajedno tjerale su ga da škripi zubima. Posebice što sasvim sigurno rimska vojska nije popločala izvor da lokalnim Kolapijanima trava ne bi škakljala noge. Znao je stari Prco da to Rimljani rade za sebe. To što je izvor još prazan i dostupan vjerojatno mogu zahvaliti udaljenosti i lošem putu do Segestike.

Barbin se dok su vukli drva povjerio Trojanu.

- Moram sazvat vijeće. Gledaj me Umir i njegovi.

- Pa sazovi ga.

- Preglasat će nas. Umir i njegovi bukači... Zajašili bi s Batonom, al se ne bi odrekli prava u vijeću. Umir bi zasjeo di ja sjedim pa onda otišao Batonu. Ovako sad da ode bio bi Bastijin isprdak. Mali udio u plijenu.

- Pa to ti govorim, preglasat će nas sigurno. Nemaš izbora. Sazovi vijeće i nemoj... ne dozvoli ni da se počne pričat. Proglasi rat i sebe zapovjednikom, imaš na to pravo. I većina će stat uz tebe, a Umir će pojest govno. Ionako je naviko.

- Isti si ko Pruna. To je ona rekla. Al šta ću kad proglasim rat? Onda je gotovo.

- Šta je gotovo? Nije ni počelo. Da zadovoljiš bukače sazvat ćeš zivku. A onda dok se pripremimo, ostružemo rđu s oružja, poberemo ljetinu, eto ga snijeg. Neće se nikom ići u zimu. Do proljeća se svašta dogodi. Možda jedna strana prevagne.

- Kako ti to tako lako izustiš. Ja o ovome smišljam i razmišljam danima i strah me i sram reći samom sebi, a ti ga streseš ko Pruna. Ako... il kad to napravim, djed će se iz rajevine vratit da me pljusne pesnicom u gubicu.

- Barbine. moj je otac ratovao s tvojim djedom, češali su se ramenima. Zadnje kod Metuluma ranili su Oktavijana da je skoro skiknuo. I ja sam bio tamo skoro golobrad. Kod Metuluma su naši zajedno zagrljeni pojeli Oktavijanovo ranjeno govno. I ja sam gricnuo i navikao se na okus. Bio sam mlad al se sjećam. Tome mogu zahvaliti što od onda nisam ratovao. Barbine moj ti još nisi ni pomirisao brabonjke.

SMIJEŠAK U MARAMI

Iako nije imala konja, od kad im se Jela pridružila za družinu je putovanje postalo lakše i ugodnije. Brže od ljudskog hoda najčešće ionako nisu mogli zbog teških putova kroz planine. Zato je pri svakom odmoru Krumu i ostalima Jela u ruku gurnula komad usoljene polusuhe ovčetine i mjech s vodom. Bile su tu još dvije ruke za skupljanje drva. Zнала je baratati s kresivom i suhom gubom i navečer kad bi raspremili konje na pogodnom mjestu zapalila bi vatru kao da prhne ptica. Osim toga Dane je od kad se ona pojavila prestao pričati. Samo je gledao u nju i povremeno ju nutkao da zajaše s njim, želeći milovati njenu kosu. Jela bi činilo se i pristala da je Dane pokretom ruke pokazivao mjesto iza sebe. Ali on se pri nuđenju stražnjicom uvijek povlačio malo unazad i oslobađao mjesto ispred svoga međunožja.

Trojica muškaraca ju je često puštala da prođe koji korak ispred njih da bi je nesmetano mogli gledati. Nije tu bilo puno ženskoga za vidjeti. S muškim hodom i pokretima, sa stražnjicom jedva većom od Danine i manjom od Garine, s licem dječaka kojem još nisu prorasli brkovi i sa sisama kojih nema, Jela se u očima muškaraca jedva mogla smatrati ženskim rodom. Ali lagano mahanje glavom lijevo, desno dok odlučno korača jedva svijajući tanke i čvrste gležnjeve vuklo je na sebe pogled. Bilo je u tim pokretima nešto omamljujuće i Krumu se činilo da djeluje jače od sadržine Pruninog zavežljaja. Tu večer kad su lijegali Jela je, kao i obično legla gurnuvši svoja leđa uz Krumov bok.

- Kad sam te kupio, uzeo sam te samo zato jer si bila jeftina.

Učinilo mu se da će kad ju proda u Saloni kao robinju biti žao.

- Sad mi nije žao što sam te kupio.

Njezin smiješak osjetila je samo njena marama.

Sutra, planina koja se uspinjala pred njima izrastala je iz šume i sve više pokazivala kamen od kog je sazdana. Već odavno nisu naišli na naselje, a zadnja dva dana ni na ljetne stanove. Nije za njih ni bilo mjesta u nepreglednoj šumi. Prešavši ogoljeni prijevoj išiban južnim vjetrom vidilo se potpuno promijenilo. Pred njima su se spuštali otvoreni pašnjaci obrasli travom, iza zelenih brda na obzoru morala se pružati prostrana dolina.

- Bit će da smo prekosutra do večeri u Saloni.

Krum se osvrnuo da provjeri što o tome misle njegovi suputnici. Garo je mislima u krčmi peharom grabio vino iz amfore, Dane je gledao u Jelino mahanje glavom, a Jela se na Krumove riječi potpuno pretvorila u dječaka. Naslućivala je čini se njegove planove na tržnici robova.

ČEMU SLUŽI KORIJEN?

Ispred njih se sad opet protezala šuma, ali Krum je nazirao njen kraj. Blizu mjesta gdje se put spuštao u šumu nalazila se kamena stijena s koje se pružao dobar pogled putnicima na ono što ih čeka. Sad, kad su u šumu duboko zašli, činila se duljom nego sa stijene, ali znao je da uskoro mora zinuti livada, a onda potom i prva naselja. Svi četvero su hodali da odmore konje. Dane je ponovno sve više pričao i nije više gledao samo u Jelu nego bi pronašao nešto zanimljivo uz put i time pokušavao privući njenu pažnju.

- A jel vidite vi onaj korijen? Onaj korijen... jel vidite? Vidiš Jelo onaj korijen, što je palo stablo pa strši? Vidiš korijen? Jel... što se uskob... uskno... uskon... ustrob... ustor...

- Uskovitlao ili ustobrečio Dane. Odluči se.

Krum je gubio strpljenje prema Dani, kao i prema putu koji prolazi kroz šumu.

- Uskobrečio.

- Vidim Dane.

Jela mu se smješkala što je Dani bilo dovoljno.

- Eeee... ee... eenn... korijen je... ee... uf... zaboravio sam. Al ja znam čemu služi korijen.

- Čemu Dane?

- Drži stablo za zemlju da ne padne.

- Svašta ti znaš Dane. A jel znaš da korijen pije i vodu iz zemlje?

Garo je rijetko zbog nepotrebnog razgovora pokazivao svoje sitne mišje zube.

- Znam, služi za pit vodu i...

- I?

- Eee... medovinu...

Sad su se smijali i Jela i Garo i Krum, a kad je vidio ostale i Dane.

- Eeee... Krume... Ko su oni ljudi što idu?

Krum je vratio pogled ispred sebe, a prema njima su po putu hodala dvojica muškaraca.

Jesu li ovi došli iza zavoja il su izašli iz šume? Ovaj nešto drži iza leđa... sjekira... udar...

- Krume !

- Ajm... uhh... ghh...

GRAŠAK POD ZUBOM

Od ječmene kaše s ovčijim lojem Uliji se povraćalo. Čim bi pomirisala ovčeginu istovremeno je željela istrčati iz kuće i izbaciti iz nosnica taj miris, kao da joj je u njega ušla neka životinja. Slično je bilo i sa svom ostalom hranom, koja je u sebi imala loja masti ili mesa. Nasuprot tome, imala je veliku želju da gricka grašak. Nije ga više bilo po vrtovima. Odavno je pobran i pojeđen. Zato bi otišla u šetnju kroz polja u dolini i krišom svrnula u nečiji vrt, ne bi li ukrala koju repu. Nije znala što ju više uzbuđuje. Da li osjećaj zubi zabijenih u ljutkasti gomolj, ili lagani strah da ju netko ne vidi prilikom krađe. Znala je ona da bi se lako opravdala da je netko uhvati na djelu. Nije ona tražila neku veliku opasnost, ali taj mali čin krađe pružao joj je osjećaj slobode kakav nikad prije nije imala. Osjetila ga je tek dolaskom u Rubanj. U zajedničkom lovu ribe, ili branju šumskih plodova. Voljela je družiti se s Tirom, ali nekad joj je bila potrebna samoća. Ta sloboda od Tire, od Kruma, od obaveza, ručka, kokoši, skupljanja drva. Samo da ništa ne mora. Sad se tako osjećala. Ništa ne mora. Znala je ona da to tako neće više dugo. Da je to tetrijebov pjev. Uskoro će se roditi sin i život će dobiti sasvim nove obaveze. Nadala se i nove radosti. Tako joj je barem Tira govorila iako ih ona nije mogla zamisliti.

Ako sve majke vole svoju djecu valjda ću i ja.

SIROTIJA NE ZNA ZA BOLJE

Krum se probudio u polumraku i jedino što je vidio bio je odraz svijetla na stropu ispletenom od šiblja. Bol je na lijevoj strani glave bila nesnosna.

- Hu... aa... jebemu stad... aaa...

- Jesi se probudio? Vidio sam ja da ti dišeš.

Garo je prišao s lojanicom u ruci blješteći mu u oči.

- Hu... ti si Garo makni to svijetlo! Uuu... kako boli. Uu... lijeva strana cijela i uho. To me onaj zvekno sjekirom? Ko me zamotao?

Krum je pipao lijevu stranu glave ali svaki dodir je povećavao bol.

- Jela te zamotala. Ma Jela te... ko lasica. Mala te spasila, a Vidasu mi i Dane. Oboje.

Čuvši razgovor u pojatu su ušli Jela i Dane. Oboje s osmjesima.

- Slušaj nisi se zajebao što si kupio ovu malu.

Garo se okrenuo prema Jeli ne krijući ljubomoru.

- Kad je onaj krenuo prema tebi drugi je krenuo prema meni. Isto sjekirom. Al ja sam ga... eh... još sam ja hitar. Malo mi je ogulio kožu na ramenu, al sam ja njega odma s nožem u trbuh. Samo je procvilio. Dok sam ja njega Jela i Dane su već jašili na ovom što je tebe... Dane kaže da je čim te srušio već imao Jelu na leđima. Zabila mu prste u oči.

- Je, tako je bilo. Zabila mu prste u oči. Onda sam ja...

- Onda je Dane pritrčao pa su ga srušili. To sam već vidio. Onda sam mu ja došao s nožem. Poslje sam im glave zatuko kamenusnicom za svaki slučaj.

- U jebemu stado.

- Neka sirotinja. To je bilo gladno. Mršavi obojica. Onaj tvoj...

- Tvoj je bio mršaviji nego ovaj što ga je Jela...

Dane je uvijek težio za istinom.

- Šuti ti mali! Kad stariji govori.

- I di ste ih ostavili, di smo mi sad?

- Pustili ih na putu. Šta bi im ja? Da im radim gomilu? Maknuće ih žene da im ne smrde na putu. Tu smo, prvo selo poslje šume. Dobree neke ženice. Dale nam pojatu da prenoćimo i kašu. Kažu oslobodili ih nesreće. Imaš još kraj vatre kaše. Ajde sad! Mala ti ga premotaj! A ti Dane donesi vam drva!

- A di ćeš ti?

- Jedna je ženica tamo preko huh... Idem da ne pričam... he, he, he.

Garo se smješkao onim mišjim zubima.

- Ajde!

- E, Krume, da se ne iznenadiš... ostao si bez uha. Bez pola uha. Visjelo je, kako te mlatno sjekirom. Valjda si ublažio rukom pa ti je ogulio kožu i dlake na glavi i rasjeko uho na pola. Visilo na koži pa sam ga odrezao. Tu polovicu. A Jela ti je sve zamotala i zaustavila krv. Dobra ti je ta mala.

Dok je Jela pažljivo odmotavala maramu zamotanu oko njegove glave Krum je gledao u njeno lice. Do sad nije primjetio da ima madež ispod desnog oka i da na vratu ima znak istočkan pod kožom smolom masnjače. Nije znao što znači, vjerojatno je predstavljao sunce ili mjesec. Ovako iz blizine Jela nije podsjećala na dječaka. Nagnuo se s naporom i poljubio je u vrat. Ona je nanovo zamotala maramu i legla kraj njega na leđa. Brzo se popeo na nju zaboravivši bol. Uskoro joj se na licu miješala njezina bol i želja da ugodí Krumu.

Sad su kroz ulaz između goveđe kože i kolca na koji je bila obješena, iz pojate izlazili zvukovi stenjanja i uzdaha, a unutra je, s istrešenog naramka drva ispred pojate, ulazio Danin dječaćki plač.

SALONA

Krum se sjećao, kad je kao dijete na plaži ispred kuće, radio brda od pijeska i po njima slagao šarene kamenčiće. Tako je sad s položaja na kojem su se nalazili ispod njih izgledala Salona. Dapače, njene su kuće, stisnuvši se između zidina, izgledale još šarenije. I u Akvileji su kuće imale raličite boje, ali tamo su boje već izbljedile i užurbani stanovnici više su pažnje poklanjali svojim zanatima ili trgovini. Osim toga, Akvileja je često plivala u magli, a ovdje je sunce bistrilo svaki odsjaj i boje su zadirkivale oči. Iako je sunce stajalo još visoko vrata grada su bila zatvorena i Krum se dosjetio da mora rašiti tkaninu gdje je sakrio pečatnjak.

- Od sad samo ja govorim! Vi ostali šutite!

Osim s Kavranom i Ulijom, već dugo nije progovorio ni riječi na svom sjevernjačkom latinskom. Najprije su prelazeći veliki rov prošli, očito pojačane, legionarske straže, a na ulazu otvorivši vrata dočeka ih je dekurion s prezrivim pogledom. Krum je zaključio da je bolje nekog drugog pitati za Anija Bibula. Tržnica je već bila prazna, ali su radile sve krčme u gradu, što zbog povećanog broja ljudi koji su očito tražili zaštitu, što zbog napetosti koja je prethodila mogućoj opsadi. U nekoliko krčmi pitao je za Anija Bibula, ali osim iznenađenih pogleda što netko tako odjeven tečno govori latinski, nije naišao na odgovor. U posljednjoj krčmi pitao je i za cijenu smještaja iako nije namjeravao trošiti novac. Smještaj za četvero i briga oko konja bio bi prevelik izdatak. Zato su se uputili prema luci gdje se, ukoliko gradske vlasti nisu to izričito zabranjivale, negdje sa strane uz obalu rijeke moglo odmoriti, a možda i prespavati. Prošli su kraj tržnice. Nije bilo robova za prodaju. Možda se ovdje nisu ni prodavali. Nego po preporuci, na upit u krčmi. Ionako je zasad odustao od Jeline prodaje. Bilo mu je navečer lijepo kad se mala stisne uz njega.

Uvijek ju mogu prodat. Nek joj malo te sise narastu.

Ušće rijeke bilo je dovoljno široko da ga se pretvori u luku za brodove s plitkim gazom. Pitao se zašto Anije Bibul nije išao s njima, a onda se dosjetio da bi Batonu teško objasnio što Rimljanin radi pred njegovim šatorom.

- Pa on će vjerojatno stići morem. Pa da.

- Ko?

- Čovjek s kojim se trebamo naći.

- A Rimljan. Neka dođe brzo da pobjegnemo. Mislim da će se onaj logor u kojem smo bili ubrzo preseliti tu ispod zidina. A onda, il ćemo bit poklani, ili ćemo ovdje čekati do idućeg proljeća. Čudi me da nisu već stigli.

- Mi smo napravili krug. Ali oni idu redom. Mislim da su se zaustavili preuzeti Ardubu, Andetrij. Salona je slijedeća na redu, ako ne odu prije tamo prijeko.

Krum je pokazao prema Tragurijumu, koji se nazirao s druge strane zaljeva. Ispred njega, negdje na polovici zaljeva, plovilo je dvadesetak brodova, ali činilo se da stoje na mjestu. Čekajući okrenuti prema brdima između dva grada neprekidno su poravnavali raspored.

- Izgleda da i brodovi čekaju kamo će Baton prvo krenuti.

Brodovi su čekali da sunce ubrzano krene nizbrdo, a zatim su se zaputili prema Saloni.

- I vrijeme se mijenja. A noć na moru. Jesi ti kad bio na moru Garo?

- Ih... koliko imam prstiju. Svuda je mene bilo.

- Vidiš to mi nedostaje u Rubnju. More. Al ne ono Akvilejsko blatno, muljevito. Uvala di sam odrastao ti je... Čisto more, plavo. Samo bereš školjke. Sjedneš i umočiš noge, a ribe dođu oko tebe da vide ko je došao.

Krum se pitao zašto prije nego se uvalio u dugove nije pobjegao u svoju uvalu i s Ulijom živio skromnije, ali sad mu se činilo, puno lijepše.

Što mi sad vrijedi. Kad sam izgubio i kuću i... Vidi di sam sad. I di je Ulija i šta ja uopće ovdje radim? Nosim glavu pod miškom zbog nečijih tuđih... E da, svako ima svoje razloge. Ne znam ni što hoće od mene. Kavran, Barbin. Sad i Baton. Oduzmi zakovani nož ovamo, daj ga ovome, pa onome. I sad još trebam nekamo vodit tog Bibula. Sve za nekog drugog, jedino ništa za mene.

Kad je sunce zašlo i ostavilo nešto svjetlosti da ne iznenadi odlaskom, brodovi su počeli pristajati. Četiri trireme su pristale privezavši se za mol, a liburne su se vezivale za njih u pravilnim redovima. Iz brodova su izlazili legionari. Između svih njih Bibul je privlačio pogled u svojoj narančastoj tunici.

NAJVEĆE NA DNO

- Idi redom mala nemoj mi preskakati glavice.
- Prvo berem velike pa ću onda male.
- Nema tu male i velike. Sve one idu u sol. Čeka nas... da ne kažem. Kad bi nam neko dao tih malih i soli. Još malo pa će nam soli nedostajati. Oljaaa! Koliko mi još soli imamo?

Olja je odmahivala glavom pokazujući da još nema razloga za brigu.

- Dobro je. Još smo mirni. E, ne diraj tu glavicu, neka nje. Neka, pusti! I tu drugu. Neka puste sjeme. Te su najlijepše.

Prcini su svake godine sadili kupus za cijelu dolinu, a na jesen bi se zemunica za spremanje kupusa napunila ovisno o godini. Ako bi kiša i poslije svečanosti, livade činila zelenima, onda bi zemunica bila prepuna. Jedne posebno dobre godine kupus su čak i dijelili Tuljinima i Garginima i nisu imali gdje staviti repu i rotkvu iako se njih moglo i držati u zemlji dok ih ne odlučiš pojesti. Ali bilo je godina kad bi od cijelog polja mogao napraviti svega nekoliko večera. Tada ne bi bilo ni rotkve ni repe, bob i grašak bi se u ovo doba godine već sav pojeo, pa bi se zemunica punila divljim biljkama nabranim uz potok, ili uzak krug oko jezera, kao što su muški izdanci preslice, bijeli lopuh ili mladi izdanci trske i rogoza. Ispred zemunice, izrezani i obješeni o vrbine šibe između dva štapa, sušili su se korijeni kotrljana, odoljena, celera i bijele mrkve. Zimi, kad namirnice počnu nestajati mljeli bi se u kašu, ili bi se u gladnim godinama od njih pekao kruh. Neke od korijena bi odmah po sušenju samljeli, pomiješali s ječmenim, pšeničnim ili raženim brašnom, te prosom i tako ih pohranili na suhom.

Trojan je berbom bio zadovoljan. Zemunicu će, kad se unese i usoli kupus, dopuniti ukiseljenim listovima bijelog lopuha, potopljenim u velikim keramičkim vrčevima, a na jednom dijelu polja, niže prema potoku, su unatoč sušnijoj godini, repa i rotkva rodile sasvim dobro.

- Vurda, Vučina, Jaro! Kupus je pobran. Neka žene sole, a vi slažite glavice! Pazi kako treba! Najveće na dno!

OPSADA

Ujutro, pojavom svijetla, družina uvećana za jednog putnika pospano je gledala u dekurionova leđa koji je virio kroz zazor na vratima ulaza u grad. Na vrata su bila naslonjena dvojica kola. Dane se, izgleda, prvi razbudio.

- A zašto svi vojnici na zidu gledaju tamo negdje?

Krum je tek sad pogledao prema bedemu. Gore, iznad njih, legionari su se dodirivali laktovima. Dekurion se okrenuo da vidi tko iza njega govori na jeziku kojeg je očito očekivao s druge strane bedema.

- Nema izlaza oдавде! Znate li vi šta je vani?

Pretpostavili su da se sprema opsada, ali nisu ništa mogli vidjeti. Vratili su se do luke gledajući ljude kako zaviruju popevši se na krovove. Jedino se Bibul nakon razgovara s nekim centurionom popeo na bedem. Bibul je čuo čudan zvuk sastavljen od puno različitih tonova. Provirivši iznad zida vratom su mu prošli trnci. Viđao je on i prije velike vojske na okupu. Čak je i sudjelovao u nekoliko opsada, kasnije ih opisujući. Ali uvijek je on bio na strani koja opsjeda. Pogled na dvadesetak tisuća ljudi udaljenih malo izvan dometa strijele, koje ti prijete i mašu podignutim rukama, tjerao je na mokrenje. Najstrašniji je bio potmuli zvuk iz dvadesettisuća grla od kog ti se činilo da ti leprša kosa.

I ja sam jučer morao doći ovamo? Kao da se Mars sprda sa mnom.

Bibul je primjetio da su protivnici dobro taktički raspoređeni i pogledavši uokolo shvatio je da ni Rimljani ne bi primjenili drugačiji raspored. Nedostajala im je samo jednaka vojna oprema, savršeno držanje reda lakat uz lakat i zastava. Umjesto orla na štapu su čini se držali ovnovu glavu. Buka se ubrzo pretvorila u žamor, raspored se počeo kvariti i krila počela skupljati prema središtu. Ispred vojske, okrenut leđima i jašući lijevo desno, nešto je vikao muškarac sa sjajnom kacigom. Govorio je dugo. Kad je završio okrenuo se ukoso na desno i zajahao prema brdu od kud je došao radeći veliki luk. Vojska je sad u potpunosti izgubila raspored i polako se supljala u male nepravilne grupe koje su zajedno činile dugačku kolonu. okrenutu leđima. Sunce je već odskočilo kada je i posljednja grupa zamakla u brdima. Još prije toga u gradu su se čuli ushićeni povici odzvanjajući ulicama zvukom olakšanja. Sutra ujutro kad su rimske izvidnice potvrdile da je vojska otišla prema jugu,

otvorila su se vrata za građanstvo, a Krum i družina krenuli su prema sjeveru bogatiji za još jednog člana.

NAZAD NA SJEVER

Baton i Mile su pod sobom gledali logor i vojsku koja je polijegala po dolini. Samo su neki podigli šatore, a dobar dio je ležao na otvorenom znajući da već sutra ujutro kreću dalje.

- Ja ću ti reći a ti ne zamjeri.

- Što Mile?

- Ne sviđa mi se što smo se razdvojili.

- Moramo biti brži, prije nego se Rim pregrupira. Pirusti na jugu su nam prišli. Prilika je da uzmemo prostor sve do Apolonije. Salona je sad tvrd orah. Neka sama krcne kad zauzmemo ostale gradove. S druge strane, moramo doći na sjever do Segestike, dići sve Japode i liburnsko zaleđe. Treba nam štit kad se Tiberije spusti sa sjevera. Razumiješ... da buduće borbe odmaknemo od naših dezidijatskih i mezejskih sela.

Mile se sjećao kako se osjećao kad je dolina pod njim vrvjela ljudima, a zvuk koji je iz nje dopirao stapao u nešto što podsjeća na brundanje medvjeda u brlogu. Sada su se iz doline čuli izdvojeni glasovi koje si povremeno mogao razumijeti.

- Ovdje smo nedavno odmarali s dvostruko većom vojskom. Trebat će nam pojačanje. Ako nas čeka Mesala... a čeka nas...

- Pojačanje, da moj Mile. Ali ne samo u broju. Broj popuniš putem. Nama trebaju ljudi koji znaju povući vojsku. Koji... ja znam Mile da bi ti srce iščupo za mene. Ali...

- Valjda znaš da neki koje si poslao na jug i ne bi.

Mile je ovo izrekao s oprezom na licu čisteći travom svoj mezejski opanak od blata.

- Znam. Bastija. Reci imenom. Ali treba nam Bastija. Većina momaka dosad je zaklala samo ovcu. Ti znaš da prerezat grkljan ovci ili čovjeku nije isto. Moj Mile...

- Ali nisi mu trebao obećati isti plijen ko Klecanu. Diješe popola i onda svaki sa svojim. Mislim, ipak je Klecan od početka. Znaš šta je sve za tebe napravio.

- Znam Mile. Znam i šta si ti, ali... i ti znaš kako si svoje momke podigo. I kakvi su.

- Moji su mom...

- Ne, dobri su to momci. Ali, podigo si ih s ovaca. Bastija i njegovi konjanici su navikli na krv. Dobar dio ljudi s njim jaše već pet zima. I znam ja Mile da njega naprijed goni samo plijen. Al ajde da se zapitamo šta nas goni? A Mile? Jedno je šta pričamo ljudima. I ja i ti ćemo podijelit plijen... I poslije svaki sa svojim ljudima. I ko će pokupit maslo? Ja i ti Mile. A za što mi treba bogatstvo? Moj rod već ima što poželi. Djeca i žena samo čekaju darove koje im šaljem.

Baton je utišao glas, raširio pogled i smanjio njegov domet.

- Ne znam, sve mi se to nekako čini... možda zato što ne pijem. Možda bi trebao. Daj pošalji po one dvije liburnske kurve da ispraznimo jaja. Da istresem iz sebe ove misli u onu malu crvenokosu.

VRATIT ĆU JE BINDU

Krum je svaku večer uzimao Jelu. Nije to bilo jednako zadovoljstvo kao sa Ulijom. Bilo je drukčije, ali jednako snažno. Sjećao se četiriju robinja koje su ga odgojile. Nikad se nije pitao koja je od njih njegova majka, niti je to otac ikada rekao. Ali prisjetivši ih se znao je među koje dvije bi ih tražio. Dvije su ga posebno tetošile i brinule se o njemu. Svaka na svoj način. Sad mu se činilo da je starija, Neva ličila na Uliju, a Anika, kao da je hodajući ljuljala glavom lijevo desno podsjećajući na Jelu.

E pa da, da... da Neva i Anika su bile sestre. Otac je jednom pustio njihovog brata da ih vidi.

Pogledao je prema zaspalom Jelinom licu. Nije ličila na Aniku. Anika je bila lijepa i nije imala dječачke crte lica. Ličili su im samo žustri i odlučni pokreti pri svenu što su radile. A Ulija je zaista ličila na Nevu. Bila je lijepa kao Neva. Takve je se sada sjećao. Nije više mogao spavati i pokušao se pridignuti. Zapevši laktom produdio je Jelu. Nasmijala se vidjevši njegovo lice nad njenim.

- Ajde spavaj!

Krum je izašao napolje i mokrio po jasenu odmaknuvši se nekoliko koraka u stranu. Kiša je jedva padala sitnim kapljicama, ali je noći oduzela prigušenu mjesečevu svijetlost.

- Krume!

- Što je? Vidiš da mokrim.

Činilo mu se da ga je prvi put zazvala imenom.

- Noseća sam!

Jela je stajala na ulazu. Vidjele su joj se samo bose noge zbog svijetla žeravice ispod viseće kože na ulazu. Krum je popišanih prstiju pokušavao dodirnuti dio uha koji mu je nedostajao i gledao iznad njenih nogu želeći vidjeti lice. Vidio je samo obrise dječaka.

- Jesi čuo? Noseća sam.

- Čuo sam te, čuo. Je li ti Garo rekao da ja imam ženu u Rubnju? Žena mi čeka sina.

Sada je govorio ubrzano, kako inače ne govori.

- Ja sam tebe kupio kao robinju, a ne da mi rađaš djecu.

Prsti desne noge pokrili su joj prste lijeve.

- Nisi tako rekao mom ocu.

- Tvom sam ocu rekao da ću se brinut. I brinut ću se. Al nisam mislio na dijete. Kud ću te noseću vući za sobom. I ti... ne možeš ga ni dojit kad nemaš sisa.

Odavno je već shvatio da je neće prodati na tržnici. Mislio ju je dovesti nazad u Rubanj i tamo ju za nekoga udati. Ili, ako bi Ulija dopustila, zadržao bi ju za sebe da služi. Nije želio povrijediti Uliju. Pogotovo sad kad će mu roditi sina. Jela je duboko disala.

- Bind je rekao da ću roditi kćer. Vratit ću je Bindu.

Krum nije azumio zadnju rečenicu. Promrljala ju je briznuvši u plač i otrčala u pojamu.

Šta je rekla? Kćer. Od kud ona zna? Još ako je kćer... moram je se riješiti. A Garo je dobro reko. Dobra je mala. Šteta je.

Kad je Krum prišao mjestu za spavanje trojica muških je hrkalo, a Jela je ležala zgrčeno okrenuta blatnjavom zidu. Legao je na leđa kraj nje i pokušao zaspati.

KOBI

Barbinovim mislima je trebalo nekoliko dana predaha. Učinilo mu se da bi najbolje bilo da odjaše u mjesto gdje je rođen i gdje je živio veći dio njegovog roda. Nije tamo bio već nekoliko zima, kao što nije ni jahao preko Gvozdene gore. Planina mu se činila veća nego nekad, kad ju je često prolazio. I duboka šuma kraj puta sad je šibala granama po licu, a divljač se prestala bojati strijele. Vidio je većinu svojih Koba na nedavnoj svetkovini, ali osim zagrljaja i nekolicine pitanja o zdravlju, nije ni s kim uspio razgovarati. Još pradjedovi Koba su stekli svome rodu veliki ugled, što nadmetanjem s Japodima i Mezejima, što u borbama s Rimom. Posljednji od velikih Koba bio je i njegov otac, koji je vodio Kolapijane protiv Oktavijana naposljetku pokleknuvši kod Metuluma. Na račun njega je Barbin, oženivši se s Prunom stekao čast vođe plemena. No, već u vrijeme njegovog oca, većina Kolapijana postali su rimski priguži, koji su hrlili u Segestiku i tamo se prodavali za jeftin novac i snove da će kroz rimsku vojnu službu zaslužiti rimsku vilu i robinje koje ih služe. Oni sposobniji, koji su i prije trgovali, sada su trgovali s većim središtima na sjeveru i zapadu. Do Emone, Akvileje i Pole, jeftino nabavljajući robu od svoje rodbine. Rodovi smješteni na udaljenijm mjestima od Segestike nastavili su živjeti kao nekad i održavali kolapijansko ime, običaje i način upravljanja zemljom. Rimska vlast u Segestiki, zaštićena vojnim garnizonom, nije mnogo marila za ova rubna područja. Zvali su to Krajina. Miran prostor koji ih dijeli od donedavno ratobornih Japoda i Mezeja. Barbin je sanjao vremena kad su njegovi djedovi bili plemenske starješine, ili bolje, kad je biti plemenski starješina značilo da u slučaju rata predvodiš pleme koje sačinjava veliki broj ljudi i zahvaća veliki prostor. Činilo mu se da bi lakše bilo donijeti odluku. Ovako, s vojskom koju je bio u stanju sakupiti, kakvu vodi svaki degradirani rimski tribun, činilo mu se da u predstojećem ratu on može doprinjeti nečijoj strani kao ovčiji brabonjak zelenilu trave u dolini.

- Ooo... oho... vidi ko nam je došao! Maro, Ćorda, Vukane! Vidi ko je došao!

- Lasice! Nisi više djevojčurak. Već si cura. Nisam te vidio na svetkovini.

- Groznica. Skoro me uzela. Al sad sam dobro.

- Ooo, vidi ti našeg starješine! Šta će bit da si došao vidjet svoj rod?

- Došao sam vas obić. Vas sam vidio skoro, al da vidim bake i Lasicu... i djeda... stari djed je još živ?

- Živ je mrcina. Jedva ide na noge, al jezik mu još trči oko kuće.

Provevši dva dana sa svojim rodom Barbin je složio misli kao drva za ogrijev kraj ognjišta. Trebalo mu je da dva dana ne razglaba s Prunom, Trojanom i samim sobom o tom gdje će tko, kada i zašto. Napričao se s rodbinom o njihovim nevoljama i veseljima i iako se sve te sitne odluke s čijim posljedicama su se njegovi Kobi svakodnevno nosili nisu mogle usporediti s njegovim, odjednom mu se nisu činile manje važnim. Uostalom, zahvaljujući sitnim zajedničkim odlukama rod preživi zimu, ali isto tako kraj ognjišta podijeli odgovornost.

PERUNIKA I MED

Krum više nije prilazio Jeli, a ona ga više nije ni gledala. Dane već odavno nije pokušavao privući Jelinu pažnju, ali ju je i dalje potajno gledao. A Garo bi koristio priliku pri svakom odmoru da nekamo odluta. Iako bi izbjegavao zajedničke poslove uz put, čim bi negdje stali rekao bi da ide donijeti drva za vatru i nestao. Ili ne bi rekao ništa. Često bi se vratio samo s jednom granom, ali drva bi ionako navukli Jela i Dane. Tako je bilo i kad su se zaustavili na proplanku gdje je šuma postajala rijedom i dalje se pretvarala u livadu.

- Bješte, bješte!

Garo je istrčao iz šume i popeo se na konja brzinom koju ne bi očekivao za nekog njegova izgleda. Čim se popeo potjerao je konja. Kad su Kruma i Danu ubole pčele shvatili su zbog čega Garo bježi i sami uzjahavši i pojurivši naprijed dozivajući Jelu koja je, kad su stali, s Garom otišla tražiti vodu. Kad su se trojica jahača uvjerali da ih pčele više ne prate oprezno su se krenuli vraćati i dalje dozivajući Jelu.

- Što ste pobjegli?

Čekala ih je na mjestu od kud su krenuli. Činilo se da bi joj bilo svejedno i da se nisu vratili po nju. Krum joj je ponudio da se popne na konja, ali ona je odbila.

- Hodaću.

- Čekaj malo nisu me valjda za ništa izbole.

Garo se još trljao na mjestima uboda i zakoračio kraj puta na mjestu gdje je izletio iz šume. Gledao je u pod tražeći nešto.

- A evo ga... da se malo osladimo.

Podigao je u zrak štap na kojem je pri kraju bila vezana staklena čaša.

- Posudio sam čašu. Nadam se da se ne ljutiš? Evo ti.

Garo je zgrabio med s tri prsta i pružio ga Krumu. Krum se nije ljutio ali se pitao kad je ovaj uzeo čašu zamotan u torbi.

Danas nije, nije imao kad. Uzeo je on to ko zna kad prije... i ko zna što mi još nedostaje.

Odlučio je pred spavanje prebrojiti čaše i kopče u torbi i bolje pripaziti na Garu. Dok su trojica jahača mljackali i brisali usta ljapljivim prstima Jela je svoj komad meda s komadićem saća zamotala u maramu.

* * *

Jela je Krumu, dok ga je njegovala nakon udarca sjekirom po glavi, nekoliko puta skuhala napitak od perunike. Perunika je služila da umanjí glavobolju i da lakše zaspi. Usitnjena perunika je osim nešto odjeće i amuleta jedino što je ponijela sa sobom iz svoje kuće. Uz to, kad bi na nju naišla u blizini naselja, stala bi i nabrala je bez straha da će joj malena kolona odmaknuti. Sada ju nije kuhala, samo ju je onako suhu dodatno izmrvila. Izmrvljene sitne komadiće istresla je u med i promiješala valjajući među dlanovima. Zatim je od mješavine napravila kuglicu, usmjerila je prema zalazećem suncu škiljeći kao da odmjerava da li je mješavina zadovoljavajuća. Prošaptala je nešto sebi u bradu da je ne čuju ostali i stavila je u usta. Zatim je kamemom o kamen istukla rosopasno dok pomiješan s pljuvačkom nije pustio jarku narančastu boju. Umješala je u njega malo gareži. Razmotala zamotuljak od bijele tkanine i uzela među tri prsta šojkino pero koje je pronašla putem. Pažljivo ga je izoštrila stržući u kamen. Kad je jagodicom kažiprsta provjerila njegovu oštrinu umočila ga je u boju i naizmjenice umaćući sitnim ubodima jedan uz drugoga, napravila znak na listu desne potkoljenice. Bio je to niz krugova koji se sužavaju prema središtu. U samom središtu bile su dva mala kružića.

Tu noć Garo je zbog pčelinjih uboda imao groznicu, ali imala ju je i Jela tresući se kraj vatre.

- Što je njoj? Nju nisu izbole pčele. Smrzla se? Ajd zamotaj se u krzno!

Krum nije volio što ga Jela više ni ne gleda. Kad se Jela podigla i povratila otrčavši nekoliko koraka od vatre, Dane joj je prišao i zabrinuto gledao u tekućinu koju je povratila.

- Jelo, jesi dobro? Povratila si žuto, žuto si povratila... jesi dobro?

Jela mu nije mogla odgovoriti već je bezuspješno pokušavala povratiti ostatak.

- Ajde pusti je Dane! Makni se od bolesti!

Krum ga je povukao i donio joj maramu umočenu u vodu. Kad je vidio da klečeći ne diže glavu zamotao joj je čelo u vlažnu maramu i pokrio joj leđa ovčijim krznom.

VIJEĆE

- Sazvao sam ovo vijeće jer se moramo dogovoriti što napraviti.

Barbin je to izrekao s mukom na licu, kao da povraća.

- Svi ratuju mi sjedimo!

- Makni se onda s te stolice!

- Ja se dižem i idem kući.

- Rimska pička!

- Ja... imam ja pametnija posla...

Izdahnuo je i opustio ramena prije nego će prekinuti žamor.

- Tišina! Umire! Znam da bi ti to želio ali neću se dići sa stolice. I ne ideš ti Kurijska nikamo dok se ne dogovorimo! Svako ima svoju glavu i razmišlja za sebe. Neću vas uvjeravati ni za, ni protiv. Svi ste me vidjeli kako se kupam s onim Rimljanom i mnogi ste mi zamjerali. Nisam se kupao, jer sam rimska pička Umire!... Nego da nam kupim vrijeme. Malo sam ga kupio, vrijeme je skoro isteklo. Ukoliko se uskoro ne podignemo podić će nas Mesala. Znači to nam je izbor. Znajte da smo preblizu Segestiki da ostavimo starce, žene i djecu u dolini. Morat ćemo ih sklanjati po ljetnim stanovima ili vući sa sobom. Ja ću reći prvi što sam odlučio, a vi govorite zamnom... Tko je zato da se odmetnemo u šumu? Redom izrecite!... Ja kažem da sam za ići u šumu.

Krum je pogledao uokolo po vijeću i pogled zaustavio na starom Trojanu. Trojan je samo zamišljeno spustio pogled.

* * *

Barbin i Pruna su se s pijanke poslije vijeća vraćali kući po mraku. Sam je popio veliki vrč barča i Pruna je vidjela kako se Barbinove uši crvene na svijetlu lojanice. Znala je da ih je večeras mogao popiti nekoliko. Svejedno bi šutio i crvenio ušima.

- Što ćemo s Ulijom? Oćemo je poslat Maniju Eniju u Segestiku?

- Povest ćemo je sa sobom.

Pruna je klimnula glavom nenavikla na Barbinove brze i kratke odgovore.

- Prešutila sam na vijeću. Ukiselilo se vino u Vidasovom rogu. Loš znak.

- Imam ja još gori znak. Noćas će se ukiseliti barč u mome trbuhu.

Umjesto smješka Pruna je samo malo stisnula ono svoje oko okruženo bjelinom.

ZUBI U DRVETU

Jela je, kad bi stali kraj potoka, uvijek odlazila uzvodno tražeći mjesto gdje će biti sama. Ostali putnici bili su na to navikli i osim Dane nisu obraćali pažnju. Treći dan nakon groznice i povraćanja Jela se ustala ranije od zore i s prvim svjetlom već zakoračila u izvor kojeg je jučer pronašla. Voda je činila maleno jezerce koje nisi mogao preskočiti, ali vrlo plitko, jedva iznad gležnjeva. Iako su je zbog hladne vode gležnjevi već boljeli sačekala je sunce da osvijetli šljunak pod nožnim prstima. U ruci je držala maleni štap. Zatim je zadigla košulju i čučnula. Znak na desnoj potkoljenici povećao se i poprimio jajast oblik. Najprije je iz nje istekla mokraća.

- Da te vratim Bindu.

Stavila je štap među zube. Nakon nekog vremena napinjala se i naprezala od bolova, a iz nje je istekla sukrvica. Zatim je zašla prstom i uz bolove koji su joj lice učinili ružnim izvadila nekoliko grumena zgrušane krvi i sluzi. Grč s lica je popustio, ali nije osjetila olakšanje. Zašla je dublje u izvor i dugo se ispirala vodom. Zatim je ponovno čačkala, pa opet ispirala. Kad se uspravila i pustila krajeve košulje da djelomice pokriju znak na nozi, okrenula se, a ispred nje je stajao Dane.

- Jesi dobro? Zašto ti je tekla krv dok si pišala? Što je ovo plavo, zeleno?... Jesi dobro?... Jesi li ti nečista?

- Nisam Dane... sad sam čista.

- Jesi dobro?

- Jesam.

Ali pogled joj je još bio zamućen, kao sinoć dok je drhtala kraj vatre. I s njim nije gledala ispred sebe kao inače, nego kao da je tražila nešto što je znala da će teško pronaći, šarajući s njim po zemlji.

DOBROČINITELJ

- Ljudi, primite ovaj dar kao naknadu za momke koji su pošli s nama. Znam da vam ih ništa ne može zamijeniti. Ovdje je eto... ima nekoliko vreća žita, amfora vina, maslinovog ulja, svinjske masti... i ovo stoke što smo dognali. Da lakše prezimate.

Seljani su se okupili oko Bastije.

- Živio Bastija!

- E da je takvih ljudi više.

- Bastija, Bastija!

- U redu je ljudi... Treba da se uzme onome ko ima previše i da se da onom ko nema. Nećemo više trpiti rimske trgovce u našim selima!

- Tako je!

- Živio Bastija!

Bastija je projahao kroz razdraganu gomilu lutajući pogledom.

Kasnije, dok je pio u Klecanovom društvu zadovoljno se smješkao kao da se nečeg prisjetio. Klecan je pljuvačkom pokušavao pogoditi bogomoljku koja je nepomično stajala blizu njegove klupe.

- Darežljiv si Bastija. Mislim tvoja stvar, tvoj dio plijena. Ali... nije čudo da te ovi slave.

- Negdje uzmeš, negdje daš... Da bi opet mogao uzet. Treba virit iza zavoja.

- O čemu pričaš?

- Kad se pročuje glas lakše ću podizati vojsku. Više će me ljudi cijeniti.

- I mene ljudi cijene.

- Kako ne bi Klecane. Ti si junak! Prvi si s mačem u rimskom rovu.

- Zašto mi se sad čini da me ti jebeš dok me hvališ?

- Ne Klecane, nisi mi po mjeri. Volim žutokose ženske.

Bastija se nacerio pa naglo uozbiljio, na trenutak zaustavivši pogled na Klecanovom licu.

- Valjda sam tašt i ljubomoran Klecane. Pa kupujem slavu kad je ne mogu steći.

Klecan se iznenadio Bastijinom iskrenošću, ali onda ga je lutajući Bastijin pogled podsjetio da je ovaj sigurno dio svoje iskrenosti spremio u bisage svoga konja.

RUDNICI

Krum je opankom šutnuo kamen ispred sebe

- Ajde sad ti meni reci Bibule zašto ti ideš s nama?

Anije Bibul je smiješkom pokazao da je već dugo očekivao ovo pitanje.

- I nemoj mi sad pjevati pjesmicu o tome kako želiš zapisivati kako ljudi žive, šta jedu...
Hoću prave razloge!

- Idem da bih omogućio nekim ljudima, među kojima je i tvoj brat, da se obogate. A nadam se da ću i sam uzeti komad slanine. Možda i tebe usput izvučem iz dugova.

- O čemu ti...

- Rudnici moj Krume.

I Garo se uključio u razgovor, a Anije ponovno preuzeo.

- Moj je zadatak da pronađem, opišem i ucrtam rudnike soli, željeza, srebra i zlata.

- I ti Garo to cijelo vrijeme znaš i šutiš, a ja... jesam li ja jedini bika sisao u... Dane, Dane je za mene prepametan.

- A što bi ti ja govorio. Nismo znali hoćemo li proći Batonov logor, ili će nas zadržat, ili odrezat glave. Onda poslije oćemo li naić na ovog Rimonju.

- Pa zašto sam ja uopće...

- Ti imaš rimski pečatnjak i pričaš latinski čisto. Kako bi uopće ušli u Salonu pred opsadu? Kako pričaš latinski pričaš i naški. Ako ja i ovaj zapnemo u priči ti možeš... A i kad putujemo nismo sumnjivi.

- A Dane?

- Dane je trebao ostat kod Batona kao Barbinov polog.

Krum je stao podbacio uzdu pod ovelik kamen i okrenuo se prema smjeru za koje je pretpostavljao da se nalazi more. Pogled se pružao u širinu i duljinu ali nije ga mogao

vidjeti, jer su ga daleko na zapadu u izmaglici zaklanjala brda. Grupa je savladala maleni uspon, zaustavila se i čekala ga misleći da mokri.

Predvečer dok su zajedno sjedili kraj vatre i grijali se Krum se sjetio da bi uskoro mogao snijeg.

- Još malo pa će mi žena roditi sina, a ja ovdje s vama ne znam ni kuda idem ni zašto?

- E... a mogo si imat uskoro i ćer i što bi ti bilo... Što više djece, to bolje. Da li s ovom ženom, s onom... Ko da je važno.

- Pa što je?

Okrenuo se prema Jeli.

- Šta si pobacila? Kad si pobacila?

Jela je otrčala izvan granice svijetla.

- I od kud opet ti znaš, a ja ne znam?

- Pa ti Krume ništa ne znaš. Ne sjećaš se kad su nas izbole pčele, kad je mala povraćala i tresla se cijelu noć? E... nagutala se svježim perunike s onim medom. I poslije si utočkala znak na nozi. Taj znak obilježava. To su kod nas radile naše bake. Sad to više više ne rade. Kod nas ni nema pobačajki. Kod Japoda je to još ostalo. Al mora ucrtati znak u nogu.

- I što znak znači?

- Ih... šta znači? Znači da je pobacila... Da momci znaju za sramotu.

Tu noć Krum nije spavao. Pred jutro, prije prvog svijetla spremio je u torbu nešto nedovoljno osušenog mesa, kojeg je Garo ostavio da se suši na vjetru, uzjahao konja i krenuo nazad istim putem u smjeru Salone.

PORUKA IZ SISCIIJE

Umir je odlučno koračao ispred nekolicine Gabrinih koji su ga uvijek pratili u stopu. Iza Umira, okružen Gabrinima koračao je mladić kojeg Barbin nikada nije vidio. Bio je to jedan od onih koji su odrasli u blizini Segestike, čiji su se očevi i majke radeći za rimske građane nadali da će i sami zaslužiti njihov status, iako je za to bilo potrebno ili zaraditi veteransku penziju, ili se obogatiti. Mladić je bio svježije izbrijan, ošišan i nosio je crvenu rimsku tuniku, ali po loše skrojenim i sašivenim naborima vidjelo se da ju je nabavio u dijelu tržnice gdje se plaćalo samo sitnim novcima. Umir je ponosno stao pred Barbina, kao da se želi pohvaliti ulovljenim veprom.

- Ovaj je iz Segestike. Jedan od naših što žive dolje. Kaže da nosi poruku od Manija Enija.

- Od Manija Enija. I doveo si ga ovdje u sred Gvozdene gore? U moju zemunicu? Kakav si ti komad budale Umire... Reci mali kako se zoveš?

- Ja sam... Mladjanj... Rodom sam od Kurijsa iz Rubnja. Moj djed...

- I šta imaš za reći?

- Manije Enije je rekao da... si ga izdao. Da si iznevjerio njegovo povjerenje i da se odmah predaš... pa će on poštediti žene i djecu iz Ad finesa. A ako se ne predaš da će te goniti dok te ne nađe. I satrti ti sjeme i sve oko tebe.

- Pa dobro, to mi nije neka vijest. I šta sad s njim? A Umire?... Ti si ko kokoš bez glave. Doveo si maloga pravo ovdje. Mogo si mu bar oči vezati. Moramo maloga sad ubiti.

Mladić je grozničavo gledao malo prema Umiru, malo prema Barbinu.

- Manije Enije me poslao po kazni, jer je znao da ćeš me ubiti. Ja bi vam se priključio ako mogu. Ja sam Kurijsa...

- Ha, ha... ma nemoj. Zato se ovako briješ? Nisam ti ja mali sisao bika. Al nije red da pogineš zbog ovog junca.

Pogledao je prema Umiru, kao da gleda miša što se zavukao u vreću ječma.

- Ostat ćeš s nama. Ali ako pobjegneš... gledaj me u oči!... ako pobjegneš nađu te moji u

Segestiki do kraja dana. Nisi ti jedini u Segestiki porijeklom iz Rubnja. Jel ti to jasno? A tebe ću Umire, ako mali i pokuša klisnuti izmlatit štapom ko junca u kupusu.

SNIJEŽI, RODIO SE SIN

Nije uopće znao gdje se nalazi ni kojim bi smjerom sutra ujutro trebao krenuti. S Garom je to išlo lako. Imao je osjećaj da uvijek zna kojim putem ići. Put se nudio sam. A sad je stalno nestajao. Samo bi se naglo suzio i rasplinio se u šumi. Onda se morao vraćati do posljednjeg raskrižja. Posljednja dva dana su ga ozbiljno zabrinula. Putem, ukoliko je to uopće bio put, nije naišao ni na naselje, ni na ljetni stan ili bunju, ni sklonište za lovce. Put koji je pratio ponekad je ličio na životinjsku stazu i zato je odlučio da će se sutra popeti na neki od vrhova ne bi li dobio širi i dulji pogled i našao načina da izađe iz ove šume.

Osjetio je vrućinu ispod tunike iako je vatra izgubila svjetlost i pucketav zvuk, te crvenjela kao toge koje je prodavao u Liburniji. Položio je na vatru nekoliko cjepanica složivši ih u piramidu da dim podigne u visinu. Kad je ponovno sjeo vatra je neko vrijeme cvrčala, a onda uzbuđeno rekla „huh“ pa zapiskutala i požutjela. Gledao je u plamen razmišljajući što reći Kavranu i Barbinu kad se vrati u Rubanj. Zatim je zatvorio oči. Plamen je još plamtio pod vjeđama. Ali postupno su ga gasile njegove usporene misli. Ubrzo je nestao kao na pljusku. Onaj pravi plamen, ispred njega, tek se rasplamsao i dim se sad dizao visoko iznad nosa i očiju, istodobno omamljujući volju i zagrijavajući nesigurnost i nespokoj. Ljudi kažu: „Prespavaj, ujutro si pametniji“, ali njemu se činilo da je svakim jutrom sve gluplji.

Ujutro je primjetio da lišće na granama mijenja boju.

- Prelijeće i snijeg. Uskoro ću dobiti sina.

Nisam rekao Uliji koje će mu ime dati. Vukan, nek se zove Vukan ko onaj mali od Tuljinih. Da otjera zlo od sebe, da ga se boje... A ne ko njegov otac. Da trči uokolo ko pašče za koskom, a gdje dođe udaraju ga nogom u guzicu.

ZLATO, SREBRO I ŽELJEZO

- Otišo čovjek. Pa da... uzeo je komad mesa. A dobro, mali komad.
- Nije izdržao. Jučer smo ga malo...
- A di je Krum otišao? Di je otišao? Ja sam tužan, jer je Krum otišao... A di je otišao?
- Otišao je. Da se izgubi... u ovim planinama. A šta ću mu ja? Imamo mi svog posla.

Jela je preplašeno gledala uokolo nadajući da su se muškarci prevarili. Garo je primjetio njenu uznemirenost obješenjački se nasmijavši.

- Ništa se ti ne brini mala... ja ću se brinut za tebe.

Jela je, čini se, tu brigu i brinula. Mišji pogled je dobio hrabrosti i s onim zubima Garo je sad više ličio na štakora. Bibul se, s druge strane ugasle vatre, ponašao kao da se ništa nije dogodilo i spremio je svog konja. Znao je da moraju potegnuti još komad puta prema sjeveru. Vjerojtno još najmanje dvadesetak milja. Tamo bi se trebali nalaziti rudnici zlata. Zatim krenuti na istok, da pronađu rudnike srebra, te potom na sjeverozapad za rudnike željeza. Računajući na zimu, za čije vrijeme će morati potražiti neko skrovište, bio je to put koji je mogao trajati pola godine i to ukoliko bude sreće da izbjegnu nevolje i lako pronađu rudnike. Ukoliko sreće ne bude, ovo bi se putovanje lako moglo produžiti do iduće zime. Kad se spuste Tiberijeve legije sa sjevera, rat bi trebao trajati znatno kraće i Bibulu se žurilo da Maniju Eniju i Veleju Peterkulu na vrijeme donese podatke kako bi svi mogli zaraditi od Tiberijeve nagrade. Rat je prilika. Preslažu se bogatstva. Zlatnici i srebrnjaci mijenjaju torbe. Ukoliko ne požuri tko zna koji će centurion sa svojom jedinicom nabasati na rudnike i tko daleko iza tog centuriona stoji? Mesala? Germanik? Cecina Sever?

PUH

Njegov otac je za takve potoke govorio: „Preskočiš ga, a ne smočiš rep“. Bacio je komad oglodane kosti u potok, ispod korijena bukve. Ubrzo je iz sjene izašao rak. Pa još jedan. Uhvatio je jednog i pritom nespretno digao mulj zamutivši vodu. Kad se voda razbistrila nije bilo drugog raka i kosti.

- Sad sam te zajebo, a bio si prvi na jelu.

Vratio ga je u vodu, otišao par koraka uzvodno, utažio žeđ, smočivši opanak i pjenu mokraćne prosuo po odrazu šume u potoku. Učinilo mu se da je u odrazu vidio pijani odraz Vidasovog kumira. Pogledao je mjesto koje je pretpostavljao da potok odražava. Lepet prestrašene ptice, šum u suhom lišću, krckanje grana u blizini.

Šta u blizini... Tu je nešto iza stabla.

Šuma se pretvarala da ništa ne zna. Sumrak je već hodao ubrzano i Krumu je bilo prekasno za krenuti dalje.

Vatra, vatra i napitak od one... kako je Pruna rekla da se zove ona travuljina? Majčina dušica, e... rekla ako dišeš brže nego trebaš onda skuhaj vodu od majčine dušice i još stavi ovoga između dva prsta. Al nemoj više, s ovim lako pretjeraš. I nemoj s tim često. Ne, rekla je uzmi to ako ne znaš što ćeš.

Naložio je vatru, ubacio u nju dva veća kamena oblutka iz potoka da se užare, napunio posudu s čistom vodom i sjeo na prostirku gledajući u kožnu vrećicu s majčinom dušicom i maleni zavežljaj nepoznatog sadržaja na koji ga je Pruna upozorila. Odmotao ga je i prinio nosnicama. Mirisao je na šumsku trulež.

- To je gljiva! Pruna trovačice.

Neko je vrijeme uokolo po šumi pogledom sijekao grane. Zatim je duboko udahnuo i s dvjema rašljama podigao užarene oblutke iz žara i ubacio ih u posudu.

- Volim ovaj zvuk.

Bacio je šaku majčine dušice i prstohvat gljive u posudu i pokrio poklopcem. Kroz šumu se još vidjelo, ali boje su nestale. Šuma je postala siva. Disao je sporije, ali nepravilno.

Što su ovo, puhovi? Što je to? Neko je rekao da puhovi stvaraju buku u šumi ko četa konjanika. I jež. Uzdiše ko čovjek. Da srknem ja malo tog napitka.

Popio je malo i počeo osluškivati sam sebe. Ništa se nije dogodilo. Nešto je još divljalo u lišću. Poželio je ispiti još ono malo medovine što mu je ostalo i pokušati prizvati Silvana i vile potočarke. Između smijeha i straha nekad je mala razlika.

Di su sad oni? Garo sigurno već hrče. A Jela... žao mi te male jebemu! Nisam opće razmišljao kad sam otišao. I kako ću Barbinu doć bez Dane. Neće mi dat Uliju. Lagaću mu nešto. Onaj Rubanj sad izgleda kao Rim... Kad si u ovoj šumetini.

Svjetlo vatre se pojačalo i palo je na životinjicu kitnjastog repa koja je stajala na granici mraka. Puh se ispravio na zadnje noge. Izgledao je pijan i podbuo i nekako je gledao na četiri strane kao Vidas u hramu kraj jezera. Potok se razlio u jezero i došlo je jutro, a bukve se odmakle na granicu vidljivosti. Na obali je sjedila Ulija i bacala kamenčiće u vodu. Visoko u zrak. U susretu s vodom čulo se: „Ščunp, ščunp“. S leđa je izgledala zanosno.

Prišla joj je Jela i sjela kraj nje. Zatim im se pridružila i Pruna. Ona je gledala na sve strane istovremeno. Uliju više nije vidio. Ni Jelu. Bijela mrlja oko Pruninog oka počela se razlijevati i kapala joj u ruke. Činila ih je ljepljivim kao smokvino mlijeko.

Krum joj je prišao i ljubio lica. Sva četiri. Onda joj je zadigao halju i zabio se u nju. U sve četiri. Tonuli su u zemlju od njegove siline. I ljepili se. Glinasta zemlja da od nje napraviš lonac. Onda su Prune počele izbacivati djecu. I ljude. I Barbina i Garu i onog što mu je odsjeko uho. I Kavrana i njihovog oca i dojlje Nevu i Aniku. Obala jezera je sada bila prepuna ljudi, samo što to više nije bila obala. Bila je to visoravan s pogledom na more. Dojlje su mu pjevale uspavanku, a Pruna se sad nekako dražesno smijala. I prosipala iz ruku ono smokvino mlijeko.

RUDNIK ZLATA

Kolona se uspinjala preko prijevoja. Uspon je bio dugačak i zatezao butine do bola. Put ispred njih je bio vidljiv i daleko ispred njih, zmijoliko se usjekavši u planinu. Kad su izbili na prijevoj vjetar je pomicao kamenje. Leđa znojna od uspona sada su tjerala na drhtavicu. Duboka dolina ispod njih ličila je na razbijenu, keramičku zdjelu iz koje je, s lijeve strane, istjecao njen sadržaj.

- To je ta dolina. Onako kako si je opisao, to bi trebala biti ona.

- Mogla bi biti.

Anije Bibul je pogledom promatrao mjesta gdje se ravno dno doline spajalo s obroncima planina koje su je okruživale. S lijeve strane pokraj rijeke koja je istjecala iz doline nalazilo se manje brdo s malim gradom na vrhu. Bijelio se kao da je netko na vrhu istresao skutu. Svim mjestima kraj kojih su do sad prošli nedostajalo je ljudi. Nedostajali su muškarci i Bibul je znao da je tome razlog Batonov pohod prema moru. Ovo naselje je, čini se, ostalo pošteđeno od vojačenja i vrvjelo je životom. Vidjelo se to na prvi pogled. Dimilo se iz svih kuća. Ispred njih je netko sjedio, hodalo se ulicama, a dolje u dolini izgledalo je kao da se upravo bere kupus.

- To bi mogao biti dobar znak. Bit će da je ovdje Baton ostavio muške rudare, da nastave s iskopom zlata. Vidi tamo!

Bibul je pokazivao Gari drugo naselje na susjednom manjem brdašcu... spojenom s kosinom koja je opasivala dolinu.

- Gledaj kako dimi tamo! Ono nisu obična ognjišta. Ono bi mogle biti peći.

Garo je škiljio zbog vjetra, koji je zemlju, pijesak, livadno zrnje i sitne komadiće grančica uporno želio usuti u oči.

- Jesu, ono dimi iz peći za taljenje rude.

- A što se tamo dogodilo? Vidiš one ruševine? Izdgedaju kao... ono su bile rimske vile. Ti su stradali. Baton je ovuda prošao i sad rudnik radi za njega. Ako su im kuće spalili onda je bolje da ne znamo kako su prošli.

- Vjerojatno su dobili što su tražili.

Bibul je naglo pogledao prema Gari, a onda se sjetio da je Rimljanin koji se nalazi usred zemlje Dezidijata obučen u kolapijansku tuniku. Zaključio je da je od sad bolje da odvoji misli od izgovorenih riječi.

Tu večer smjestili su se u malenoj blatnjari bez ognjišta smještenoj izvan bedema. Konjušar u gradu im je rekao da trenutno ne može ponuditi ništa bolje. Kad su se spremali prileći Garo je uhvatio Jelu za ruku.

- Ako me uzmeš na silu nećeš više nikad zaspati! Svraka će ti u snu popiti oči!

Jela je u ruci držala zašiljeno šojkino pero za točkanje po tijelu. Garo je gledao u svrakine oči. Činilo se da se nimalo ne boji i da joj je svejedno je li to na zemlji skakuće ptić ispao iz gnijezda, ili je čovjek zaspao na leđima.

OD LIVADE, ŠUMA

Dolinu u kojoj se smjestio Rubanj sad su nastanjivali novi stanovnici. Veprovi su tražili zaboravljenu repu, crnu rotkvu i bijelu mrkvu po napuštenim vrtovima, zečevi se gostili kupusom ostavljenim za sjeme, a srne po kolibama lizale posuđe tražeći sol. Dolinu su napustili svi ljudi zaposjevši stanove u bližoj i daljoj okolini. Muški su se držli na okupu, spremni za brzi napad na protivnika, a žene djeca i starci uglavnom su zaposjeli skloništa na obroncima Gvozdene gore. Barbin se odmah nakon napuštanja doline našao sa Skenobardom obavijestivši ga da se priključuje ustanku. Nije imao namjeru priključiti se nekom od Batona i svoje ljude izložiti dokazivanju u prvim redovima. Odlučio je voditi svoj rat, na svom prostoru. Nije ga zanimalo plijen iz Apolonije ili Sirminija, kao što ga pri susretima s Manijem Enijem nisu zanimali rudnici zlata i srebra. Ovdje, nije bilo lako obuzdati Umira i nekoliko njegovih pristaša, ali u tom mu je pomoglo par razumnijih glava i stari Trojan Prco. Napadao je rimske ophodnje što dalje od doline i što dalje od Gvozdene gore, pokušavajući očuvati dolinu i ne otkriti mjesto koje mu služi kao zaklon. Barbin je dobro znao da se nepunih četrdesetak milja od njegove doline nalazi čovjek koji upravlja s desetak legija i sedamdesetak regimenti pješaka, četrnaest konjičkih jedinica, te brojnim kohortama veterana, dobrovoljaca, plaćenika, te trakijskim konjanicima kralja Remetalka. Ovakvoj vojsci on sam nije mogao smetati više od obada kad zazubi pokraj uha dok se kupao na toplom izvoru. Ali Barbinu iza leđa, u bespućima zemlje, Mezeja, Japoda, Dalmata, Pirusta, Dezidijata, Oserijata, Breuka i Andizeta skrivala se još veća vojska, slabije ustrojena, djelomice razjedinjena i lošije obučena, ali svakako spremna na borbu.

VIJESTI

U međuvremenu rat se zahuktao. Baton je krenuvši na sjever naišao na Mesaline trupe dopunjene plaćenicima, veteranima i uvojačenim robovima poslanim iz Rima i umalo ga porazio. Na kratko su se obojica povukli lizati rane. Augustov zet Mesala u Sisciju gdje je s radošću dočekaao Tiberijeve legije, a Baton prema sjeveroistoku ne bi li se spojio s imenjakom Breukom i spriječio tri rimske legije s istoka, pod vodstvom Aula Cecine Severa, da se spoje s Tiberijevim legijama. Iako se od njega očekivalo da s vojskom koju je dovukao sa sjevera rat završi najkasnije do proljeća, Tiberije je krenuo oprezno. Utaborivši se u Sisciji namjeravao je okružiti Batone spajanjem sa svojim jedinicama s istoka i potom taktikom spaljene zemlje u suradnji s potkupljivanjem i ucjenjivanjem manje zagriženih protivničkih plemenskih prvaka, polako stisnuti pobunjenike na što manjem prostoru. Velika pokretljivost protivničkih jedinica uz dobro poznavanje terena bila je njihova najveća prednost, a Tiberijeva najveća mana. Nekoliko pokušaja slanja jedinica da se dolinama Mezeja, Japoda i Kolapijana izbore za položaje nadomak dezidijatskih planina neslavno je završilo. Jedinice bi bile brzo potučene, a napadači odmah zatim nestali u brdima. Tiberiju je stoga ostalo da pali naselja i ljetinu u dolinama i uzima protivniku izvore snabdjevanja, te gladu oslabi moral što je prvi preduvjet za pregovaranje i potkupljivanje. Baton je svega toga također bio svjestan. Znao je da se na otvorenom polju ne može boriti s Tiberijem. Njegove legije su bile, uvježbanije, organiziranije, discipliniranije, iskusnije i bolje opremljene. Unatoč tome, nije mogao očekivati pobjedu ukoliko se otvoreno ne sukobi. Njegov imenjak, Baton breučki, dok se on borio s Mesalom, pokušao je osvojiti Sirminij. To bi mu i uspjelo da nije stigla pomoć iz pravca jugoistoka na čelu s Aulom Cecinom Severom. Zato je dezidijatski Baton odlučio pomoći Breuku ne bi li zaustavili Severov prodor. U tu svrhu su osvojili planinu Mons Almos, te držali okolicu Sirminija u rukama i tamo čekali da prođe zima. Klecan i Bastija sa svojom vojskom su za to vrijeme držali veliki prostor od zemlje Pirusta na jugu, pa preko Dalmata u zaleđu Salone, do prostora Japoda na sjeveru, a prostor oko Siscije gdje se nalazio najveći dio Tiberijeve vojske čuvali su Barbin i Skenobard, napadajući neprijatelja čim bi malo skrenuo s glavnih prometnica.

BAKA

Snijeg je lepršao uokolo, ali se topio u dodiru s tlom. Krum nije ništa jeo od jučer ujutro i sada mu je glad već oduzimala snagu. Znao je da se mora izvući iz ovih planina i pronaći naselje. Kad god bi se pokušao spuštati završio bi u nekoj dolini obrasloj šumom i opet bi ga čekao uspon. Nekoliko se puta popeo na neke od vrhova ne bi li lakše pronašao put, ali kad bi i procjenio kuda krenuti, ili bi donio pogrešnu odluku, ili bi ga spuštajući se šuma odvela nagdje drugdje. Neki od obronaka pred njim nisu bili obrasli šumom i nadao se da će mu se pogled otvoriti kad se popne na prijevoj. Kad se popeo bilo je već poslijepodne. Snijeg više nije lepršao, ali oblaci koji su ga nosili nisu dozvoljavali da pogled segne dulje od dva stadija. Ali nizbrdo na obronku stajalo je nekoliko kamenih kuća okruženih torovima. Krum je požurio. Kad je shvatio da se iz jedne dimi skočio je s konja i ubrzanim korakom došetao do kuće. Iz kuće je izašla starija žena kojoj je na lijevoj strani usta nedostajalo nekoliko zuba pa se činilo da se podrugljivo smije.

- Mogu li bako zamijeniti neke stvari za smještaj i hranu.

- A vidi njega što je fin. Ajd ulazi!

- Zbrinuo bih prije konja.

- Ajd! Iza imaš vode u pojilu. I donesi vrč vode iz pojila dok se voda nije smrzla. ovaj snijeg oće neće. Ako ne pane a smrzne, teže će bit topit vodu za blago. Odvedi konja u tor. Ima streha.

U kući je bilo omamljujuće ugodno. Cijeli jedan zid bio je pokriven u tri reda složenim, suhim drvima, koja su zauzimala dobar dio prostora, ali su se smijala u oči snijegu koji je bio pred vratima. Drugi zidovi bili su iznutra obljepljeni glinom pomiješanom sa suhom travom.

- Noćas će napadat. Neka ga! Bolje to nego golomrazica. Ovcama sam navukla sijena.

Krum je gledao kako starica na žar ognjišta gura keramičku zdjelu punu ječmene kaše.

- Nek se malo zagrije, topla kaša krijepi.

- Kako si ti ovdje sama bako?

- A ne bi ti sinko ja o tome.

Baka je najprije u bori na čelu sakrila neku žalosnu priču, a onda ju pustila da se razlije po licu.

- Otišli svi. Neki u rajevinu, a neki se još... potučaju se uokolo. Nikako da odrastu. Moj sin, ovaj što ga nije uzela kuga... uzele ga zle oči. Unuke je već trebao imati, a on ni djecu nije napravio. I onda otišo ratovat, ko da će u vojsci nać ženu. A drugi... taj je mlađi, prvo se oženio i napravio dvije šćeri, pa odusto od nji i išo drugoj radit djecu. Pa i njoj napravio šćeri. E onda i on otišo ratovat i pustio tu ženskadiju da se sama brine. On bi sina. Ne možeš napraviti sina ako sam nisi posto muško! Ako ga i dobiješ uzme ti ga kuga, neka nesreća, il nagazi na sugreb. Da je on posto čovjek dobio bi i sina. A meni milija ona ženskadija od... Zamjerili mi se moji sinovi. A ti sinko, ja ne pita imaš li ti djece?

Krum se zamislio prije nego je odgovorio, kao da se pita je li odrastao da može dobiti sina. Bakina priča ga je podsjetila na Uliju i Jelu.

- Možda se upravo rađa. Rekli su mi da će žena roditi sina kad zasniježi...

- A što si ti ovdje nabaso? Di ti je žena?

- U Rubnju.

- Tamo di se svetkuje? Neki su odavde znali ići do tamo. Al što ćeš ti ovamo?

- A... ne znam nanijelo me. Sad sam na putu kući.

- Samo, sinko, ako noćas zapane ne ćeš ti nikuda dok ne otopi. Stigneš tamo taman na svetkovinu. Ajd jedi! Evo ti kaše, podgrijala se.

Krum se najeo do ušiju i naslonivši leđa na glineni suhi zid ubrzo zaspao. Baka ga je svalila na kožu podstavljenju slamom i ispravila mu noge, izula opanke i odmotala mokre obojke zamotane oko nogu.

SIN

Ulija je donijela drva u zemunicu u kojoj je živjela zajedno s Tirom i njezine dvije djevojčice. Od kad je mjesec utanjio teško je hodala, trbuh joj je skočio pod bradu, a noge otekale kao grabove cjepanice. Tira je rekla da je to dobar znak. Za vrijednog sina se valja pomučiti.

- Što ga teže nosiš to će veći junak izrasti.

Ulija nije željela junaka. Željela je sina koji će joj napraviti unučad. Junaci su sad svi bili daleko, ganjajući se po šumama, ako već nisu zabasali u rajevinu. Sad je legla kraj ognjišta glasno uzdahnuvši.

- Joj, opet bih jela, a malo prije sam jela kašu...

- Pa jedi! Eno kaše.

- Sva sam se već napuhala ko mjehur.

Pridigla se da bi si usula kašu u plitku keramičku zdjelu koju može držati na koljenima dok jede.

- Ooo... nešto mi iscurilo. Sva sam mokra!

- A jel? E pa dolazi! Momčina oće van.

- Auuu... boli!

- Ajde sad tu, tu lijepo čučni. Prvi put je, boliće te. Ako te jako zaboli onda ćeš brzo. Uvatiš se ovde. I kad krene samo guraj. Jel boli? Ako boli onda će brzo.

* * *

Ulija je u naručju držala sina. Nazvala ga je Gvozden kad je već rođen na Gvozdenoj gori. Nakon dugo vremena poželjela je da je Krum sada ovdje. Željela mu ga je pokazati. Zapravo željela ga je pokazati svima, ali svojih djedova i baka nije imao, a ostali starci na Gvozdenoj gori su jedva stizali mariti za svoju unučad.

BIJELI GRAD

Krum je cijelu zimu proveo s bakom na planini. Nekoliko je puta pomišljao krenuti, ali baka ga je svaki put odgovorila. Govorila mu je u jedno uho, a snijeg i hladan vjetar šaptali su u drugo. Snijeg bi zapao, pa slegnuo, zatim bi ga topao vjetar pomiješan s kišom površinski otopio, a juto nakon toga sjeverni vjetar zamrznuo. Onda bi ponovno pao. I tako nekoliko puta. Tako nataložen u nekoliko slojeva u ovim je planinama mogao potrajati dok se u dolinama sve ne zazeleni. Krum to nije mogao čekati. Saznavši kuda krenuti da bi pronašao put do Rubnja spuštao se prema sjeveru praveći u snijegu plitke rupe oštih bridova. Zapustio je tijelo tokom zime. Baka ga je dobro hranila, a on jedva da je izlazio iz kuće. Izašao bi nahraniti blago, ili mu odnijeti otopljeni snijeg, ali samo kad bi uspio preduhitriti staricu. Za nekoliko lijepih sunčanih dana otišao je u lov pronašavši kod bake u kući luk i nekoliko strijela, ali nije vidio ništa osim zečijih tragova. I divlje životinje su zimu provodile niže u šumama bukve i graba. Spuštajući se nizbrdo tek je poslijepodne dolje u dolini ugledao granicu snijega. Prespavao je u jednoj bunji koju je pronašao uz put. Jedva je zapaio vatru, ali na brdašcima iznad riječne doline i nije bilo tako hladno. Sutra je sišao u usku kotlinu kroz koju je tekla rijeka duž koje se pružao solidan put. Krenuo je uzvodno, kako ga je baka uputila. Nakon nekoliko milja kotlina se naglo raširila i s desne strane na uzvisini smještenoj uz njen rub nalazio se grad. Izgledao je kao da je ovo mjesto rat zaobišao. Vrvjelo je životom. Već izvan zidina se čuo žamor. Bilo je kasno poslijepodne i stanovnici su već završili dnevne poslove. Kad je ušao u grad iznenadio se njegovom bijelinom. Kuće su uglavnom bile učinjene od kamena, s kamenim pločama na krovovima, a one koje su bile zaljepljene glinom bile su premazane vapnom pa su se i one bijelile. Jedan mu je prolaznik rukom pokazao gdje da ostavi konja. Konjušar ga je pogledao kao da procjenjuje da li bi mogao zaraditi, ili se uzalud digao iz svog ležaja.

- Huuu... skupo prijatelju! Platit ću ti kad prodam nešto, ionako je konj kod tebe. Ima li ovdje kakva krčma?

- Imaš tamo iza one pojate. Idem i ja s tobom, osušilo mi se grlo.

U krčmi je prodao jednu od posljednjih kopči i dobio za nju pravo da prenoći i s konjušarom pije dok se ne sruše.

- A ti si Mezej, Japod... što li?

- Kolapijan.

Krum je odlučio prešutjeti svoje rimsko djetinjstvo. Pio je vino. Nakon što ga dugo vremena nije ni okusio sad je samo klizilo niz grlo, crvenilo uši i odvezivalo jezik.

* * *

Probudio se ležeći na leđima na drvenom podu u velikoj prostoriji mokar od vode.

- Ajde sad ti nama reci kako se zove taj tvoj brat?

Krum je pokušao dovesti u sjećanje kako je završio jučerašnji dan. Sjetio se krčme, slatkog vina i iskešenog konjušarevog lica.

- Jesi čuo ti što sam te pito?

Dobio je udarac nogom u slabine, a sa strane se dugokosi bradonja spremao zadati još jedan udarac. Pitanja je postavljao drugi bradonja koji se sad nadvio nad njim.

- Pusti ga! Reći će on nama sve. Malo smo ga naglo probudili... he, he... vidi neko mu uho odgrizo!

Krum se podigao na laktove i zatim sjeo. Glavobolja se natjecala s bolom u slabinama.

- Kako ti se zove brat? Pito sam te nešto?

Bradonja sa strane je ponovno zamahnuo. Oči su mu duboko upadale u očne duplje i nije se moglo vidjeti koje su boje.

- Kavran.

Krum je ispružio ruku pokušavši zaustaviti udarac, ali ga je sad uz predio oko slabine boljela i ruka.

- Kakvo je to ime? Sinoć si reko da je rimski zapovjednik?

Drugi bradonja ga je sad udario nogom u leđa.

- Aaa... je, zapovjednik je. Zvao se Kavran. Sad ga zovu Manije Enije.

- Nikad čuo. Zapovjednik garnizona u Segestiki?

- Da.

Krum se sjedeći unatraske pomicao prema zidu prostorije da zaštiti leđa.

- Ej, čekaj, di ćeš? Nećemo ti mi ništa samo nam lijepo ispričaj. Ajde pusti ga Mane! Sve će on ispričati.

Krum se leđima naslonio na zid provjeravajući rukom da li mu je slomljeno koje rebro.

- Manije Enije kažeš. Sad nam reci di su ti rudnici i di je ostatak družine? Zapravo sve nam ispričaj ispočetka. Dio koga jebeš, kome radiš djecu preskoči! To nas ne zanima.

Krum je proklinjao vino. Bilo mu je jasno da je sinoć u društvu konjušara ispričao daleko više nego je smio. Počeo je priču od svog dolaska u Rubanj. Kad je pokušao preskočiti važniji dio ispitivač bi mu postavio podpitanje popraćeno Maninim udarcem noge.

STARAC U GRADU

Klanac je vodio od zapada prema istoku i put koji je vodio kroz njega, u doba proljetnih kiša i naglog topljenja snijega očito bi plivao u vodi. Vidjelo se to po kratkim zaobilaznim uskim putevima koji su izbjegavali najniže dijelove. Moglo se zaključiti da ovaj malo veći potok u proljeće može postati opasna nabujala rijeka. Sada su i glavni putevi i njihove kratke zaobilaznice bili zarašteni i njima se već dugo nje kretala zaprega.

Družina je kroz klanac prolazila već nekoliko milja i nije mu se ni nazirao kraj.

- Nismo na dobrom putu. Da je iza klanaca dolina s rudnikom ovaj bi put bolje izgledao. Ovdje kola nisu prolazila već nekoliko godina.

- Imaš pravo, ne izgleda dobro.

- A šta ćemo sad? Mora doć kraj ovom klanacu. Ne isplati nam se vraćat kad smo već ovoliko zaglibili.

Bibul se okrenuo unazad da provjeri koliko su zaglibili, ali pogled mu je sezao samo do posljednjeg zavoja. Nastavili su istim putem cijelo poslijepodne nadajući se da će izaći iz klanca prije noći. Umjesto da iziđu iz njega, klanac je samo nakosio svoje okomite zidove i dozvolio više svjetlosti, još uvijek pazeći da zakloni sunce. Obje strane sad su bile obrasle u nisku, rijetku i mladu šumu i činilo se da su ne tako davno služile kao pašnjak. Kako su napredovali, strane su postajale položenije i iz šume počeli provirivati tragovi naselja. Uskoro se s lijeve strane, na vrhu obronka, vidio grad. Put se vijugajući uspinjao prema njemu. Tragovi bedema spiralno su ga opasivali u obliku puža s ulazom na lijevoj strani. To je tjeralo osvajača da mač premjesti u lijevu ruku i štit uzme desnom, da bi se obranio od strijela upućenih s unutrašnjeg bedema. Ako bi mač želio zadržati u desnoj ruci napadač bi morao hodati unatraske. Grad je bio pust. Bedemi su stajali netaknuti. Neki od krovova su se urušili, ali od dotrajalosti. Nigdje nije bilo tragova paleži. Kao da su stanovnici jednog dana odlučili da ovaj grad nije dobar za njih i otišli negdje drugdje sagraditi novi.

- Ovaj je grad poharala neka bolest.

Anije Bibul je ušao u jednu od kućica i ustuknuo.

- Uh, vidi ovo! Dobro sam rekao, ovo je kuga.

Garó je oprezno zavirio i ugledao kostur kako opruženo leži na ležaju od ostataka istrunule slame.

- Bit će kuga. Ovako se mrtvi ostavljaju samo kad kuga hara. Bolje da se što prije pokupimo odavde.

Nastavili su tražeći drugi izlaz iz grada. Odlučili su izaći iz grada i napraviti još komad puta prije nego se smrkne.

- Jel ono... vidi dim tamo! Tamo, desno uz bedem!

Garó je pokazivao prstom prema krovu iz kojeg je izlazio uski i prozirni stup dima. Ispred kuće na ovčijoj koži sjedio je starac naslonjen leđima na zid. Na glavi je imao pokrivalo za glavu ispleteno od šiblja vrbe. Nije izgledao iznenađeno što ih vidi. Vjerojatno ih je vidio još dok su se penjali iz klanca, ili su godine i nevolje učinile da ga više ništa ne može iznenaditi. Kimnuo je ne odavši kojim jezikom govori.

Garó mu je vratio kimanjem.

- Šta se ovdje dogodilo?

Starac ga je pogledao kao da odmjerava da li zaslužuje da mu odgovori.

- Kuga. Pomrlo je pola grada. Pa se povukla, pa se opet vratila.

- I potukla sve.

- Većinu. Moju porodicu je poštedita. Uzela mi samo jedno unuće.

- Pa di su sad?

- Otišli smo svi zajedno. Koje je kuga zaobišla. Ali su je moji sinovi i djeca ponijeli sa sobom. Kad su umrli ja i žena smo se vratili. Tamo di smo digli naselje ostala je pedesetina ljudi... i bez djece. Eto tu smo živjeli... ja i žena. Kuga je otišla, al ženi mi je prepuklo srce. Ima sad već godina da sam sam.

- Zato te niko nije ni našao da te digne u ustanak.

- Koji ustanak?

- Batoni su digli ustanak ima tome...

- Koji Batoni?

BOL U LEĐIMA

- Nemoj stari.

- Umočit ću guzicu u toplu vodu pa makar... I usput nabere rotkve ako je još ostalo u polju.

Vurda i Vučina su tijelom željeli spriječiti odlazak Trojana na topli izvor zbog običnog kupanja.

- Lako vama vi još možete jahat. Ja moram umočiti ove stare kosti. Ubi me bol u leđima.

- A vi ko da ga ne znate. Kad on nešto utuvi... Glava za čelom tući orahe.

Ni Olja nije željela da Trojan ide u dolinu, ali je znala da ga sada kad je upro, ne bi spriječio ni da mu prebiješ noge.

- Pustite ga! Šta ćeš mu?

- Dolje svaki dan prođe rimska centurija. Obiđu izvor. Vidio si šta su još dozidali. Naraslo dolje pet kuća. Čudi me da nisu počeli postavljati straže.

- Pa nek stražare što ću im ja.

- Neki dan smo im pobili stotinu legionara. Da te vide... posjekli bi te ko ječam.

- Ma što se ja s vama raspravljam.

Trojan je otišao, a Vurda i Vučina otišli su krišom za njim. Sišao je u dolinu, a braća su ostala na uzvisini obrasloj šumom, znajući da bi Trojan da ih vidi kako ga prate, digao takvu galamu da bi se čulo do Segestike. Još je on bio njihov otac. Iskoristili su priiku da pogledaju mjesta na kojima su se mogli pojaviti prvi vrganji. Gore na Gvozdenoj gori još je za njih bilo prerano. Napravili su svatko svoj veliki krug vrativši se na uzvisinu s nadom da je Trojan već izašao iz izvora smežuranih prstiju.

- Izišo je! Eno ga!

- Vidi ga ide tražit ima koja repa... jebala ga repa.

Trojanu je valjalo proći poprijeko preko cijele doline, te se zatim vratiti prema mjestu gdje

su sjedili Vučina i Vurda. Polako došetavši do polja izrovanog veprovim njuškama stari Prco je prebirao po listovima repe koji su ponegdje virile iz trave. Jedva da se još mogla naći po koja upotrebljiva. Naposljetku se okrenuo prema sinovima i polako krenuo prema njihovoj uzvisini. Imao je do njih još četiri stadija, kad se na sjevernoj strani doline pojavila centurija. Nekolicina njih je pokazivala rukom prema Trojanu. Okretali su se prema koloni koja je izvirivala iza zavoja obraslog šumom. Nekolicina je potrčala prema Trojanu s isukanim mačevima. Zatim je potrčala skupina od dvadesetak legionara, a iza zavoja se pojavilo nekoliko konjanika koji su konje potjerali u lagani galop. Trojan je vidio što se događa i počeo trčati prema šumi.

- Stiće ga... idemo!

- Ne idemo!... Trči Trojane!

Vurda je uhvatio Vučinu za mišicu znajući da ako izađu iz šume mogu samo uzaludno poginuti. Ostala je samo nada da starac može pobjeći u šumu prije nego do njega dojaše četvorica konjanika. Sustigli su ga čitav stadij prije šume. Prvi ga je odmah posjekao mačem između vrata i ramena. Trojan se srušio a drugi mu je napravivši krug jašući oko njega u trbuh zabio koplje. Vučina i Vurda su jasno čuli njegovo grgljanje, koje je probijao legionarski cerek. Braća su se zagrlila u plaču. Sada Vurda nije izdržao.

- Pobit ću vas sve! Pamtim vam lica! Sve ću vas pobiti!

Rimljani su prekinuli smijeh i zagledali se prema uzvisini gdje su stajala braća skrivena šumom. Sad je već pristigla grupa pješaka i centurion, polako jašući na konju. Svi su neko vrijeme gledali prema šumi.

- Jebem vam... pobiću vas! Starii!

Iz doline se opet prolomio smijeh. Netko od legionara je bio sličnog porijekla i preveo ostalima viku koja je dopirala s uzvisine. Legionari su neko vrijeme gledali i smijali se, a zatim ih je centurion postrojio i u povorci poveo za sobom u pravcu toplog izvora. Vučina je stavio ruku bratu na rame.

- Gotovo je. Sačekat ćemo noć pa otići po starog. Neće ga ovdje razvlačiti veprovi i lisice! Gotovo je Vurda.

GLAVA DIVLJE ŽIVOTINJE

Krum je koračao kroz dugačak klanac. Nekoliko konjskih koraka iza njega jahao je Mane, bradonja s upalim očima. Krum je hodao već tri dana, ali kad bi jače udahnuo zrak, na svojim rebrima je još uvijek osjećao njegove udarce nogom. Uzeli su mu konja i ostavili torbu u kojoj je ostao samo suhi komad ovčijih rebara. Krum je slutio da mu je nekoliko kopči i dvije staklene čaše ukrao konjušar s kojim se napio u krčmi. Sjetio se da je u duplom dnu torbe zašiven nož zakovan u koricama, iako nije znao čemu bi mu mogao poslužiti.

Da je bar otkovan. Da nabodem ovog... Vratit ću ti ja svaki udarac nogom.

Ispričao im je sve čega se sjetio. Sve što je znao, što je mislio i slutio. Dvojica bradonja su družinu koju je opisao prepoznali u Kolapijanima koji su zimu proveli u gradu plativši smještaj s nekoliko rimskih srebrnjaka. Boroje, poglavar grada koji je ispitivao Kruma, nije se mogao načuditi sebi kako je pustio dva sumnjiva muškarca u pratnji dječaka i mlade djevojke. Kako nije naslutio da su u pitanju sumnjiva posla. Družina je otišla na istok, prema nekadašnjim rudnicima srebra, odavno zatvorenim zbog kuge. Sada ih je trebalo pronaći. I družinu i rudnike. Kuga je valjda već otišla. Od rudnika zlata i talionice zarađivao je dobro, ali je dobar komad ostavljao Batonu za vojsku i njega samoga. Kad bi pokrenuo rudnik srebra ostalo bi mu puno više. A možda bi, dok se ne pročuje do Batona, mogao odraditi dobar posao. Možda bi mogao i sklopiti posao s onim Nubijcem, pa slati srebrninu za Salonu, Akvileju ili Epidaur.

Krum i Mane su cijeli dan prolazili kroz uski klanac, a onda se pred njima postupno počeo širiti.

- Ajde, nešto si utanjio s tim hodom. Ideš sve sporije i sporije.

- Hodam tri dana.

- Hodat ćeš još trideset, ako ja to budem htio. I vrcaš tom guzicom ko neka strina. Hoda već tri dana... Ma nemoj! Ja nisam tri dana nešto pričvrljio. Nisi guzat ko ona moja al... Kad te vidim kako vrcaš...

Krum se nadao da se Mane šali, ali nešto u njegovom glasu govorilo mu je da ima ozbiljne namjere. Odšutio je nesvjesno pokušavši što manje njihati stražnjicom pri hodu.

S lijeve strane na vrhu obronka nalazio se grad. Iz daljine se vidjelo da je pust. Ni dima, ni zvuka, ni pokreta. Zakoračivši uzbrdo pred njim je stajao poskok.

- Ajde što si stao?

- Poskok! Šta bi htio? Da me ugrize?

Krum je uzeo suhi štap s korijenom odvaljen od grabovog grma, koji se nalazio kraj puta. Slomio mu je istrunuli vrh. Štap je bio pretežak i dugačak pet lakata, ali najbliži koji je našao. S tanjim krajem gurnuo je poskoka, koji je lijeno odpuzao u stranu. Nastavili su uzbrdo. Krum se pomagao štapom pri usponu. Korijen koji mu je stajao u visini očiju ličio je na glavu neke životinje s iskeženim zubima pri rezanju. Kako se uspon povećao Manina glava se, unatoč jahanju, nalazila u visini Krumove. Krum je sačekao da dođu do mjesta gdje je uspon postao još strmiji. Malo je pričekao da ga Mane sustigne pretvarajući se da je izgubio ravnotežu. Uhvatio je štap s dvjema rukama i pustio da mu sklizne kroz dlanove do njegovog kraja. Zatim je zamahnuo punom snagom i silinu okreta cijelog tijela, preko iskežene glave na vrhu štapa, smjestio na Maninoj slijepoočnici.

- Evo ti! Mater ti j... Jesi dobio? Nećeš se više kurčit sunce ti... stado ti jebem!

Bradonja je pao s konja otkotrljavši se nekoliko koraka nizbrdo. Na tren se činilo da će se podići, a onda se beživotno opustio. Krum mu je prišao s visoko podignutim štapom spreman da dovrši ono što je započeo. Ali činilo se da je dovršio jednim udarcem. Mane je krvario iz lijevog dijela glave i lijeva očna duplja već se napunila krvlju prelijevajući se prema ustima. Krum mu je uzeo nož, skinuo dvije kožne vrećice zavezane oko pasa prerezavši užu kojim su bile vezane i dohvatio konja koji se okrenuo da vidi što se dogodilo njegovom gospodaru. Pljunuo je na nepomično tijelo i zajahao uzbrdo prema pustom gradu. U jednoj kožnoj vrećici bilo je nekoliko srebrnjaka, a u drugoj suha izlomljena trava čudnog mirisa. Učinilo mu se da je gore primjetio dim.

BASTIJA

Bastija je sa svojim pomoćnikom gledao u kolonu legionara koja je pješачila u dolini po putu koji je vodio na jug. Mladiću kraj Bastije brkovi nisu pristajali na licu, kao da ih je posudio od nekog starijeg ratnika. Gladio ih je palcem i kažiprstom spuštajući ih prema bradi. Na visoravni iza njih, uz rub šume, logorovali su konjanici nemirni od predugog odmora.

- Nema tu ništa za nas. Ne isplati se.

Bastija je lutajućim pogledom šibao po sredini kolone gdje su u nekoliko kola bile smještene namirnice, posuđe za kuhinju i šatori za logorovanje.

- Ali moramo spriječiti prolazak kroz dolinu. Baton je naredio da čuvamo leđa Mili i Mezejima.

Umjesto odgovora Bastija je pogledom pogladio njegove brkove.

- Idemo na istok. Vrijeme je da se pripremimo za ono što dolazi poslije rata.

- Misliš... kako misliš? Plijen smo počeli sakrivati. Nema ga ko čuvati. Nubijac i ostali ne stignu otkupiti.

- Ma ne mislim na plijen. E kad s onim Barbinom ne možeš... Pošalji nekog do Skenobarda i dogovori sastanak. I recite Nubijcu da dođe, imat ćemo mi pravi posao za njega. Uskoro će nam trebati.

Uskoro je duga kolona konjanika jahala kroz riječnu dolinu. Sutra prijepodne susrela se sa Skenobardom i njegovom odabranom četom.

- Skenobarde dugonjo!

- Odkud ti ovdje Bastija? Koliko ja znam, trebao bi čuvati mezejske pašnjake.

Bastija je umjesto odgovora pogledom istočkao njegovo dugačko tijelo. Skenobard je znao da Bastija ne sluša ničije naredbe.

- Nisam te vidio ima... Samo čujem o tebi. Slavi te narod ko Batona. Kažu mi da Rimonje u Segestiki pričaju o tebi.

- Pustimo priče Skenobarde! Reci mi koga ti imaš u Segestiki?

- Zašto, što ti treba?

- Otpusti ove svoje. Dođi da se ja i ti prošetamo sami.

Kad se Skenobard vraćao prema logoru Oserijata misli su mu lutale kao Bastijin pogled. U isto vrijeme Bastijina kolona konjanika kretala se uzvodno uz rijeku prema bijelom gradu.

PO STARINSKI

Padine oko golog vrha bile su posute ljudima, kao da si na tek umiješeno tijesto posuo šaku prosa, da krcka pod zubima kad se ispeče. Vučina, Vurda i Juro su na vrhu ukrug posložili veliko kamenje i nastalu zaravan zapunili sitnim zdrobljenim kamenjem. Ostavili su samo jamu širine lakta uokvirenu plosnatim kamenjem. Sa strane je stajala ravna kamena ploča za prekrivanje jame kad se u nju položi žara, a na njoj nešto umotano u tkaninu.

- A stari Trojan bi želio ovako po starinski?

- Znaš ga. Jedino što bi on rađe da smo mu pepeo posuli u izvor, da zauvijek moči guzicu.

- Malo poštovanja kad se čovjeka ispraća.

Pruna je stisnula ono svoje uobijeljeno oko prema Barbinu i Kuriji i otišla u prvi red kako bi ispjevala brojalicu. Vurda je nosio žaru s pepelom starog Trojana, a kraj njega je, pognute glave, koračala Olja s velikom pogačom, a iza njih hodao je Vučina noseći, s dvjema rukama ispred sebe veliki bodež. Olja je na sljepoočnicama nosila očnjače. Nije plakala. Suzama je sinoć natopila zemunicu i sad kao da više u sebi nije imala tekućine. Plakale su zato stara Tuljina i ostale babe koje je znao posjećivati. Plakao je i Vučina tresući ramenima. Nikako se mislima nije mogao pomaknuti s one uzvisine iznad njihove doline. Vurda je spustio keramičku žaru u jamu, a Vučina je kraj žare položio bodež. Pruna je završila s pjesmom i pomakla se unazad. Za njom su se od vrha malo odmakli svi koji nisu bili iz Prcinog roda. Olja je iskidala pogaču davši svakome iz roda komadić u ruke, a jedan položivši kraj žare. Razmotala je tkaninu koja je ležala na kamenoj ploči i iz nje vadila komade janječeg mesa. Opet je jedan lijepi komad rebara kakav je Trojan najviše volio, položila u jamu, a ostale komade podijelila ostalima. Neko su vrijeme jeli u tišini.

Zatim je Vučina koji je prvi pojeo započeo pjesmu:

Ode nama stari Prco Trojan

Ode miran, a brk mu je lojan

Gdje on ide sunce uvijek svijetli

Gdje se živi povazdan po ljeti

Tamo ovce janje se ko mravi

Poskakuju po zelenoj travi

*Stari Prco, čekaju ga braća
Raduju se znaju ko im svraća
Ispraćaju svi Prcini ljudi
Cijeli Rubanj ispraćaj mu budi
Baba Olja ostala bez djeda
Sinovima izrasla je sjeda
Više nema našeg starog panja
Nema više na izvoru pranja
Stare babe sad će imat mira
Stari Prco više ih ne dira*

Na vrhu među rodom rastrčao se smijeh kao kad pas nagoni odbjegle ovce. Vučina i Vurda su pločom pokrili jamu. Svatko je uzeo kamen i bacio ga na hrpu iznad ploče. Kad su se rođaci bacivši kamenje uputili s vrha prema logoru na Gvozdenoj gori, prema vrhu su krenuli ostali. Svatko sa svojim kamenom.

KOMADI SREBRA KO KONJSKA GOVNA

Krum je pratio tračak dima jašući kroz uske prolaze između urušenih kuća. Dimile su dvije. Jedna do druge. Ispred prve je sjedio starac s trskom ispletenim pokrivalom za glavu, a iz druge je izašla Jela. Vidjevši Kruma skoro je ispustila zdjelu prljave vruće vode koju je iznijela da izlije. Svrakine oči zamijenila je očima djevojčice. I Krum se nasmijao. Bio je sretan što ju vidi nakon svega što se dogodilo. I zima provedena s bakom neke mu je misli spremila u torbu, a neke izvukla na sunce, da se ugriju. Sišao je s konja i uhvatio za dio uha koji mu je nedostajao. Jela je naglim pokretom izlila vodu i unijela vrč u kuću te se brzo vratila uhvativši si podlaktice.

- Jel zbog ovog ti nikom ne daš da te pipne? Je li?

Starac je bradom pokazao prema Krumu, koji se još uvijek smješkao.

- Sigurno si gladan. Pripravila sam varivo. Ovdje u dolini ima rusomače i lobode.

Uskoro su stigli i ostala trojica. Dane je bio veseo, Aniju Bibulu je čini se bilo svejedno, a Garo kao da se nije mogao odlučiti.

- E tebi se više nisam nadao. Di si ti bio? Cijelu zimu. Jesi bio u Rubnju? Čuli smo da tamo više nema nikog. Svi otišli u šumu.

- Šta ste čuli?

- Barbin digo ljude. Poveo žene i djecu i starce. Skrivaju se okolo po brdima.

- A Ulija? Jel se rodio sin?

- A moro je. Neće ga valjda nosit dve zime.

- Di su sad?

- Ne znam. S njima valjda. Ako je Barbin nije poslo tvom bratu. E... a vidi što smo mi našli? Tu je rudnik srebra. Komadi ko konjska govna. Stari, ti si nam reko da nema srebra.

Krum je gledao u srebrno kamenje koje je Garo vadio iz torbe, ali misli su mu se penjale po brdima u okolici Rubnja. Starac se pridigao da pogleda kamenje.

- Nije vam to srebro momci. To sjaji, al promijeni boju čim ga ubaciš u vatru. Dobro si reko, ovoga ima ko konjskih govana.

Dok su jeli Krum je razočaranim rudarima ispričao što mu se dogodilo i Garo je, da prošeta poslije obroka, s Danom otišao vidjeti bradonju kojeg je Krum ubio štapom. Kad su se vraćali Dane je već izdaleka vikao.

- Nema tamo mrtvog čovjeka. Nema mrtvog čovjeka. Nismo našli mrtvog čovjeka.

- Pa dolje na putu... jeste išli dolje po putu?

- Spustili smo se do rijeke. Nema tamo nikog. Vidili smo di si ga jekno, tamo je štap, ima krvi. Al nema lešine.

- Pa nisu je ptice odnijele.

- Takve ptice nema. Biće da je lešina sama odšetala.

IZVOR TOPLE VODE

Krum je na padini susjedne doline na obroncima sa suprotne strane gradskih zidina pronašao izvor tople vode. Našao ga je sasvim slučajno. Bibul je tvrdio da bi prema uputama koje mu je dao Velej Peterkul u blizini trebalo biti tri rudnika srebra. Dva u dolini podno grada i jedan u susjednoj dolini. Garo i Anije pronašli su onaj najbliži gradu, koji je iako bez rude nedavno korišten pa ih je na njega uputio i starac. Za ostale rudnike je tvrdio da ne zna gdje su, ali Bibul i Garo mu nisu vjerovali. Prijetili su mu. Garo ga je jednom i udario. Ali starome se na licu vidio takav prkos da se Gari činilo da bi mu novim udarcima činio uslugu. Tražili su drugi podno grada. Krum se uputio u drugu dolinu po zaraslom putu. Konja je pustio u napuštenom gradu, jer su grane i pješaka šibale po licu. Šuma kroz koju je prolazio nije bila starija od petnaestak zima i Krum je pretpostavljao da je obronak po kojem se spuštao nekad bio pašnjak na kojem je paslo blago. Ravna dolina vjerojatno je bila obradivo polje, a na suprotnoj strani su se sa sve užeg puta mogle vidjeti podivljale vinove loze, koje su puzale po grabu i jasenu, boreći se s njima za svjetlost. Uskoro je naišao na potok koji se slijevao u snažnom slapu. Nekadašnji put se ponovno širio i vodio do ravnog proplanka sa stijenom u pozadini. Ispod stijene nalazilo se malo jezerce, ili oveća lokva. Bila je okružena velikim plosnatim kamenjem. Voda je bila bistra i neznatno namreškana zbog dotoka vode ispod stijene. Iz lokve se pušilo. Krum je brzo prišao gurnuvši ruku u vodu.

- Topla voda! Uuuu...

E sad ću se umočiti! Uuu... vidi kako je topla.

Krum je svukao sa sebe odjeću i zagazio u lokvu podižući mulj.

Kakvi rudnici srebra, nema tog srebra. Huh...

Legao je u vodu, a tijelo mu se naježilo od ugone. Osjetio je da mu se opuštaju svi nabori na tijelu. Pogledao je uokolo po proplanku oko izvora.

Ovo bi se mjesto dalo lijepo urediti. Okrči se dio podivljale šume. Ima i pravih drva za građu. I to kesten, da traje. To je neko sadio. A vidi, tamo dole ravno polje s potokom. Vidi se prava zemlja. I ovu lozu bi se možda moglo ponovno... ako bi ju se orezalo i očistilo oko nje.

Slika uređene doline ubrzo je pobjegla pred slikom bradonje krvave glave, ali zatim je i njega otjerala Ulija sa zavežljejem u rukama.

BASTIJA U BIJELOM GRADU

Grad je odjednom postao prenapučen. Konji Bastijinih konjanika su najprije onečistili kamene ulice, konjušnicu i prostor ispred krčme, a zatim su konje zatvorili u ogradu izvan zidina u društvu najmlađeg člana družine, ostavljenog da suhog grla mrmori sebi u bradu. Poglavar Boroje je izašao pred Bastiju u nadi da će konjanici produžiti po putu, te odmor i okrijepu potražiti negdje drugdje. Kad se uvjerio da Bastija u gradu namjerava provesti barem jednu pijanu i besanu noć, predložio mu je da konje ostavi izvan grada, ali Bastija ga ili nije slušao ili se pravio da ga ne čuje, pokazujući silu projahavši ulicama.

- Ti si znači taj Bastija. Čuo sam o tvojoj hrabrosti.

Bastija ga je na trenutak pogledao pokazavši s obrvama da ne mari puno što se o njemu priča. S popločanog platoa iza kojeg je bila smještena Borojina velika kamena kuća s drvenim podom lijepo se vidjelo susjedno brdašće s velikim dimovima.

- Tamo su peći za taljenje? Koliko peći imate?

- Jesu, tri peći... Kamo se tvoja vojska zaputila? Zašli ste duboko. Ovdje smo daleko od rimske vojske.

Boroje je želio izbjeći razgovor o pećima za taljenje i pokušati saznati koje su Bastijine namjere.

- Tri peći. Instalite vi toga u danu, jel?

- Nije toliko. Dvije su za zagrijavanje. Samo jedna tali. Puno posla za jako malo zlata.

- Da, težak posao. Dok se mi igramo s Rimskom vojskom po planinama i dolinama vi se ovdje napatiste u gradu.

- Ma... nisam tako mislio.

Pred njih je na plato polaganim, ali odlučnim hodom došao Mane. Boroje ga prvi tren nije vidio. Zaključio je da je netko stigao po Bastijinom lutajućem pogledu.

- Mane, otkud... Što ti je s okom?

- Nema ga. Iscurilo. Onaj Kolapijan me, udario me štapom i... jedva sam živ. Uzeo mi konja i pobjego. Vuko sam se onakav kroz klanac skoro do... Našli me neki ljudi pa sam...

- Reko si Kolapijan? Kako se zove?

- Krum.

- Krum kažeš. Sad ćete vas dvojica meni ispričati sve što znate o Krumu i kakva vi imate s njim posla.

POTJERA

Krum bi se kroz noć ponovno stiskao sa Jelom. Prigrlio bi je rukama s leđa i tako zaspao, mješajući snove i sjećanja na Rubanj, Uliju, sina, Jelu i Prunu. Bili su u napuštenom gradu već nekoliko tjedana. Nisu pronašli ostala dva rudnika, ali su ih Garo i Anije Bibul i dalje uporno tražili. Poslije podne su tuckali kamenje u poznatom rudniku. Slika u kojoj se izležavaju pijući vino okruženi mladim robinjama tjerala ih je da kopaju i tuckaju dalje. Kad bi namjeravali odustati zbog nekoliko sati tuckanja po jalovini, netko od njih bi pronašao vrlo malen svjetlucavi komadić stopljen s ostatkom kamena. Spremali bi ga u torbu premda su slutili da će im zbog male težine kamena u ruci starac reći kako su opet donijeli jalovinu, nastavili bi s još većim žarom. Krum je traženje rudnika u drugoj dolini koristio kao dobru izliku za odlazak do toplog izvora. Nije uopće tražio rudnik. Kupao bi se, čistio granje i šipražje oko loza da ih obasja sunce i orezao ih da ojačaju. Uz to, čistio je izvor od mulja i od nekoliko plosnatih kamena nanovo napravio stepenice za ulazak. Stare je, očito, tijekom godina zatrpao mulj. Uz put koji se prolazeći kraj izvora uspinjao prema izlasku iz doline, pronašao je nešto što je nekad vjerojatno bio ulaz u rudnik. Izgledalo je kao zatrpana pećina, očito zatrpana prije nego je izrasla šuma oko nje.

I bolje da ovdje nema korisnog rudnika. Da ne pokvari ovu dolinu. Ovdje bi se moglo živjeti u miru. Da mi je dokopati se Rubnja, pa da ovdje dovedem Uliju i malog i... A što bi s ovom malom.

* * *

Pri povratku, na ulazu u grad, čekao ga je Dane s viješću što je Jela skuhala za ručak, iako je znao da ga čeka varivo ili kaša. Ranije nego inače, bili su tamo Garo i Bibul.

– Sutra idemo odavde. Previše smo se zadržali.

Garo je zvučao nestrpljivo kao govedo kad ga puštaš u rosnu travu.

– Što je Garo? Odjednom žurba? Jeste našli drugi rudnik?

– Nismo. Ma ni nema drugog rudnika. Il je negdje... Da je u dolini već bi ga pronašli. Ti isto ništa?

- Ništa.

Garó je vrećicu lakog svjetlucavog kamenja stavljao u bisage spremajući se za sutra. Želio je krenuti rano ujutro.

- Je li to srebro Garó?

- Ne znam, mislim da nije, ali možda ovaj starac laže. A ako i nije možda je nešto vrijedno. Neka ga.

HRANA ZA PTICE

Nakon što su ustanike spriječili da osvoje Sirminij Rimljani su dobili na vremenu, ali skoro cijela Panonija i dalje je bila u ustaničkim rukama. Breuci i Dezidijati su spojili vojske da prezime na planini Almos. Glavni zapovjednik rimske vojske Tiberije, još se nije usuđivao pomaknuti glavninu vojske iz Siscije. Pribjegao je taktici spaljene zemlje. Pustošio je nebranjena područja uništavajući ljetinu i sijući strah, ne bi li izazvao pobunu u ustaničkim redovima. Istim radnjama pribjegao je Aul Cecina Sever na istoku, uz veliku pomoć trakijskog kralja Remetalka. Kako je ustanička vojska uznapredovala duboko na sjeveroistok Tiberije je procijenio da je prvi zadatak osloboditi prolaz prema Meziji. U tu svrhu izdao je zapovijed da se Aul Cecina Sever sa svoje tri legije mora probiti i spojiti s njegovim legijama u Sisciji. Sever se krećući s istoka prema zapadu u breučkim močvarama susreo s vojskom obiju Batona. Borba je na obje strane izazvala strahovite gubitke. Rimljani su izgubili veći dio vojske, ali su se uspjeli probiti prema Sisciji. I s druge strane gubici su bili zastrašujući. Mjesecima su Velcejske močvare hranile ptice, ribe i ostale divlje životinje ljudskim mesom, a obje vojske povukle su se u pozadinu lizati rane.

STOTINA KONJANIKA

- Dolje se u dolini čuju glasovi! Vidi ono! Ono su... preko sto konjanika!

- Di?

Gledali su prema izlazu iz klanca. Na putu su iza zavoja izvirali konjanici i odmah zatim nestajali iza raslinja koje je zaklanjalo dio puta. Bilo je teško ocijeniti koliko ih je. Kad je čelo kolone ponovno provirilo, a kraj još nije izašao iza zavoja bilo je jasno da joj se bolje skloniti s puta. Krum se okrenuo prema Gari.

- Jel se tebi čini... jel moguće da je ono Bastija? Onaj drugi, sad treći. Je, čini mi se da je... ono je Bastija Garo!

- Je, znam ga kako se drži. Vidi kako se ustobočio! On je.

- Mislim da nam je bolje da nestanemo odavde što prije. Gasi tu vatru Jelo! Ali ne pre naglo, ne vodom!

- Bastiju je bolje izbjeći. Bolje je izbjeći bilo koju vojsku. Ajmo!

Bibul je malo gledao prema koloni, malo prema Gari i Krumu...

- Ko je Bastija?

- Neko koga ne želiš upoznati. Spremajte se. Dane šta gledaš okolo? Spremaj konja!

Kad je Bastija s konjanicima ušao u napušteni grad Krum i njegova skupina već su, prošavši kraj toplog izvora, izlazili iz doline na suprotnoj strani. Bastija je odmjerio starca, koji je sjedio ispred kuće.

- Stari, gdje su ljudi što su bili ovdje?

- Nema sinko ovde nikoga od kad je kuga poharala.

- Neka stari propjeva!

Bastija je dao znak dvojici kraj sebe i krenuo prema dijelu grada iz kojeg se pružao pogled na tri strane. Zatim je stao i okrenuo se.

- Davore! Kad stari potvrdi neka vas desetero krene prema sjeveru za njima! Idu na sjever. Mi ćemo za vama polako. I slušaj! Ne dirajte sela putem, mi ćemo čistiti za vama. Pošalji mi sutra navečer malog Jordinog s vijestima da vas ja ne ganjam po brdima! I ej... slušaj! Mrtvi mi ne trebaju.

NEKE SU ZA POROD, A NEKE SU ZA SRCE

- Ima ih deset! Manje od pola dana jahanja za nama. Nećemo još odmarat konje.

Garó je bio zaostao na uzvisini da provjeri da li je kolona krenula za njima. Jela je sad sjedila na konju iza Kruma. Imao je dobrog konja. Mane ga je očito uzobljavao i timario.

- Ja bih da naglo skrenemo s puta i to prema istoku. Čim se ukaže prilika. Put je ovde sav u kamenu. Ne ostavljamo puno tragova.

Krum i Bibul su kimnuli glavama. Skrenuli su udesno već nakon dvije milje pazeći da ne ostave tragove pri skretanju na uski šumski put.

- Ako idemo ovuda dovoljno dugo, morali bi se početi spuštati prema rijeci... pa ćemo uz nju nizvodno prema sjeveru...

- Koliko misliš da ima?

- Kuda, do rijeke? To ne zna ni Tana. I ona bi se ovdje pogubila. Nadam se nekoliko dana.

Garó bi na svakom prijevoju zaostao da se uvjeri da li ih prate. Nije vidio nikoga. Drugog dana već su dobar dio puta hodali i odmarali konje, a trećeg dana, kako se Garó i nadao počeli su se spuštati prema dolini kroz koju je tekla rijeka. Skrenuli su prema sjeveru ne silazeći u dolinu i izbjegavajući sela. U nekim selima je bilo života, vidjelo se to po dimovima, ali dimila je svaka treća kuća, a nekad obrađivana polja sad su postala pašnjaci za ono malo stoke što se mjestimice bijelilo da naruši opće zelenilo. Garó se spustio do idućeg sela ne bi li vidio može li se što ušćariti, a Krum i Jela su zaostali za kolonom zbog Krumovog mokrenja. Jela je željela iskoristiti priliku.

- Kakva je ta tvoja žena?

- Žena? Lijepa je, žena mi je. Ne bi je odabrao da nije.

- Garó mi je reko da je starija od mene. Da je...

- Je, al nije zbog tog lošija. Ne ide to tako Jelo.

- Nisam mislila, nego kažu da se Rimljani žene nekima koje ne bi, al su im za porod da

povežu porodice, a druge su im za srce, ali se s njima ne žene.

- Pa... ima toga. Al nisam ti ja taj. Meni je Ulija žena za srce.

Kad je to rekao podsjetio se da tako zaista i misli i malo ga je steglo oko srca.

I di su oni sad? Garo je čuo u bijelom gradu da su svi napustili Rubanj. Jesu li? Kavran ni ne zna za njih. Poznavajući Uliju, otišla je s ostalima. I Barbin je obećao da će na nju paziti.

IZDAJICE

- Reci Miljane?

- Znam kakva je kazna, ali nismo mi bježali. Nismo izdajice. Ja nisam. Vidiš, većina smo se vratili. Žene i djeca, porodice nam gladuju. Morao sam da im donesem nešto soli i hrane. Da ulovim nešto za zimu, dovučem drva. Jedno mi dijete umrlo možda je se i sjećaš. Poštedi život! Poznajemo se Batone... odmalena. Barem mene... mene znaš.

- Znam te Miljane. Znam da ne lažeš. Al moram, jer te znam. Da drugi vide. Odvedite ih na gubiliše! Prije okupite vojsku da svi vide!

Baton je osim vojske koja se povremeno osipala imao i drugih nevolja. Baton Breuk je oduvijek neumjereno pio, ali sada njegovom vojskom ni nije upravljao on nego medovina i pivo. Pri donošenju odluka više nije dugo vijećao s Pinesom i vijećem staraca, nego s vrčevima poslaganim po njegovom šatoru. Zato je Baton Dezidijat, nakon što su u močvarama na sjeveru zajedno nanijeli teške gubitke Rimljanima, krenuo prema jugu u svoje planine. Pobjeda je bila jalova. I sam je izgubio velik broj ljudi, a Aulo Cecine Sever se s istoka probio prema Tiberiju u Sisciji spojivši i dopunivši jedinice.

A mogli smo ih do kraja satrt da je ona pijana bičina odradila svoj posao kako smo dogovorili.

- Klecane ima li ikakvih vijesti od Bastije?

- Mile se javlja, on i Skenobard drže svoje. Pirusti pokrivaju jug. Barbin vodi svoj rat, al bocka tamo oko Rubnja i drži puteve prema Liburnima i Histrima. Jedino od Bastije ne dopiru vijesti. Propao čovjek u zemlju.

- A sunce mu... Pošalji grupu da ga pronađe. Hoću uvijek znati gdje se nalazi.

OKUS TRNJINE

Selo je još spavalo iako je sunce prstima dodirivalo lišće u obližnjoj šumi. Iz nekih se kuća jače dimilo pokazujući koji su ukućani budni. Kruma je selo podsjećalo na Rubanj. Kuće su bile raštrkane po dolini. Nisu bile stisnute unutar bedema. A bedem, koji je opasivao brdo iznad doline, očito nije imao potrebe štititi od neprijatelja već dugi niz godina. Nije znao da li da se spuste u selo, ili da nastave putem po ivici brda koja su okruživala dolinu. Isplatilo bi se spustiti i vidjeti da li se od seljana može nabaviti nešto namirnica, ali to je značajno produžavalo put, a Krum je znao da su u napuštenom gradu izgubili dosta vremena. Bio je ljut što su spavali na otvorenom ne znajući da im se naselje s vodom i svježim namirnicama nalazi tako blizu. Stoga je stao na raskrižju, koje je dvojbu tjeralo da se pretoči u odluku. Na drugoj strani doline koja se još nalazila u sjeni naselje se produžavalo iza brda s bedemom skrivajući se njihovom pogledu. U kući ispod njih izašla je žena, po hodu se činilo starije dobi i napravivši desetak koraka zadigla košulju i čučnula.

- Da sam dolje da ti ga mrknem... mhrk...

Garó je bio spreman iskoristiti svaku priliku.

- Garó, sad si mi pokvario dan. Ima li neka koju ti... čekaj, čekaj... šta je ono?

Krum je pokazivao na drugi kraj doline. Vidjelo se komešanje, a iz kuća su istrčavali ljudi. Iza brda s bedemom kuljao je gusti dim i uskoro je u vidljivi dio doline ujahalo pedesetak konjanika. Do malo prije pospana dolina, pretvorila se u košaru prepunu vriske, jauka, psovki i laveža. Pet rimskih dekurija konjanika raštrkalo se po dolini ne pazeći na raspored. Nisu nailazili na otpor. U dolini su bili samo starci žene i djeca. Konjanici su mačevima ispred sebe sjekli sve što je stajalo na nogama i jašući ulazili u blatnjare slamnatih krovova. Iza njih su se vozila troja kola. Kočijaši bi stali pred kuću, ušli i ukoliko bi pronašli ubacili na kola vrećicu žita. Posljednja je išla dekurija s bakljama koja je potpaljivala krovove. Dolje ispod putnika gdje su prije gledali ženu dok mokri, sada su gledali kako je siluju trojica legionara. Ubrzo je do njih dojahao dekurion i nešto nerazumljivo vikao pa su se dvojica ustali i uzjahali konje. Dok se treći ustajao žena mu je nešto govorila mašući rukama na što se legionar naglo okrenuo i mačem joj prerezao grkljan. Odjednom je izgledalo da ih je jedan od legionara primjetio i govorio nešto dekurionu pokazujući prema njima. Dekurion je također pogledao. Grupa kraj raskrižja je zajednički pretrnula i dodatno prignula glave

češljajući brade travom. Dekurion je gledao kriveći glavu ulijevo i Krum nije znao da li ih doista vidi i procijenjuje da li se isplati penjati se na brdo. Odmahnuo je rukom i okrenuo konja. Otišli su u istom smjeru jednako brzo kako su i došli. Ostavili su za sobom buktinje, dim, razbacana ljudska tijela i plač nekolicine pošteđenih, koji će moći ispričati što se dogodilo. Bibul je, pridigavši se iz trave, gledao u dolinu. Znao je da je ovo što se dolje dogodilo samo dio taktike. Dapače, dio nauka rimske vojske. Ali gledano odavde s razkrižja iznad doline ostavljalo je okus u ustima kao da si žvakao trninu bez da si sačekao da je oprlji mraz.

NA KRČEVINI RASTE MLADA TRAVA

- Okrenuli smo na jug. Sve smo dalje od... Jel zna netko gdje se nalazimo?
- A kamo bi ti?
- Ja bi kući.
- A jel znaš ti Krume gdje je tvoja kuća?
- Ti Garo poznaješ sve puteve. Gdje nas vodiš. Ja vidim da sad idemo prema jugu.
- Prema jugu da. A ti bi kući? Kao da nas tamo čeka... Što bi da se s Barbinom borimo po brdima? Jel nije bolje da prije saznamo u kojem će smjeru ovaj rat? Uostalom, još imamo posla. Sad se pripremamo za ono poslije. Na krčevini raste mlada trava. Ajde ti reci Krume šta planiraš kad sve ovo prođe? Hoćeš radit stupice i lovit veprove s mojim starim?

Krum je češkao desnu obrvu.

- Znam samo da hoću vidjet Uliju i sina. Ali ne znam šta me tamo čeka i šta se od mene uopće hoće? I šta ima na jugu?
- Ima mira u brdima. Nema Bastijinih konjanika, nema Rimonja. Pirusti i ovce... i novi putevi. Novi ljudi s kojima možemo trgovati kad se ovo završi. Ovuda ako idemo prema jugu trebali bi doći južnije od Salone. Na more. Tamo je Epidaur. Ove žene mi kažu da se tamo trguje i sad. Mislim naši i njihovi.

Kimnuo je glavom prema Aniju Bibulu.

Neću ja nikad više trgovati. Gadi mi se i trgovina i trgovci i kupi jeftino prodaj skupo i... Ono u Rubnju, ono je ličilo na život. A sad više nema ni Rubnja ni... I hoće li ga ikad više biti. I kamo da ja sad idem? Tražit Uliju? Gdje po brdima? Uostalom, već sam se jednom izgubio. Možda Garo ima pravo. Jebemu stado, opet idem kud me vode putevi, umjesto da krčim svoje!

Put je vodio kroz planine koje su, kako su se kretali prema jugu, imale sve niže raslinje.

IMA LI VIJESTI

Manije Enije i Velej Peterkul omekšavali su svoju kožu u termi Ad finesa.

- Ništa ne govoriš, nema nikakvih vijesti od Anija Bibula?
- Ništa. Ni od njega, nit čujem za mog brata.
- Valjda nisu negdje zaglavili. Momak je darovit za pisanje. Konačno sam pronašao nekoga ko može za mene odraditi dio posla.
- Ti si učen čovjek. Ja sam jedva savladao ta slova.
- Nema ti bez toga napredovanja. Tiberije ne promovira nepismene. I čitajući možeš jako puno toga naučiti.
- Mene više zanimaju brojke. Ako me razumiješ... he, he...

Manije Enije se zgrčio u vodi i prdnuo, ispustivši veliki mjehur smrdljivog plina.

- Huh... dobro da si na drugom kraju bazena...

Velej Peterkul je gledao u mozaik iza Enijevih leđa.

- Evo sad i ovdje prikazuju ratne pohode, vojne pobjede, bar bi terma trebala bit mjesto za opuštanje. Ne trebaju me August i Tiberije gledat sa zida i dok moćim guzicu. Šta nedostaje prikazima gozbi, opuštanja, branja grožđa, ili ribe neke da plivaju... a ne...
- Rat je. Šta bi ti htio? Tiberije je idući glavonja. Svi gledaju da mu se zavuku pod tuniku. Jedino mu je Germanik pomlativši Mezeje ukrao dio slave. A nismo ni nas dvojica jako različiti. I mi smo pod Tiberijevom tunikom.
- Nekad me plaši to što je on idući. August će brzo pod... već je sve poslove prepustio Tiberiju. Ovo mogu tebi reći ali... Nekad samo pomahnita i ponaša se kao da svi sve rade protiv njega.

Velej Peterkul je sad gledao u prikaz gdje je breučki Baton Tiberiju predao oružje i poklonio se. Sam je taj događaj tako opisao, iako su uživo izgledali ravnopravno. Bio je prisutan prije petnaestak zima, kad je Tiberije kupio taj mir uz uvjet da Baton zadrži zapovjedništvo nad

svojom vojskom, breučki prostor i uređenje života po svojim običajima.

POŽAR JE VELIKA VATRA

Danima se nije moglo disati punim plućima i u kojem god si smjeru pogledao pred očima je dimilo. Isprva se ispred njih na desnom dijelu obzora vidio dim. Izgledalo je kao da je iza brijega kovačnica i upravo sada kovač u hladnoj vodi naglo gasi užareno željezo. Kad ih je put doveo iza brijega vidjeli su da je iza idućeg brijega i da to ne može biti kovačnica.

Vjerojatno je netko zapalio livadu, ili komad šume zbog krčevine. Iza idućeg brijega bilo je jasno da se radi o požaru koji će im vjerojatno preći preko puta i sam se ugasiti kad se spusti u vlažnije šume u dolini. Morali su još proći kroz nisku šumu da bi vidjeli kako požar zahvaća ogromno područje. Vjetar koji ga je raspirivao prijetio je njegovo širenje ubrzati do ljudskog hoda.

- Idemo natrag! Ovo će sve progutati!

- Požurimo!

Krum se odmah složio s Garom. Krenuli su putem šutke ubrzavši korak. Dane je jedini prekidao tišinu.

- Je li tako da je požar velika vatra? Velika, jako velika vatra je požar... kao kad ima mala vatra i velika vatra. Velika vatra je požar, a ne mala vatra.

Često su se osvrtni ne bi li vidjeli plamen i saznali da li ih sustiže. No vidio se samo dim, a dima je sad bilo posvuda. Put je vodio kroz dolinu i nisu imali pregled. Kad se put opet uspeo na brdo shvatili su da ih je požar gotovo potpuno okružio. Sad se jasno vidio plamen. Činilo se da bi pokušaj izlaska iz plamtećeg obruča bio kao da trkom želiš uloviti srnu. Putnicima su misli počele grozničavo trčati i sudarati se po šumi. I Dane je prestao pričati.

- Voda, jel vidio ko kakav potok?

Bibul, koji je inače štedio riječi kao Jela, sad ih je izbacio kao da povraća.

- Vidio sam ja, ali dolje niže. Ne znam očemo li stići. Moramo pravo prema vatri. Ne znam je li dosta velik.

- Svuda moramo pravo prema vatri!

Potok je bio bliže nego su se nadali, ali ne dovoljne veličine da bi iole pružio zaštitu. Zagazili

su u njega i smočili konje.

- Pridrži uzde!

- Di ćeš Anije? Vidi ga! On još pali ispred sebe.

Anije je otišao desetak dvostrukih koraka ispred njih i potoka i na nekoliko mjesta paralelno s potokom zapalio travu i trnje. Vatra je brzo krenula prema njima ali se zaustavila na potoku izgorjevši samo travu i upalivši omanji grm koji je jedva tinjao. Bibul ga je ugasio da se ne razgori. Niska stabla ostala su netaknuta. Sad se ispred njih pružao crni prostor iz kojeg su izvirivala stabla i pojedini grmovi. Anije Bibul se vratio do potoka legao u njega prije toga odloživši kresivo i gubu. Kad se pridigao pokušao je ponovno zapaliti vatru, ovaj put s druge strane potoka, ali nije uspijevaao zbog vlažnih ruku kojima je smočio kresivo.

- Čekaj.

Krum se sada dosjetio i pokupio komad još gorućeg štapa na drugoj strani potoka i njime upalio travu. Ovaj put je požar odlazio od njih zbog smjera vjetra.

- Hu... sad se svi smočite! Smirujte konje da nas ne izudaraju i čekajmo da ovo prođe.

Bibul je sjeo u potok zagledan u vjetar koji je donosio jak dim i hranio vatru koja im je obasjavala lica.

- Mislim da si nas spasio. To što si napravio... zapalio oko nas. Nikad na to ne bih pomislio.

- Sreća vjetar ne mijenja smjer. Inače možda ni ovo ne bi pomoglo. Odrastao sam u mjestu gdje su ljeti česti požari. Znali smo tako spašavati kuće.

Garo je šutio i kašljucajući pokušavao olakšati disanje, Dane je naizmjenice gledao vatru koja dolazi i vatru koja odlazi, a Jela je izvadila iz marame šojkino pero i pod jakim svjetlom ucrtavala novi znak na svojoj nozi.

BATON O BASTIJI

Baton je poželio da si natoči vrč vina i ispije ga u cugu. Gledao je u Klecana kako polako pijucka. Uvijek s mjerom. Znao je da on tako ne može. Ili pije, ili ne pije. Isto je tako znao da mu zbog vina izbije pjena na usta kao bjesnom psu, pa onda ujeda redom najbliže do sebe. Klecan je pijuckajući govorio ono što je već znao.

- Što sad? Mile je potpuno potučen. Ne zna se da li je živ. Germanik je... opustošio im zemlju. Mezeja više nema. Bastija se odmetnuo. Trebao mu je čuvati leđa, a uopće se ne zna gdje je. Priča se da je na istoku. Ako je na istoku, šta tamo radi?

- Radi za svoju korist.

- A kad dođeš u sela ljudi ga slave više nego tebe. Nekima je pomogao. Dijelio ljudima opljačkanu stoku.

- Daje ljudima ono što ne uspije lako prodat. Tako stvara saveznike.

- Naši ga. Rudan ga traži s petoricom, ali gdje dođe ljudi mu pričaju različite priče. Pričaju prošao ovuda, onuda. Ispada da je svugdje i nigdje. Rudan se vrti ukруг, a Bastije...

- Skrivaju ga. Što su ti ljudi. Kupiš ih s jednom ovcom jalovicom. I što ne kupi on, kupit će Rimonje. To je Tiberijeva taktika, sve mu ide na ruku. Pokolji selo, spali, uništi ljetinu, unesi strah. Pa onda potplati, kupi neodlučne i prestrašene, pravi se darežljiv, poklanjaj. I to s blagom koje si im prije oduzeo. A nama ostaje... Ostaćemo na kraju samo ja i ti moj Klecane.

Gledao je prema svojim ratnicima posjedalima oko vatri. Ni vatre više nisu buktale i pucketale dižući visoko plamen. Cunjale su jedva grijući i dimeći uokolo.

ZID U DRAČI

- Vidi ovo! Ko da je ove rat zaobišao.

Prešavši prijevoj otvorio im se vidik na uredno obrađena polja i žene koje okopavaju vrtove i vinovu lozu. Put je zobilazio dolinu i išao prema naselju na vrhu koji je zaklanjao pogled prema jugu. Iz naselja se dimilo i činilo se da živi uobičajenim životom. Opasivao ga je bedem složen od velikog kamenja, a krovovi suhozidnih kuća bili su prekriveni nejednakim kamenim pločama složenim terasasto u zašiljene kupe. Moglo je tu živjeti petstotinjak ljudi iako je prostrana dolina u podnožju mogla hraniti daleko više. Kad su stigli na stadij od ulaza u bedem shvatili su da se put razdvaja i pruža dalje prema jugu. Odlučili su posjetiti naselje i već nakon nekoliko koraka izbili na hrbat pa im se otvorio pogled prema moru. Kroz izmaglicu se nazirao Epidaur, prolivši se kućama po poluotoku koji se kao kažiprst zabijao u more. Ispod njih na sredini obronka brda na kojem su stajali počinjao je široki zid koji se ravnom crtom pružao pravo prema gradu na poluotoku. Nije ništa dijelio. I s jedne i s druge strane bio je kamenjar i sitno raslinje. Garo je gledao u njega kao dijete na tržnici u tezgu s drangulijama.

- A što su sagradili ovaj zid? Ovako širok. I šta dijeli draču od drače. I vidi koliko... to ide skroz do grada.

- To je vodovod.

Krum i Anije su mu odgovorili skoro istovremeno. Anije je nastavio.

- To kod nas ima svaki ozbiljan grad. Vidiš ovdje gdje počinje? Tu je sigurno izvor. Ono je spremište. Tamo se preljeva i tako curi sve do grada...

- E ovo još nisam vidio. Mislim i mi vodu preijevamo kako nam odgovara, ali ovako sagrađen zid... to je onda šuplje unutra, zato je tako širok.

Krum se nasmijao i krenuo prema ulazu u naselje pred njima.

- E Garo, ti se stalno hvališ da si svagdje bio, a nikad nisi vidio vodovod.

Nitko im nije priječio ulaz unutar bedema. Kad su ušli nitko ih nije ni primjetio. A onda su ih spazila djeca.

- E, a otkud ste vi došli?
- Je li to tvoj konj? Tamo se vodi konje, vidiš tamo! Imaš sestercije?
- A imate vi bar pogaču za podijeliti?
- Daj komad pogače! Kakvi ste vi trgovci?
- Kakve pogače?
- U nekim krajevima kad prvi put ulaziš u grad trebaš donijet pogaču, da pokažeš da si dobronamjeran. Onda se to dijeli djeci.

Garo je opet došao na svoje i pokazivao da bolje poznaje lokalne običaje.

- I šta ćemo sad kad nemamo pogaču?
- Nije to da će nas zbog tog istjerat. Vide valjda da smo putnici iz daljine.
- Nemate pogače? A imate oraha?

Iako su druga djeca već odustala shvativši da od pridošlica nikakve koristi, jedna od djevojčica još nije gubila nadu. Bila je skoro najmanja od dječurlije, prezimivši četiri ili pet zima. Nožice su joj još bile kraće od tijela, a velika okrugla glava stajala na ramenima kao kamen u stupi za mljevenje žita.

- Imam za tebe jedino šaku trnina. Mraz ih je omekšao gore u brdima pa nisu jako kisele.

Jela se snašla izvadivši iz zavežljaja plavkaste i smežurane plodove. Djevojčica ih je primila u obje ruke i neko vrijeme stajala ne znajući kako da jednu stavi u usta, a da joj se ostale ne prosu po zemlji. Zatim je ruke prinjela ustima i jezikom iščeprkala jedan plod.

Namrštila se i ispljunula košticu.

- Malo štipa usta.

Garo se osvrtao oko sebe traživši nekoga od starijih kome bi se obratio.

- A jel znaš ti malena ko je ovde poglavar?

Malena je jezikom iščeprkala još jednu trninu ponovno se namrštivši.

- Znam.

- Pa ko je?

Družina je morala sačekati da djevojčica ispljune košticu.

- Maras.

- Pa gdje je Maras?

Djevojčica je glavom kimnula u desno pokušavajući uzeti još jednu trninu. Krum si je zatekao smiješak na licu. Činilo mu se da je prvi put toliko pažnje posvetio djetetu. Do sad su mu djeca bila maleni stvorovi koji će jednom postati ljudi. Kao što su ovce, naprosto vunene životinje koje pasu. Ali ova djevojčica pred njim bila je mali čovjek i imala je sve ono što će imati i kad odraste.

- Ja ću vas odvesti gdje je Maras. Maras je tamo gore, ja ću vas odvesti.

Djevojčici je čini se ovaj zadatak sad bio zanimljiviji i od trnina. Hodala je ispred njih držeći ruke s trninama skupljene na prsima. Zapevši za kamen poskočila je i dvije trnine su joj ispale. Zaustavila se gledajući ih na podu ne znajući kako da ih podigne, a da ne prospe ostale. Krum se sagnuo, pokupio ih i ubacio djevojčici u ruke. Nasmiješila se i nastavila ulicom koja se lagano uspinjala i zavijala iza kamenih kuća. Na najvišem dijelu naselja nalazio se trg i kuća s velikom strehom. Ispred ulaza na klupi je sjedio starac s bradom koju je mogao rasplesti u dva dijela i zavezati na leđima. Djevojčica je došla do starca i okrenula mu leđa, a ovaj ju je podigao i smjestio u krilo. Izgledalo je to uigrano, kao da to rade godinama.

- Lika. Mogu ja probat jednu tvoju trnjinu?

- Možeš. Uzmi!

Starac je žvakao trninu namrštivši lice kao Lika i odmjeravao pridošlice.

- Ovo je Maras.

- Dobro došli putnici!

- Zdravlja i poroda!

Krum je odpozdravio primjetivši mrštenje na Garovom licu. Očito je znao neki prikladniji pozdrav, ali starac čini se nije mario.

- Jel bi se mogli mi ovdje smjestiti na nekoliko dana? Da se odmorimo.

- A jel nudite nešto zauzvrat?

- Put nas je osiromašio. Nemamo što za ponuditi.

Na trgu se odjednom pojavio još jedan starac s podšišanom bradom i bez kose. Sjeo je kraj Marasa bez da je pozdravio.

- Morate nešto ponuditi. Kako ćemo se dogovoriti?

- Nemamo stvari. Zapravo nedostaje nam i hrane...

- A imate ruke kako vidim.

- To možemo, treba li nešto odraditi?

- Treba. Uvijek treba. U nas su samo žene i djeca. I nešto nas staraca.

- Šta treba? Evo mi smo spremni za stan i hranu da...

- Čekaj malo Krume! Da vidimo šta treba raditi.

Garó je podsjetio Kruma zašto je bio loš trgovac.

- Ha... prijatelj ti je oprezniji. Treba rušit stabla za ogrijev i izvlačit ih iz šume na put. Poslije mogu krcati i žene na kola i dovest. Al treba sutra odmah ujutro. Sad je mjesec dobar. Da drvo ne truli.

- Uf... to je težak posao.

Garó je namrštitó lice, kao Lika uzevši još jednu trninu. Sad ih je već držala u jednoj ruci, a drugom ih uzimala.

- E pa ljudi ja drugog posla nemam. Pošteno vam nudim. I nije tako teško. Nisu stabla deblja od butine.

- A gdje je smještaj? Kakva je hrana?

Garó je pokušavao produžiti pregovaranje iako je izgledalo kao da je već prihvatio.

- Jest ćete što i mi. Kaša. Kad je svetak komadić pečena mesa. A smještaj, birajte one kuće tamo su... koju oćete. Sve su prazne. Lika pokaži im!

VIDAS

Pruna nije željela da se na Gvozdenoj gori napravi novi hram Vidasu i Tani. Tana je bila u šumi svuda oko njih, a Vidasu ionako nije bilo mjesto na vrhu brda, nego u dolini kraj jezera. Možda i zbog toga što je znala da joj Vidas gledajući prema idućem proljeću ne može reći ništa što bi uljepšalo pogled u novu godinu. Uostalom trebalo se brinuti za hranu. Odavno nije bilo ljetine. Muški su sve teže uspjivali napasti kola s rimskim opskrbama. Preostalo im je da između napada odlaze u lov. Ali divljač je, otkako su napučili Gvozdenu goru, pobjegla negdje drugdje. Počeli su klati matična stada ovaca i koza, a zimi si teško mogao doći do hrane sakupljanjem po šumi. I tko bi se uz sve to brinuo da Vidas ima napunjen rog. Bolje je da ratnici potegnu koji gutljaj iz mijeha prije borbe ili lova. Ljudi su se prisjećali nekim vještinama koje su bile skoro zaboravljene. Mljevenje i mješanje žira i bukvice s ukusnijim gomoljima, osušenim gljivama ili plodovima rogoza. Izrade stupica za manje životinje. Ptice, glodavce i ribe iz šumskih potoka. Pruna je u tu svrhu okupila bake i djedove koji su obučavali stariju djecu. Barbin je na njen nagovor na vijeću dogovorio ravnopravnu razdiobu hrane. Stoka se sakupila na hrpu, a pomuženo mlijeko dijelilo prema broju članova i djece u rodu. Nekolicina žena je radila sireve za sve i djelila ih po istom ključu. Ratnici su imali pravo na isti obrok, kao i nemoćni starci, a samo bi neposredno pred borbu svako dobio komadić suhog mesa. Na sličan način dijelilo se i sve ostalo. Od osvojenog plijena do životinjskih koža i ogrtača. Samo zahvaljujući tome održavali su jedinstvo u plemenu. Nitko nije mrmljao sebi u bradu kad je znao da je kaša u susjednoj zemunici isto tako gorka od žira, drvenasta od bukvice, puzdrasta od mukinja i trpka od trnina. Da li zbog osjećaja za opće dobro, ili zbog Pruninog oštrog pogleda zaokruženog bjelinom, nitko nije pokušavao ušćariti nešto za sebe. S druge strane, unatoč bijedi, ljudi su se više družili. Dolje u dolini bi, nakon posla u polju, ili oko blaga, svatko otišao u svoj rod ne mareći hoće li susjedi stići pobrati ljetinu prije kiša. Sada su se navečer svi okupljali i zajedno planirali, prepričavali smiješne događaje proteklog dana ili naprosto pjevali i smijali se. Da nije bilo bijede i neimaštine život bi im bio ljepši nego u dolini. Pruna je u večerima s odanošću i ponosom gledala u umorna i vesela Barbinova lica. Znala je da neimaština i glad ljude tjeraju u zajedništvo i pomoć, ili u neslogu, svađu i zavist. Ona i Barbin ujedinili su pleme kao nikada prije.

VUCI DRVA

Nije bilo lako usjeći drva. Imali su samo sjekire od neprekaljenog željeza i brzo su se tupile pa je često trebalo umakat brusni kamen u vodu i prelaziti po oštrici. Dane i Jela su vukli drva i radili su više nego Garo, koji se stalno izvlačio. Anije Bibul je imao dobru volju, ali već nakon pola dana imao je takve žuljeve da je jedva držao sjekiru u rukama. Jedinu koji je ozbiljno napredovao u sječi šume bio je Krum. A valjalo je odraditi posao. Stari Maras nije bio naivan. Znao je koliko tri odrasla muškarca mogu posjeći u pet dana. Radi poštenja malo je oduzeo, kad je bolje procjenio družinu i zadao im da u tom roku posjeku primjeren komad šume. Moglo se to obaviti u roku, ali ne s Garom kojem je trn probio opanak, pa ga je ubo stršljen, ukočila leđa, neprestano žedan, da bi naposljetku slomio držak od sjekire. Bibul je malo sjekao, malo omotavao ruke u tkaninu, malo vukao. A Krumu su misli sve češće lutale u sliku gdje umjesto graba i hrasta sjekirom udara po Garinim leđima. Umjesto tog grubo bi prigovorio i slušajući Garina opravdanja nastavio još jače udarati po drvetu. Petog dana Maras se poslijepodne došetao do umornih drvosječa vidjevši da nije izvršena četvrtina od dogovorenog posla.

- Naše žene bi usjekle više od vas trojice.

- Ja radim, vučem drva. Vidiš kako ja dobro vučem drva? Vidiš kako sam ja navuko drva na put? I Jela dobro vuče drva. Vidiš kako i ona vuče drva?

Starac je pogladio bradu u visini prsiju i pogledao prema Dani tek sad shvativši po čemu se dječak razlikuje od ostalih dječaka njegove dobi.

- Ti radiš dobro. Svaka ti čast momčino! I tvoja sestra, jel ti sestra? Nije... ne tiče me se. Ali sjekači mi nešto kasne.

- Sjekire su loše. Brzo se tupe pa...

Garo je želio obrazložiti kašnjenje. Maras je sad znao tko je kriv što posao nije obavljen. I Liku je već naučio da se ovako ne opravdava kad skrivi ili ne učini nešto što je obećala. Pogledao je Kruma, ne želeći više pričati s Garom.

- Slušajte ovako! Noćas će kiša. Kako mi nebo izgleda mogla bi potrajati dan dva. Sutra se odmorite. Zaližite rane. Niste neki drvosječe. Al onda imate ovo ovdje da sredite do tamo. Vidiš do kuda? U još pet dana do ovdje. Uz ovo što vam je ostalo da nadoknadite, naravno.

Krum se prvi tren htio pobuniti, ali onda se sjetio da im sutrašnji odmor može omogućiti da se spuste do Epidaura i vide ima li dolje kakva prilika, barem za njega i Anija Bibula.

Ovo nam uvijek ostaje. Stari je pošten. Da je Garo radio kako treba ovo bi odradili bez velike muke.

* * *

Epidaur nije ličio na Salonu. Kuće su se razlikovale u mnogo čemu. Neke su bile primjetno starije i uz to veće i prostranije. Druge su bile stisnute i djelile često nedavno napravljene zidove. Nisu sve imale tegule na krovovima, neke su bile pokrivenе kamenim škrlama, kao u naselju na brdu. Anije Bibul je potražio rimskog zapovjednika garnizona nadajući se da će ušćariti prijevoz za sebe do Senije ili Tarsatike, ili barem Salone. Pozivao se na poznanstvo s Velejom Peterkulom, ali ovome to nije ništa značilo. Shvativši da od prijevoza neće biti ništa, pokušao je dobiti barem zalihu hrane, ali zapovjednik mu je na to zaprijetio novačenjem. Krum se za to vrijeme zaputio do tržnice i luke, ali i sam je bio svjestan da ovdje nema što tražiti bez robe kojom bi trgovao.

Navečer su se, zasuti gustom kišom, umorno vraćali putem koji je vodio usporedno s vodovodom, dok su im u ušima odzvanjali udarci sjekire po grabu.

TARNIJE

Tarnije, uz brata Manija Enija jedini bliski Krumov rođak, svo je vrijeme rata proveo u Mafridu u Istri. Pomirio se s rodom svoje žene našavši im dobrog kupca za višak maslina i vina koji nisu uspjeli prodati. Kupac je uzeo viškove od nekolicine ostalih rodova, pa je Tarnije postao omiljen u plemenu omogućivši utjecajnijim ljudima iz grada da dobro zarade. Ono što je njemu bilo najvažnije, opet se uselio u kuću svoje žene i navečer se stiskao s njom i svoje dvije kćerke. Još da mu je nekako bilo izbaciti njezinu majku iz kuće. Ili da stara ode pod gomilu. Ali njegovo besposličarenje po Mafridu ubrzo je ponovno učinilo da ga Istri iz grada počnu gledati poprijeko. Branila ga je jedino žena, konačno ga prihvativši takvim kakav je. Ipak, nezadovoljstvo njenog roda natjeralo ga je da se na neko vrijeme izgubi iz Mafrida. Kad je čuo da je njegov bratić Kavran zapovjednik garnizona u Sisciji odlučio se na put. Ujedno je želio saznati što je s Krumom. Karavane za Sisciju išle su uglavnom starim trgovačkim putem preko Emone, jer je, od kad je započeo rat, prostor Japoda bio ponovno nesiguran. Stigavši nakon dugog i iscrpljujućeg putovanja u Sisciju odmah je odlučio potražiti Kavrana. Nije puno očekivao od tog susreta, ali Kavran je sad bio na visokom položaju i mogao mu je baciti neku kost. Omogućiti mu da sklopi neku trgovačku vezu. Ako ništa znat će di je Krum. S Krumom je uvijek mogao lakše razgovarati. Kad je potražio Kavrana u upravi garnizona nisu ga pustili niti blizu. Niti ga je itko želio uputiti gdje se Manije Enije uopće trenutno nalazi. Stoga se odlučio za čekanje. Slutio je da je unutra i da će kad tad morati izaći. Sreća mu se osmjehnula poslijepodne. Zazvao ga je s pristojne udaljenosti popraćen mrkim pogledima dvojice legionara. Maniju Eniju je Tarnijeva prilika na tren zamislila pogled, a zatim mu proizvela osjećaj kao podrigivanje nakon lošeg obroka.

- Dobro je, pusti ga! Tarnije živ si!

- Nisam živ kao ti...

- Živ si, isti si... slušaj, nemam sad vremena s tobom. Dođi navečer do moje vile da porazgovaramo.

Tarnije je bio zadovoljan. Prošlo je bolje nego se nadao. Imat će prilike s njim nasamo razgovarati. Tu večer, kad ga je Kavran ponudio da sjedne, Tarnije je naslutio da ga je ovaj zvao s nekom namjerom.

- Gdje je? Krum je li ovdje u Sisciji?

- E vidiš, o tom bi želio s tobom, osim da popričamo. Ne znam gdje je. Načuo sam da ga je Barbin, iz Ad finesa, vašeg Rubnja poslao nekamo prije nego li smo zaratili. Od onda ga tražim. Raspitujem se ne bi li saznao gdje je. Da mu spasim glavu. I ženu mu valjda drži Barbin. Ako ti znaš gdje mu se žena nalazi? Trebao je dobit sina. Pa to je moj nećak. Ja nemam drugog roda. Razumiješ me? Ako bi ti saznao nešto o tome gdje se skrivaju, mislim gdje ju Barbin skriva našao bi načina da ti se odužim. Ili ako čuješ o Krumu. Kažu da je s njim u društvu jedan odmetnuti Rimljan. Zove se Bibul. I neki slaboumni brat vaše svećenice. Ti tu poznaješ ljude... jel? Dat ću ti nešto novca za troškove. Sad mi je najvažnije naći brata i njegovu familiju.

Ostatak razgovora Manije Enije više je pažnje posvećivao janječim rebrima i vinu nego Tarnijevom prepričavanju kako je proveo godine od njihovog posljednjeg susreta.

Tarnije je iz Kavranove vile izašao pripit i zadovoljan. Ovakav mu posao nije bio u planu. Iako je slutio da je postao unajmljeni doušnik, zapravo je svoju znatiželju spojio s osobnim interesom. A i kožnoj vrećici što zveckala se ne gleda kako je urešena.

ZIMA

Krum i društvo počeli su stizati zadane planove rušenja šume. Najviše je tome bio zaslužan Bibul, čije su se ruke navikle na držalo od sjekire. Ali ubrzo su kiše postale prečeste, a putnici posjekli što su trebali posjeći i nisu više imali što ponuditi kao naknadu za smještaj i hranu. Već nekoliko dana nisu radili. Izbjegavali su susrete s Marasom bojeći se da će ih otjerati. Nije im se išlo nikuda. Bilo je ovo rijetko zgodno mjesto za provesti zimu. Međutim, činilo se kao da ih je Maras zaboravio. Zatim je izvedrilo. To jutro pred ulazom ih je čekala Lika i zvala:

- Ej budite se! Eeej... eeej... budite se!

- Što je Lika?

- Zove vas Maras da dođete kod njega.

Maras je sjedio pod svojom strehom.

- Što bi da ti skuham za jest?

Lika je stajala pred Marasom držeći u ruci mali okrnjeni keramički lončić i štap.

- Može zobenu kašu s ovčijim lojem i stavi malo koromača da ubije okus.

- Dobro...

Lika je otrčala iza kuće nakupiti mokre zemlje za kašu.

- Zvao si nas.

- Izbjegavate me ovih dana. Drva imamo, nema posla za vas.

- Da budemo iskreni nama se nikamo ne ide do proljeća. Ne znamo ni kud bi sad u zimu.

- E vidiš Krume ja ti cijenim iskrenost. Cijenio bih više da si to reko čim ste došli, ili bar kad ste vidjeli da u Epidauru možete dobit samo rimski šljem. Ajde za smještaj, ali hrane je ionako malo.

- Evo gotova je kaša, evo... evo to ti je zaimača.

Maras je zgrabio štapom dio blata iz zdjelice praveći se da ga stavlja u usta.

- Mmmm... kako ti dobro kuhaš. Baš koromača koliko treba.

- Kako da sad... ne može se sad ni saditi u vrtu. Lišće žuti. Jedino da skupljamo šipak i trninu po šumi.

- Ima za to ženskadije. Jel zna netko od vas loviti? Ne izgledate mi baš ko neki lovci al... tako sam se zaželio veprova mesa.

- Ako je to cijena da prezimimo ja ću vam donijeti veptra. Ne treba mi ništa samo užadi i sjekira. Vidio sam veprove staze kad smo rušili šumu.

OVDJE ĆE UVIJEK NEDOSTAJATI MUŠKIH

Do proljeća Krum je uhvatio vepa, divlju krmaču i dvije srne iznenadivši Marasa, svoju družinu i samoga sebe. Opravdao je tako njihov smještaj u naselju, a i sam se počastio pečenom divljači, kuhanim želucem, hladetinom i ostalim mesnim jelima. Ali duge kiše su bile sve rijede, a počele su ih smjenjivati kratke i izdašne koje smoče na brzinu, pa pobjegnu pred burom. Bilo je vrijeme da se krene. Ali kud? Vijesti koje su stizale govore su da je put na sjeveroistok uz obalu bolje izbjegavati. Baton je navodno krenuo prema obali spremajući se u još jednu pljačku zaleđa rimskih gradova. Put koji se nudio bio je dugački obilazak najprije ravno prema sjeveru, a potom skretanje na zapad kloneći se naseljenih mjesta. Osim toga, Kruma je privlačilo što bi tim putom mogao još jednom vidjeti dolinu s toplim izvorom u blizini rudnika srebra, ili svjetlucavog kamenja. Rastegnuto između želje da vidi Uliju i sina i želje da ne sretne Batona, Bastiju, ili njihove straže, Krum je još jednom odlučio plutati niz maticu. Anije Bibul i Garo željeli su na sjever i bilo je lako uvjeriti sebe da je to najbolje. Ukoliko se radi o lošem odabiru oni će biti krivi. Često je razmišljao zašto se nikad ne suprostavi.

Jel ja to opet bježim? Bježao sam iz Tarsatike u Akvileju, iz Akvileje u Rubanj, iz Rubnja... od Jelinog pobačaja, od Bastije, Batona... ovoga onoga. Šta sad? Od čega sad bježim? Od toga šta me čeka u Rubnju? Ili gdje su sad? Negdje u brdima. Jel od njih? Reci Krume? Od Ulije i sina, od sebe s Jelom, bez Jele... Od sebe, da. Ko ne bi bježao od sebe takvoga.

Krum je hodajući prema mjestu za obavljanje nužde primjetio Marasa koji je nuždu upravo obavio i išao mu u susret.

- Maras, čuo si da sutra odlazimo?

- Čuo sam. Valjda bi se javili. Ne bi otišli ko psi lutalice. Dođite ujutro. Pripremili smo vam nešto žita, loja i suhog mesa. Za put.

- Doćemo se pozdravit. Maras, dobar si čovjek. Nadam se da će vam se muški uskoro vratit.

Krumu se učinilo da su se Marasu ovlažile oči.

- Teško će se neko vratit. Nekolicina je otišla s Batonom svojevrijedno. Ostale je pokupio Mesala u legionare. Kasnije sam čuo da je četvrt naših momaka Mesala gurnuo naprijed. Baton ih je posjeko do zadnjega. Ako je netko od naših s Batonom još živ neće dobro završit.

Ne može ovo dobro završit za bundije. Tako da... muških lovaca će ovdje nedostajati i poslije rata.

Maras se sada smješkao.

- Ajde, vidimo se ujutro.

ŠTO ZNAČE ZNAKOVI

Jela je često zamišljala Krumovu ženu. Uvijek je bila starija i uvijek je ličila na njezinu majku. Nekad je bila lijepa kao majka dok je odlučnim pokretima strugala kože za štavljenje, a nekad ružna dok je štapom mlatila oca koji se valjao u medovini. Tad bi bila oštra i špićasta kao kamenje što kraj puta izviruje iz trave. U tim zamišljajima Krumova lijepa žena je znala s razumijevanjem i blagošću prihvatiti sve što su Jela i Krum prošli zajedno, sretna što joj se uopće vratio živ. A znala ih je ružna dočekati s večerom u koju je umiješala isjeckanu buniku. Krum je bio kraj nje i nije ga morala zamišljati, ali i on je nekad bio dječak, kraj kojeg se Dane činio kao odrastao muškarac. A nekad kao da takvog čovjeka ne bi pronašao u svim japodskim plemenima. Poravnala je svoje opanke s Krumovim hvatajući korak po uglačanom putu.

- Što ćeš učinit sa mnom kad nađeš ženu i sina?

- Uf!

Krum o toj temi nije volio ni razmišljati a kamo li razgovarati.

- Ja nemam kuda nego s tobom Krume.

Krum je produžio korak kao da želi pobjeći iz ovog razgovora.

- Mogu vam služiti za hranu i smještaj. I brinut se o tvom sinu. Kad...

- Šta kad? Kad nemaš svoje djece? Jesam ti ja rekao da pobaciš? Sama si si to napravila.

- Nisam ništa rekla Krume. Ja sam... sama sam pobacila.

- Sama, nego šta.

Krum je opet usporio korak preuzimajući u mislima dio odgovornosti. Razoružavalo ga je Jelino mirenje sa sudbinom. Sa svojom se u mislima neprekidno svađao, a opet ju je slijepo slijedio rijetko joj pokazujući zube. Sve mu se više činilo da tu svoju sudbinu mora udariti šakom u lice, kao što je štapom što podsjeća na životinjsku glavu odalamio onog Manu što mu je gledao u stražnjicu. Opet su na putu bili već dugo vremena i nije više ne razmišljajući puštao da ga Garo vodi kamo poželi. Stvari oko sebe gledao je pozornije. Zanimalo ga je od čega ljudi žive u naseljima kraj kojih su prolazili. Raspitivao se o uzgoju stoke, žitarica,

povrća, vinove loze, ostalog voća. O načinima prerade, mljevenja brašna, pripremi hrane. Nakon dvije godine zajedničkog života na putu konačno je otkrio da je Anije Bibul zapravo, kad se probije njegova tvrda ljuštura hrušta, zanimljiv sugovornik koji o svemu zna ponešto. Anije nikad nije pričao sam, ali ako bi mu postavio zanimljivo pitanje opustio bi se željevši pokazati svoje znanje. Vidjelo se da je pročitao veliki broj rukopisa, ali osim toga, djetinjstvo je proveo u jednom malom naselju u blizini Sirakuze i njegova se familija bavila poljoprivredom pa je posjedovao mnoga zanimljiva praktična znanja. Izuzetak u obitelji bio je stric koji je od običnog pisara postao legat u Augustovoj administraciji. Na stričevu preporuku Bibulu je Velej Peterkul i pružio priliku, a ovaj ju je zasad opravdavao pismošću i marljivim izvršavanjem zadataka.

* * *

Ispred putnika su se na putu nalazila grupa djece. Nekolicina dječaka je istrčala ispred njih s ispruženim štapovima kao da mačevima žele družini onemogućiti prolaz.

- Opasni ste neki momci! Kako se ti zoveš? Ti najopasniji, ti si neki vođa?

- Ja sam Bastija.

- Bastija?

Krum nije očekivao da će ga dječak iznenaditi.

- Nije on Bastija, on se zove Sane.

- Ja sam Bastija, najhrabriji ratnik!

- Bastija najhrabriji ratnik?

- Bastija je najhrabriji! On i Baton, ali Bastija voli nas seljake. Mom je rodu poklonio dvije ovce. Moj otac je s njim pio cijelu večer.

- A daj Sane nisi ti samo uvijek Bastija. I ja sam Bastija.

Dječak sa strane je također želio privući pažnju.

- I svi želite bit Bastija?

- Ja ću još malo postat Bastijin konjanik. Rekao je mom ocu da kad idući put bude svraćao da će povest i mene sa sobom.

- Ma šta ćeš ti Sane... neće tebe, nego će mene povest.

- Ma ti si...

- Ej, ej, ej... momci nemojte se međusobno pobit. Trebat ćete Bastiji.

Kad su nastavili. Krum se približio Gari.

- Jesi vidio tko je u ovoj zaguzini najveći junak?

- Jesam. I nije prvo mjesto gdje spominju Bastiju. Svaka baba koju sam putem posjetio priča o njemu. I svi se hvale da ga poznaju. Samo bi mi da ga ne sretnemo. Možda s nama nešto ne valja.

BIJEG PREKO VODE

Iza leđa konture su počele poprimati oblike i boje. Krum je znao da će im, ukoliko odmah ne zagaze u rijeku, uskoro vidjeti i lica. Rijeka na tom mjestu nije bila pogodna za prelazak. Bilo je vjerojatno da će negdje od polovice rijeke morati plivati zajedno s konjima. Osim toga na suprotnoj strani je čekala skupina ratnika. Pretpostavio je da se radi o Breucima, ali jedina njihova namjera koju je mogao pretpostaviti bila je da ne smoče opanke. Stavio je misli u vreću, ubacio u nju kamen i zavitlao u rijeku da što prije potone. Pogledao je još jednom unazad. Na konjanicima iza njih već se moglo raspoznati kakvog konja jašu. Je li bijelac, dorat, riđan, ili zelenko. Krum je između palca i kažiprsta uhvatio desnu obrvu i potom provjerio gdje mu nedostaje komadić uha.

- Drži se za mene! Ajmo, nemamo šta čekati!

Krum je krenuo prvi, a za njim su krenuli Garo i Dane. Anije Bibul je krenuo posljednji.

- Ne znam plivati!

- Drži se za konja! Zagrli ga i ne puštaj! Konj će te izvuć. Garo, pomози mu!

Garo ga nije čuo ili se pravio da ga ne čuje. Krum je krenuo ukoso uzvodno, pretpostavljajući da će ga matica, kad konj izgubi dno pod nogama, odnijeti nizvodno. Očekivali su to i oni na suprotnoj strani, pomičući se nizvodno. Kad je voda Krumu i Jeli smočila koljena konj je napravio samo nekoliko koraka i izgubio oslonac. Jela je završtala.

- Aaaaaaa... nosi nas... aa... Binde spasi nas!

- Eee... ajde... ooooooop... huu!

I Garo i Dane su zajedno s Krumom i Jelom plutali ravno niz rijeku, čvrsto obgrlivši konje. Bibulov konj je još tapkao u mjestu dok su Bastijini konjanici već dolazili do obale. Zatim se i on trgnuo gledajući u smeđu vodu ispred sebe. Nije se okretao, ali je po psovka iza leđa znao da nema vremena za oklijevanje. Uskoro je i on klizio niz maticu. Rijeka ih je nosila ravno više od pet stadija, a zatim ih, skretavši u desno jednog za drugim izbacivala na suprotnoj strani. Dohvativši kopitama tlo Krumov konj se okrenuo unazad, pa je Krum prvi put mogao vidjeti lica konjanika koji su ih pratili. Jedno od lica je prepoznao. Bio je to dugokosi mladić ostarijelih brkova, koji ga je dočekaо pred Batonovim logorom. Krumu se na

trenutak učinilo da mladiću nisu ostarijeli samo brkovi. Ili je to bio glas, koji se u psovka
zabijao u rijeku oko Kruma usporavajući se i udebljavajući. Po Bibulovom licu, čiji se konj
skoro sudario s njegovim, sjetio se da ih iza leđa čekaju neki novi brkovi i glasovi. Neki koji
su jednako odmjeravali Kruma i družinu i one na suprotnoj strani rijeke.

MEĐU BREUCIMA

Ratnici koji su ih dočekali na suprotnoj strani rijeke nisu s njima razgovarali. Samo su se grleno nasmijali kad je Krum rekao da nosi poruku za Pinesa. Dovedi su ih najprije ispred najveće kuće u selu, ali nakon što je jedan od njih provirio i izmrmeljao rečenicu od koje je Krum razumio samo: „Pijana mješina“; stali su ispred kuće na drugoj strani trga. Iz kuće je izišao kratko ošišani bradonja jedva savivši glavu da prođe kroz vrata. Za njim su izišla trojica koji su mu jedva dopirali do ramena.

- Oni nose poruku za Pinesa.

Nekoliko su trenutaka ozbiljno gledali u Kruma koji je stajao ispred svih, a zatim prasnuli u smijeh.

- Za Pinesa? Ma nemoj! A čiju poruku?

- Batonovu! Iz Japodije.

Krum je odlučnost u svom glasu spremio u torbu, a iz nje izvadio zbunjenost i strah.

- Batonovu! Pa još iz Japodije. Di ste vi bili? Momci negdje vam je pobjeglo ljeto. Izgubili ste negdje putem pola godine... šta ja pričam? Godinu, dvije... I koja je poruka?

- Mogu je predati samo Pinesu.

- He,he... pa pošaljem te ja njemu lako. Rajevina voli ovake što su sisali bikove. E sad me zanima ta poruka da se još malo nasmijem. Pričaj!

- Ko ga mjenja? Pinesa.

Kad je zaglibio. Krum je odlučio ustrajati do kraja.

- Ma slušaj ti! Pričaj! Otkinem ti glavu ovim rukama.

Ogromni čovjek je rukama pokazao kako bi mu otkinuo glavu, a zatim se smirio.

- Možda me još malo nasmiješ pa ostaneš živ.

Krum je protrnuo i uhvatio za komadić uha koji mu je nedostajao. Zatim je iz torbe izvadio

zavežljaj i odmotao zakovani nož.

- To je poruka od Barbina Kolapijana Batonu, a Baton je rekao da donesem Pinesu.

- Zakovani nož? Pa Barbin se koliko ja znam bori od početka znači i on je odustao i dogovorio se s Tiberijem.

Krum je htio raščistiti nespornost, ali Garo je naslutivši to počeo glasno kašljati. Dovoljno da Krumu prekine tijek misli i zaustavi ih prije nego mu ispadnu iz usta, te dignu prašinu pred gorostasovim nogama.

- Ajde nahranite ove jadnike vidi na što liče! Zatvori ih negdje. Možda će nam trebati

- Ali Radina, gdje ćemo s njima? Nema prazne kuće.

- Stavi ih u pojatu. Ionako smo pojeli sve svinje.

Veliki Radina je pokazao svojom ručerdom na nisku stračaru od pruća između svoje i susjedne kuće.

OSINJE GNIJEZDO

- Ti ovdje ležiš s kurvama, a ja zbog tebe dobijem Tiberijevo ribanje.

Velej Peterkul je upao u vilu Manija Enija kao što se ulazi u neprijateljsku palaču. Još su mu uši crvenile od Tiberijevih riječi i boljela ga je noga od pehara kojim ga je pogodio. Manije Enije nikad nije vidio Veleja u ovakvom raspoloženju. Ovako bijesan nije bio ni kad je njegov brat dobio zapovjedništvo nad legijom, dok je on ostao obično Tiberijevo piskaralo. Ali nije Velej bio samo piskaralo. Bio je jedan od rijetkih s kojim je Tiberije razgovarao nasamo. Tiberije je u razgovoru volio da mu se suprostavljaju. Govorio je da tako bistrije razmišlja i dosjeti se nečega čega inače ne bi. Razgovori njih dvojice uvijek su bili dvoboje gdje su se suprotni razlozi mačevali do krvi. No, unaprijed se znao pobjednik. Vrlo rijetko bi Velej uspio podturiti nešto svoje. Tako je svog čovjeka Manija Enija uspio gurnuti za zapovjednika garnizona u Sisciji. Upravo to mu se sad osvećivalo.

- Šta se... ajte vi van! Bježi van! Šta je Tiberije?

- Tiberije me gađao po svojoj vili. Kaže Germanik je potukao Mezeje ko od šale, a ti tu pred nosom ne uspevaš očistiti Krajinu od Kolapijana. Smiju nam se u Saloni i Rimu. Svako malo nam strada cijela centurija.

- Kad nestanu. Dok mi dođemo nema ni...

- Ne zanima me da li nestaju, ispare, propadnu u zemlju... Riješi to Enije! Ako me Tiberije zbog tebe još jednom pozove neću te štiti! Letiš! Dobit ćeš premještaj iza Dianine šume!

- Naći ću ih.

- Nađi to osinje gnijezdo i zapali ga s bakljom!

KROZ DRVENU REŠETKU

- Nešto se vani događa.

Anije Bibul je virio kroz drvenu rešetku na vratima. Teško je podnosio zatočenost. Neprekidno je gledao kroz rešetke i grozničavo razmišljao što učiniti.

- Daj da vidim!

- Ne guraj se imaš tu rupu sa strane! Gledaj kroz nju!

Sad su i Krum i Bibul gledali prema širokom prostoru obrubljenom kolibama, a Garo je iza njih zavirivao teško odolijevajući znatiželji.

- Kao da se svađaju.

- Svađaju se... ne samo to. Vidi tamo desno! Oni se tuku.

- A oni tamo su uzeli oružje.

Izvana su dopirali udaljeni glasovi.

- Sve će nas pobiti! U borbu ili bježimo! Baton kaže...

- Koji Baton! On se obogatio, a šta smo mi dobili? Ja više ne ginem za drugoga.

Krum je prepoznao duboki Radinin glas.

- Dezidijat je pravedan ljudi. On sa svojim dijeli pošteno.

- Meni se više ne gine. Hoću kući vidjet jel ima koga živog u mom rodu!

- Mi smo se rasuli ne možemo se više suprostaviti ovnovima s brda.

Garo je sada potezao Kruma za tuniku.

- Daj da vidim!

- Evo ti, ajde, šta si navalio! Izgleda da dolazi drugi Baton, a ovi ne znaju šta će.

Rasprava se nastavila, a na prostoru pred njima sad je bilo sve više ratnika. Sada su neki

leđima zaklanjali pogled zatvorenicima.

- Di je Baton? Naš Baton, ona ispmješina! Pa daj ga dovedite ovamo! On pije a dolazi... ljudi odlučimo što nam je za činiti!

- Tako je! Oдите po Batona! Ajde vas trojica!

Grupa je otišla po Batona i pomaknuvši se ponovno otvorila vidik zatvorenicima. Ubrzo su se vratili.

- Spava. Ne možeš ga opće probuditi.

BATON PROTIV BATONA

Baton Dezidijat je dobro provjerio što ga očekuje u breučkom logoru. Znao je da će lako preuzeti vojsku od svog pijanog imenjaka. Ali je isto tako znao da ovim ratnicima ne smije okrenuti leđa. Vidjelo im se to na licima. Već su mirisali svoja ognjišta, a u ustima kusali ječmene kaše svojih žena i majki. I mogao si im ti u uši lijevati pjesmice koje bude ponos i tjeraju mišiće da se zatežu, ali duboke bore na čelima ostajale su ravne crte, a oči vidjele previše krvi i bola da bi mogle pokazati uzbuđenje nove nade u pobjedu.

Sad je stajao pred njima kao ovan. I glavu je malo pognuo naprijed, kao da želi pokazati rogove.

- Sudit ćemo mu zajedno kako i pristoji. Ustalom nije izdao samo savez. Izdao je i vas. I još predao Pinesa našem neprijatelju. Jesu li tu svi vođe rodova. Sazovite vijeće da to obavimo.

Vijeće je već bilo tu. Vođe rodova su stajali ispred njega u skoro pravilnom polukrugu. Iz zadnjeg reda čulo se komešanje, a trojica su ispred sebe gurali Batona Breuka. Bio je pijan i jedva je hodao ulazeći u krug teturajući u lijevo i zaustavivši se pred jednim od vođe rodova od kojeg nije mogao očekivati milost. Izgledao je kao da nije svjestan da će mu suditi i gledao zašto su se svi ovi ljudi okupili, a on se ne sjeća da je ikoga zvao. Kad mu se pogled susreo s imenjakom vijeću se činilo kao da se malo trgnuo. Nakosio je glavu i digao kažiprst u zrak kao da će zaprijetiti, ili održati neku lekciju, ali umjesto toga samo je podrignuo.

- Nikad nisi bio neki čovjek, ali vino i medovina su uzeli ono malo što je vrijedilo. Radite s njim što hoćete samo da ga nikad više ne vidim.

- Prereži mu vrat! Neka skiči ko svinja!

Rekao je to Radina, najveći od dvadesetorice u vijeću. Čovjek koji mu je rukama mogao otkinuti glavu. Svojom je rečenicom želio potvrditi položaj nasljednika. Ostali su samo potvrdno kimnuli.

JEČAM U STUPI

Manije Enije je gledao u nekoliko sjena koje su se kretale uz rub šume. Izgledalo je kao da je otac poveo svoje sinove u šetnju. Tek kad su došli sasvim blizu postalo je jasno da se radi o muškarcima iste dobi. Veliki, koji je iz daljine ličio na oca, imao je crvenu kosu i bradu. Na prvi pogled djelovao je zastrašujuće, ali Manije Enije je iza sebe imao imao stonogu, kojoj su zadnje noge koračale po izglancanom bijelom kamenu Rima. Crveni gorostas je stao pred Manija Enija okačivši palčeve na široki željezni pojas prekriven sitnim zrnastim ispupčenjima. Manije Enije je čekao da mu se Skenobard obrati. Znao je da je to važan trenutak u pregovaranju. Naučio je to dok je još kao centurion neko vrijeme proveo na istoku u osobnoj gardi Aula Cecine Severa. Skenobard nije dozvolio zujanju muha da previše rastegne tišinu među njima.

- Ti si Manije Enije? Ja sam Skenobard.

- Skenobarde, dovoljno smo poruka izmijenili. Bilo je vrijeme da te upoznam.

- Slažem se, dosta poruka. Znamo kako stojimo. Došlo je vrijeme da ispoštujemo što smo dogovorili.

- Skenobarde, dugo si se premišljao. Cijena je malo porasla.

- Porasla? Nismo tak...

- Previše si čekao. Baton Breučki je predao Pinesa i izašao iz rata. Naše su se jedinice prošetale zemljom Mezeja. Vas Oserijate pregazimo u jednom danu. Nudim ti još jednu priliku jer smo razgovore započeli prije, ali...

- Ali što?

Skenobard više nije bio visok. Jedva je sezao Maniju Eniju do brade.

- Isporučit ćeš mi Barbina.

- Ne znam ja po kojim se brdima Barbin skiće. On sam vodi svoj rat.

- Znaš ti dobro! Ako ne znaš pošalji mu poruku, a mi ćemo ga dočekati.

Skenobard je desnu ruku s pojasa položio na svoju bradu. Ionako više na pojasu nije ničemu služila. Ponos je pao na zemlju kraj opanka zajedno sa Skenobardovim ispljuvkom. Pogledao je Manija Enija otpunuvši kosu sa čela.

- Barbin mi ne vjeruje već odavno. Neće me poslušati. Znat će da je zamka.

- Hm... e to ti vjerujem.

Manije Enije je znao da s Barbinom ne bi mogao ovako lako kao sa Skenobardom.

- Onda saznaj gdje se skriva! Gdje mu je glavni logor?

- Ne znam da li mogu. I da znam ne bi ti mogao reći.

- Ti si koza koja bi pila vode, a da ne smoči bradu.

- Čuo sam priče. Njegov je rod s Gvozdene gore... mislim...

- Pa da, s Gvozdene gore!

Manije Enije je to rekao sebi. Skenobard ga više nije zanimao. Sve su mu misli bile na putevima prema Gvozdenoj gori.

Pa da, sad se sve uklapa. Njegovi napadi na naše jedinice. Brzina napada i onda... odmah nestanu, kao da ih nije bilo... I napadali su od svuda osim u blizini Gvozdene gore. Lukav, da ne posumnjam. Barbine, samljet ću te ko ječam u stupi!

GRAŠAK ZA POD ZUB

Baton je gledao u Radinine ruke. Radina je pokušavao provući uzicu kroz omču na kožnoj vrećici u kojoj je držao srebrnjake koje je osvojio ubivši jednog centuriona još na početku ustanka, pri opsadi Sirminija. Uzvratio je pogled dignuvši bradu prema Batonu.

- Jesi ti poslao poruku od Barbina preko nekih jadnika?
- Barbina? Nisam ga ni vidio od početka.
- Ovdje je prije tvog dolaska došla grupa... neki Krum. Svi mršavi, kost i koža.
- Ne znam nikakvog Kruma
- Donijeli su zakovani nož. Kažu od Barbina. Šta je Barbin odustao?
- Zakovani nož! Sad se sjećam... ha, ha... sad su došli? Pa znaš kad sam ih ja poslao? Prije tri zime i... sad su došli?
- He... da i tražili Pinesa. Da bi njemu predali zakovani nož. Znači ne lažu, samo kasne tri godine... ha, ha... kakvi telci.
- I šta ste s njima?
- Eno ih tamo iza u pojati zatvoreni. Dali smo im hrane. To bilo gladno, ružno za vidjeti, jedva se najeli.
- I šta ćeš s njima?
- Ne znam, uvati me smijeh svaki put kad ih se sjetim.
- Ja sam ih jednom pustio, nisu neku štetu napravili... Pošalji ih da prenesu nekom neku poruku... he,he... ako želiš da stigne za pet godina.
- Ostavit ću ih da rade. Neka obrađuju zemlju, pomažu ženama.
- S njima ti je brat od Prune... Je jel s njima neki slaboumni?
- Koje Prune?

- Barbinove žene, svećenice visokog roda. Maloga je poslao kao jamstvo.
- Onaj mali? Onaj je siso iz pogrešne sise. Mogu njega pustiti, nek ide.
- A kamo bi išao?

RUBANJ

Krenuvši iz Segestike za Rubanj Tarnije je bio iznenađen brojem ljudi koje je putem susreo. Nekad ovoliko ljudi tim putem ne bi prošlo dok se mjesec ne napuni i ponovno isprazni. Bilo je tu trgovaca, građana Segestike, legionara, konjanika, zapovjednika... Pitao se idu li u Rubanj, ili im je krajnje odredište negdje dalje na zapadu prema Liburniji i Histriji. Putevi prema moru su već odavno bili sigurni od napada pobunjenika. U Rubnju je shvatio da ih dobar dio nastavlja, ali više od polovice ostaje zahvaljujući velikom novootvorenom kupalištu, popularnoj termi, novosagrađenim rimskim vilama i malenoj, ali vrlo živoj tržnici. Čuo je da svoje rodno mjesto više neće prepoznati. Pričao je u Segestiki s nekolicinom krajinskih Kolapijana. Tražio je poznata lica među ljudima oko sebe, ali nije prepoznao nikog. Naposljetku je sreo jednog kojeg je poznavao s tržnice u Segestiki. Iako porijeklom iz Rubnja, već su se dvije generacije rodile u Segestiki i u potpunosti izgubile veze sa svojim rodom.

- Hej! Zdravlja!

- I tebi!

Trgovac ga se izgleda nije mogao sjetiti.

- Jel ima ovdje neko od ljudi iz Rubnja? Jel znaš nekog, mislim da si vidio?

- Ne znam ti ja. Znam da su Rubanjci odavno izbjegli. Skrivaju se po brdima.

Tarnije je obišao one kuće koje su još prkosile vremenu u skrivenom dijelu doline. Čekale su zimu da popusti krov. Ničega u njima izuzev puhovog izmeta. Razmišljao je gdje bi se mogli skrivati. Onda se sjetio razgovora s Kavranom i kožne vrećice koja mu je zvonila pod pazuhom.

Pa Barbin je rodom Kob. Brkovi su mu narasli na obroncima Gvozdene gore.

Odlučio je na tržnici uzeti nešto namirnica i polako nezamjetno krenuti u tom smjeru unaprijed se bojeći sebe i što će učiniti ako ih pronađe.

GVOZDENA GORA

Barbinu su stigle vijesti o pokretima rimskih jedinica. Ispod njih pod Gvozdenom gorom, po glavnom putu za Seniju kretala se čitava legija, a iza leđa starim putem za Tarsatiku koračale su četiri kohorte. Barbin bi svojih osamsto ratnika još stigao izvući u pravcu starog napuštenog grada Metuluma, ali je znao da to ne stiže učiniti sa ženama, djecom i starcima. Osim toga, nadao se da tako brojnim jedinicama, koje ne može ni usporiti, a kamo li zaustaviti nisu cilj ostaci pobunjenih Kolapijana koji se skrivaju po brdima. Još posljednji put, kad je ozbiljnija rimska vojska krenula iz Segestike, na nekoliko mjesta u podnožju, gdje su se putevi sužavali zbog uskih klisura i vododerina Gvozdene gore, porušili su balvane ispreplevši ih na putu. Ta mjesta su služila da uspore rimsko kretanje, razbiju im raspored jedinica, izlože ih strijelama i sulicama, te onemoguće bojnim kolima i kolima s opremom daljnje napredovanje. Barbin je svoju vojsku odlučio podijeliti na dva dijela i zauzeti položaje na uzvišenjima iznad dva zakrčena mjesta gdje je očekivao rimski prodor, te od kud je lako mogao izvesti povlačenje. Ostali živalj, inače raštrkan po obroncima Gvozdene gore okupio se na zaravni podno samog vrha gdje je Pruna držala obred u čast Tane. Ako Rimljani krenu uzbrdo trebat će im Tanina pomoć u šumi gdje padine i kose zarasle u stoljetne bukve i hrastove, razlikuje samo Barbinov rod Koba. Znajući da će zapreke kratko zadržati Rimljane, Barbin je odlučio uzbrdo napraviti još nekoliko zapreka na putu prema vrhu. U tu svrhu je odredio dvije posebne jedinice koje će sjeći drva i poslužiti kao pojačanje kad ih Rimljani potisnu uzbrdo.

Ostalo im je da čekaju. Barbin je na zapreku na suprotnoj strani Gvozdene gore, gdje su očekivali četiri kohorte poslao veći dio vojske s Umirom i Vurdom na čelu, ali Vurda i Vučina, a s njima i ostatak muških Prcinih ostao je s Barbinom. Tim su se jedinicama priključile žene, djeca i pokretni starci, sa stokom i onim što je ostalo od zadnje ljetine. Barbinu je bilo jasno da će Rimljani zatvoriti sve izlaze iz okruženja, a uporaba tolikih jedinica na tako malom prostoru ukazivala su da točno znaju kamo idu, što je ujedno značilo da ih je netko izdao.

- Umire! Jel onaj mali iz Segestike još tu il ti je pobjego?

- Tu je. Misliš da nas je netko izdao?

- Jedino ako ih ti nisi zvao?

- Nisam, pa što ti pad...

- Ajde, smiri se. Znam da nisi. Ne znaš da te prcam ko pokojni Prco.

Barbin je morao pokazati nekoliko zuba da bi Umir shvatio da je to kisela šala.

- Nitko nije otišao iz logora ima više mjeseci? Jel?

- Nije, svi su tu.

Vurda je bolje vladao brojnim stanjem. Barbin se sjetio crvenokosog dugajlije izgorena lica.

Skenobarde, sunce ti jebem! Kupio si rimsku poštedu izdajom našeg plemena. A da, šta se ja iščuđavam? Poštena pogodba. Poštedi moje pleme, evo ti Barbinovo. Valjda sam i ja trebao tako. Ovako ćemo svi u žare. Ako se nađe ko da nas isprati.

Stigla je vjest da su se rimske jedinice počele raspoređivati i krenule putevima prema vrhu Gvozdene gore stvarajući obruč. Barbinu je na neki način laknulo. Iščekivanje ga je mučilo. Bilo je lakše u borbu kad nemaš uzmarka. Kad ga uhvatiš u stupicu, da bi se oslobodio vuk ne osjeća bol. Ako treba, i sebi će odgristi nogu.

AJMO U RAJEVIMA

- Izvuci se! Nazad! Nazad iza balvana!

Barbin je gledao prema desnom krilu svoje jedinice. Rimski legionari su im, probivši liniju, prijetili odsjecanjem od ostatka jedinice, što bi značio njihov siguran kraj.

- Zamnom u desno! Uaaaaa!

Kratki mačevi i bodeži zarivali su se u ljudsko meso, krv je crvenila podlaktice, a željezo zvonilo po kacigama i okovima na ramenima. Rimska gusjenica se polako ali sigurno pomicala naprijed i potiskivala Kolapijane prema novoj prepreci. Na stijenama iznad usjeka stajali su strijelci s lukovima i strijelama, pračkama i kamenjem. Obasuli su rimske legionare kako bi omogućili stješnjenim suborcima da se provuku preko prepreke. Trećina nije uspjela. Čuli su se jauči ispod rimskih nogu. Kad su stigli do zapreke prvih pet redova u rimskom stroju s visoko podignutim štitovima iznad glava, otišlo je na začelje, a zamijenili su ih odmorni legionari. Barbin je pogledao oko sebe u trenutku predaha. Glave su se sada služile samo za nošenje šljemova. Ruke su jedino bile važne. Da što brže i snažnije udaraju. S boka je po strmom dijelu terena provaljivala još jedna rimska jedinica i većina Barbinovih ratnika bilo je opkoljeno. Pogledao je iza sebe kao da se želi oprostiti sa prijateljima.

- Ljudi! Ja idem u rajevinu! Idete li sa mnom?

Nije čekao odgovor. Okrenuo se prema naprijed i užurbanim korakom ugurao među prve redove. Umjesto odgovora iza njega se čula samo kotrljajuća buka pojačavajućih urlika.

ZBJEG

Umir je sa svojom vojskom na početku hrabro držao položaj, ali već pri povlačenju na iduću prepreku stradala mu je trećina vojske, a u ostale se uvukao strah. Pokušao ih je podići bodrenjem i urlanjem iz dubine trbuha, da pojača snagu udarca mačem, ali mačevi više nisu služili za udaranje, nego za spriječavanje rimskih udaraca. Umir je promukao, a ratnici su postupno sve teže držali stroj i sve češće radili korake unatrag. Uskoro je počelo bježati nekoliko ratnika, a zatim se kao loše postavljen kameni krov, sve počelo urušavati. Bježali su svi. I Umir zajedno s njima. Tek dok su trčali prema vrhu vidjeli su da im sa strane kroz gustu šumu nadire cijela kohorta sijećući im put. Obruč je bio stegnut daleko više nego što su mislili. Sad je cilj bio probiti rimski stroj i pobjeći u šumu. Ali ovako pojedinačno, bez povjerenja u oštricu svog mača, sve se svelo na pojedinačno zabadanje u gustu prepreku rimskih legionara osuđeno na propast. Rimljanima su s druge strane u šljemovima odzvanjale riječi njihovog zapovjednika Manija Enija:

- Posjecite sve na što naidete! I muške i žene i djecu i životinje i cijelu šumu ako treba! Da ništa ne ostane! Ne treba nam da preživjeli poslije prose po Rubnju.

Oko Umira i preplašenih ratnika rimski štitovi su napravili pravilan krug još se više stežući. Umir je izašao pred nekoliko štitova iza kojih je stajao centurion.

- Evo! Predajemo se! Bar njih poštedite.

Centurion nije rekao ni riječi. Krug se nastavio skupljati dok se nije pretvorio u krvavo klupko isprepletenih tijela. Druga je grupa rimskih legionara već upala u logor na vrhu. Ulazili su oprezno sa štitovima ispred sebe. Već se čuo vrisak žena i djece. Legionari su nasilno upadali u kuće i zemunice. Na prostoru u sredini logora stajala je Pruna vičući i pljujući prema centurionu. Brzo joj je prišao i zario joj bodež u srce. Ulija sa sinom i Tira stisnule su se u kutu svoje zemunice. U zemunicu su upala dvojica legionara. Ulija je počela pričati na latinskom.

- Pustite nas! Moj čovjek i ja smo rimski građani.

- Livije, vidi ovo! Ova zna naški. Dugo nisam jebao neku rimsku pičku.

Livije izgleda nije bio raspoložen i odmahnuo je rukom izašavši. Legionar je dohvatio dijete, bacio ga u zid i uhvatio Uliju za noge, povukavši je prema sebi. Tira se naglo pridigla i

zabola mu nož između rebara. Legionar je pao na leđa i počeo grgljati.

- Ugghh... Liv...

Livije je shvatio što se događa i mačem ubio najprije Tiru, pa Uliju. Pogledao je prema djetetu, kao da želi provjeriti da li mu prijeti opasnost od jednogodišnjeg djeteta. I ono je ležalo beživotno. Zatim je krenuo izvlačiti svog prijatelja i zvati u pomoć.

JOŠ SE PUŠI

Tarnije je hodajući prema Gvozdenoj gori išao zaobilaznim putem. Odlučio je prvo obići staro kobsko naselje na sjeveroistoku planine. Smatrao je da će tamo saznati da li se Rubanjci kriju na vrhu. Ako ih i nema u skrovitom kopskom naselju, sigurno ga povremeno koriste. U rodu koba nije bilo dimova. Ali vidjelo se da je ovdje netko nedavno boravio. Kako po čistom posuđu, tako i po konjskoj balegi u oboru. Sad je bio siguran da se Barbin skriva u šumovitim obroncima planine. Logor je pronašao po dimu koji se pušio s jednog od obronaka. Slutio je da će biti tamo. Bio je to prostrani ravni plato usred šume s jakim izvorom u neposrednoj blizini. Prilazio mu je oprezno zavirujući. Nije još odlučio što učiniti. U njegovom Rubnju nitko ga nije cijenio, a bliske rodbine nije imao. S druge strane, ako mu je Kavran vrećicu što čuva pod pazuhom dao za troškove, za pokazivanje Barbinovog logora dao bi malu škrinju. Sjeo je da još jednom razmisli prije nego ga netko vidi. Zatim se sjetio Kruma i Ulije i odlučio ući u logor. Ta mu je žena bila draga i želio je saznati što je s Krumom, svjestan da je rodbinski odnos s njim nešto što se najviše približilo prijateljstvu. Ušao je u logor ne hajući više da li će ga netko vidjeti.

Ni taj novac nije sve... valjda... vidi ove! Ove nisam vidio nikad... pa ovo je sve razrušeno! Ovi kraj vatre, neka sirotinja. Di su ljudi? Sve je... logor je uništen!

Tek je sad s lijeve strane vidio hrpu nabacanih tijela. Goli ratnici, žene, djeca i starci ležali su pobacani na veliku hrpu. Dvije nedorasle djevojke, jedan dječak i dvoje staraca iznenađeno su ga pogledali digavši pogled od vatre. Iza kuće su izašla još dva muškarca s isukanim noževima i spremna na borbu.

- Ko si ti? Ko te poslo? Ovo je naš plijen! Odi traži negdje drugdje.
- Nisam ja zbog... Tražio sam žive.
- Ovo je sve naše! Jel ti jasno?
- Jasno? Je, sve mi je jasno... Obići ću samo, tražim jednu ženu i dijete. Neću ništa uzimat.
- Imaš ovdje žene i djece koliko voliš. Samo biraj.

Muškarac se kiselo nasmijao, ali i njemu i muškarcu kraj njega smijeh je zapinjao u usnoj šupljini, pa je više podsjećao na meketanje.

Tarnije je pregledao hrpu nabacanih tijela. Nije vidio Uliju. A nije se mogao prisiliti da razmiče mrtve ljude koje je poznao da bi vidio tko se još nalazi ispod. Umjesto toga obilazio je zemunice. U nekima je još bilo mrtvih staraca i žena. Među posljednjima naišao je na zemunicu Ulije i Tire. Prepoznao ih je s vrata. Iako to nisu bile one nego kipovi od mesa i kože koji gledaju u strop i ognjište. Pod nogama im je ležao dvogodišnji dječak sklopčan kao pas.

- E neće vam ovi skidati tunike i razbacivati vas po šumi!

Položio ih je na usporedne ležaje s dječakom u sredini i pokrio tkaninom koju je našao u pletenoj košari kraj ognjišta. Spazio je Ognja čuvara. I Oganj ga je gledao palacajući jezikom.

- Ti ostaješ s ognjištem koje se gasi? Pošteno od tebe!

Tarnije je izašao i počeo zatrpavati zemunicu gomilajući na nju šiblje, granje, i veliko kamenje.

ZIMA

Zima je u Breuka bila smeđa od blata s opancima u lokvama vode. Magla je kratila dah i boljela u kostima. Kiša lijevala i lijevala. Pa sipila. Pa opet lijevala. Visoka voda, proklijalo žito u vrećama, sijeno u truleži, mokra drva cunjaju u ognjištu, kašalj, čirevi po nogama i groznica. Premalo prostora u kućama zasićenog vlažnim zrakom, zbog mokrih drva koja se suše uz zidove. Sunca niotkuda od jeseni. Padne snijeg, ali ne škripi pod opancima, nego boja prste na nogama u plavo. A onda padne kiša, odnese snijeg i opet ostavi smeđe blato. Rano ujutro kao da će razvedriti pa udari golomrazica, ali sunce se ne digne. I ono negdje hvata zrak u magli. I opet okrene i stane sipiti kiša. A Breuci kao i priroda. Smeđih košulja i hlača kao zemlja i sivih lica kao oblaci. Krum i družina nisu imali posla. Motali su se uokolo kao stojeća vojska. Čekali su sunce kao i ostali Breuci. Radina ih je, preko glasnika, jedno jutro pozvao k sebi.

- Puštam vas kući! Spremite ste, još za dana da vas nisam vidio u logoru!

- Sad usred zime?

Garo se u logoru Breuka dobro snalazio i nije mu se odavde micalo do proljeća. Opći nedostatak hrane kao da nije utjecao na njegov trbuh. Krum je, nasuprot, skoro poskočio od zadovoljstva. Prestao je čak i češkati desnu obrvu. Nije više mogao podnijeti stajati na mjestu.

- Kako ćemo do svojih konja? Vidio sam moj je kod...

- Kakvih konja? Zaboravi konje. I vas puštam jer je sve manje hrane, a i vode nedostaje. Ova žuta mokraća nije za piće. Visoka voda sve zamutila.

Krum je želio još nešto reći, ali je u Radininom pogledu vidio da ih želi izbaciti iz logora kao žar iz opanka.

- Reko sam da vam daju nešto ječma da ne skapate na breučkoj zemlji. Ako mislite umrijet putem, ostavite svoje lešine Oserijatima. Onom Skenobardu sunce mu njegovo!

Veliki Radina se dodatno omrzovoljio sjetivši se velikog Skenobarda i njegove izdaje.

- I čuli ste vijesti is Segestike? Vaši su... ne znate? Rimljani su okružili vaše Kolapijane iz

Rubnja na Gvozdenoj gori. Priča se da se niko nije spasio. Svi su izginuli. I muški i žene i djeca i starci... Izdani! Skenobard ih je izdao. Evo, volio bi da sam pogrešno čuo.

Krum je išao prema pojati uzeti stvari. Odlučio je zasad ne vjerovati i užurbano se spremao kako bi što prije krenuo.

* * *

Do večeri nisu daleko odmakli. Rastegli su kože vezavši je za kolce kako bi se sklonili od rose. Ostali su već bili polijegali kad je Krum otišao pomokriti obližnju lipu. Ciljao je čvor niz koji se slijevala mokraća vlažeći rupe u pukotinama debla, kao što su mu suze moćile zgrčeno lice. Jela se ustala začuvši jecaje kraj lipe. Prišla mu je i obgrlila ga s leđa.

SVINJA

Krajevi kojima su prolazili izgledali su beznadno, kao Krumovo raspoloženje. Već nakon nekoliko dana pojeli su zalihu ječma, a odmah zatim i onu Garinu, koju je ukrao u logoru Breuka, naslutivši da im se sprema glad. Putovanje se pretvorilo u potragu za hranom. Kad bi nabasali na naselje, vrlo brzo bi se razočarali shvativši da je potpuno razrušeno i napušteno, a miševi pojeli posljednje mrvice hrane. Držali su se ruba bukovih šuma gdje su ponekad mogli pronaći sitne gloginje, muginje, borovice, koje su preživjele zimu. Samljeli bi ih zajedno s bukvicama i žirom i od toga pekli male, tvrde pogače. Nisu imali soli, pa okus u ustima nije mogla promijeniti ni mirisna borovica i podsjećao je na koru drveta. Gore od okusa bila je spoznaja da su odmah nakon pojedene pogače opet gladni, a vlaga i hladnoća tražile su snagu unesenu kroz usta. Naišli su na još jedno razrušeno i napušteno selo. Činilo se da je napušteno nedavno. Vidjelo se to po još uvijek jasno vidljivim tragovima paleži. Nesreća se morala dogoditi ovu zimu. Obišli su sve kuće iako se nisu nadali da će pronaći nešto korisno. Na rubu naselja u jednoj kući koja je još imala krov pronašli su mijeh s ukiseljenom medovinom. Nije se mogla piti. Kad su nastavili Dane je prvi progovorio.

- Vidi svinja! Vidi prava svinja. Ja bi baš jeo svinju.

- Gledaj ovo! Ček da je ne preplašite! Polako! Da je opkolimo... pobjeći će!

Svinja je bila udaljena pola stadija i nije izgledalo da se plaši. Rovala je mirno pod ogromnom lipom. Garo je preuzeo zapovjed pri lovu.

- Daj mi uže! Mala, daj brzo uže! Bibule šta gledaš! Tako, polako, udesno, pa je obiđi. Nemoj da ti prođe! Krume! Ti tu kraj mene da je odmah hvataš za rep... kad je uvatim omčom... Tako mali... ne... ne još pre blizu! Tako, i ti mala. Sad polako prema njoj! Al polako!

Okružili su je. Svinja je sad gledala prema Krumu i Gari, kao da je znala od kud joj prijeti opasnost. Kad su joj prišli na desetak koraka naglo se okrenula i zatrčala između Bibula i Dane. Dječak ju je jedva uspio dotaći po leđima, ne uspjevši je ni preplašiti. Napravila je samo pedesetak koraka i stala da pogleda da li je prate. Nekoliko su je puta neuspješno opkoljavali, dok nije napravila grešku i umjesto da šmugne između Jele i Dane koji je ne bi mogli zaustaviti, zastala zbog njihovih raširenih ruku. Bilo je to dovoljno da joj Garo natakne omču oko vrata i čvrsto zategne.

- Hvataj za rep! Hvataj! Brzo ugrišće me!

Krum ju je uhvatio za rep i mogao bi ju zadržati da je to bio Krum koji je prije tri godine krenuo iz Rubnja. S ovim Krumom svinja je lamatala skoro kako je htjela.

- Diži gore! Diži joj zadnje noge od zemlje! Jeb... Drž ovo Bibule! Još diži... ti jel držiš?! Zategni da ne lamata!

Garo je izvukao nož i naglim pokretom ga zabio svinji u grkljan, napravivši brzi križ. Onda je uhvatio užu od Bibula i naglo potegao prema zemlji.

- Još odigni i sruši! Tako... Ne moraš to nek se koprca. Samo joj sjedi na butinu da se ne digne opet! Neće ova više nikamo.

Garo je stajao na napetom konopu neposredno van dometa svinjskog ugriza i čekao da se svinja prestane koprcati.

- Nemamo soli. Večeras ćemo je ispeći cijelu. Komad po komad. Da se teže kvari.

U sumrak, nakon što su pluća polijegalih oko vatre teško dolazila do zraka od nateklih trbuha, Krum se podignuo da pomokri veliku lipu. Došetao je polagano pazeći da kroz rupu na opanku ne smoči prste na nogama u rosnoj travi. U polumraku pod lipom spotaknuo se u nešto tvrdo. Poledavši prema zemlji vidio je ljudsku lubanju s koje je samo djelomice visjela koža s dugačkom kosom. Uokolo se nalazilo još nekoliko oglodanih lubanja i hrpice razbacanih kostiju i koža. Jedna je bila sasvim sitna. Očito dječja. Sjetio se gdje je svinja rovala kad su je vidjeli i želudac mu se podignuo na povraćanje. Okrenuo se na suprotnu stranu nekoliko puta duboko udahnuo smirivši ošit. Zatim se pomokrio i polako krenuo prema vatri.

Ko me tjerao da idem ovdje mokrit? Uh... a vidi ove kako se smijulje. Da im pokvarim uživanje... ili da šutim? Navući ćemo ovako na sebe neku nesreću. Zlu kob. A jel može veće nesreće. Samo da nas pobiju.

Sjeo je kraj vatre i ponovno navukao lice koje je ponio sa sobom iz breučkog logora.

- Šta je Krume? Teško svinja pala u trbuh.

I Bibul je večeras bio spreman na šalu.

- Nije, sjetio se čovjek žene i sina. Ajde Krume, ništa ne znaš... možda su živi.

Garo ga nije želio utješiti iz suosjećanja, nego da im ne pokvari raspoloženje.

- Dobro Bibul kaže, teško mi svinja pala. Odi vidi šta je jela tamo pod lipom... prije nego smo je ubili.

- Šta je jela? Korijenje? Crve... šta se gadiš crva?

Dane je već otrčao pod lipu i vikao. Više se čuo nego vidio.

- Nema ovdje ništa za jest, samo neke kosti. Nije svinja jela kosti. Ne jedu svinje kosti... Jel da Krume da svinje ne jedu kosti?

- Ne jedu Dane, zabunio sam se.

- Kakve kosti?

- Ljudske.

- Kako?

- Tamo su tri oglodana leša. Ženski, po kosi. I jedan dječji.

- Ha ti si se zabunio Krume, ne jedu svinje kosti. Zabunio se.

Dane se vratio iz mraka, a Bibul se pridigao i napravivši nekoliko koraka povraćao u mraku. Garo je prestao sa cerekanjem i još teže disao zrak, a Jela je pogled prikovala u vatri, kao da će u njoj otkriti što im nosi idući dan. Tu večer je na desnoj nozi utočkala još jedan znak.

RAVNICA

Nakon što su danima hodali uz rubove brežuljaka zemlja se oko njih rastegla kao da ju je netko prolio. Udaljeni vrhovi skrili su se u magli i činilo se da češljanje trave opancima nema nikakvu svrhu. Svatko je za sobom vukao svoju šutnju kao vreću. A kad nema ničega što bi privuklo pogled, čovjek ga okrene sebi. Od kad je saznao za smrt žene i sina proklinjao se što nije prije krenuo prema Rubnju. Ili što nije ustrajao onda kad je krenuo. Sad mu se nekako činilo da je sam odgađao svoj povratak. Da to nisu bile nesretne okolnosti. Sjetio se što mu je rekla Pruna kad se rastajao s Rubnjem.

Kako ono? „Tebi treba ovo putovanje! Dobar si... ne... nisi loš.“ Ja sam njoj rekao... Pitao sam je dal joj se sviđam, sjećam se. Da, a ona je rekla: „Možda odrasteš, ne može to svako“ Tako nekako. Da odrastem, da. Pa jesam li odrastao?

Pogledao je prema Aniju i Gari. Zatim mu je ispred očiju prošao Dane šutnuvši komad drveta opankom.

Čini mi se da je Dane ovdje jedini odrastao. On nikad ne laže. Ne muti vodu, ne skriva misli u bisagama. Čini ono što misli da može. Koliko može. I nisu mu drugi krivi, nikad ne optužuje. Oko njega je sve onako kako je. Sad... ova jebena ravnica je takva i ne vidi joj se kraj. Nije niko... nije Garo kriv što je reko da idemo ovuda. Uh, ovakve misli donose nevolju! E, a Garo. Sitnozubi Garo. Bibula ni ne znam. Putujem s čovjekom tri godine i ne mogu ni... Nikad ne znaš o čemu razmišlja.

Pogledao je prema Jeli.

A Jela? Ona se rodila odrasla. Ta je mala ko Pruna. Popila sav razum iz majčine sise.

MOČVARA

Opanci su šljapkali po travi natopljenoj vodom cijelo prijepodne, a poslijepodne su upadali u vodu do gležnja. Tražili su neku uzvisinu oko sebe, ali u maglu si mogao odapinjati strijele, a ono što se pred njom vidjelo bilo je ravno kao jezero. Garo se neprekidno pitao gdje se izgubio onaj put kojim su prolazila kola. Kiša nije padala nego je lebdjela oko njih i zavljučila se pod ogrtače i tunike. I nije pomagalo zamotati se u ovčje kože. Počeo ih je savladavati umor. Bilo je naporno izvlačiti opanke iz gnjecave livade i morali su pronaći neko uzvišenje, dio zemlje koji nije potopljen vodom. Neko stablo, komad drveta, mjesto gdje bi mogli zapaliti vatru i osušiti opanke. Imali su gubu i malo suhog sijena zamotane u torbi, ali ne možeš vatru zapaliti u vodi. S lijeve strane se magla činila tamnijom i iz nje je počela provirivati šuma. Voda je sad sezala skoro do koljena i putnici su skrenuli prema šumi potopljenoj vodom. Nije obećavala ništa dobro. Svuda oko njih bila su stabla johe

- Da se bar popnemo i izvučemo opanke iz ove vodurine.

* * *

Krum se probudio nažuljan i utrnuo u granama johe. Kraj njega je drhtala Jela. Gore, još više u granama, spavao je Dane i izgledalo je da će svaki tren pasti u vodu pod njima. Voda se preko noći podigla još dva lakta. Još je bilo mračno i Krum je obgrlivši Jelu pokušavao vidjeti gdje su Garo i Bibul. Sinoć su nezadovoljni johama u blizini, otišli potražiti neku pogodniju za spavanje u granama. Nije ih vidio.

- Garo! Bibule!

Dane se probudio umalo izgubivši oslonac. Nitko se nije odazvao. Našli su stablo za spavanje negdje dalje.

Što sad? U vodu? Smrznućemo se! A ne možemo ni ovdje... vidi Jelu!

Pokušao je još jednom dozvati onu dvojicu. Nitko nije odgovarao. Krenuli su dalje u smjeru za koji je mislio da su se njim uputili Garo i Bibul.

MOŽEMO PREHODATI

Nakon što ih je poplava odvojila od ostatka grupe Garo i Bibul su zadnjih nekoliko stadija hodali sve sporije. Kiša nije padala, činilo se da je voda u opadanju i sad im je močila koljena, ali horizont je nudio samo ravnu crtu. Samo voda i bolna hladnoća. Garo je hrabrio sebe govoreći Bibulu da uzvisina ne može biti daleko, ali u svoje riječi bilo je lako ne povjerovati. Samo bi pogledao oko sebe.

- Tamo mi se čini... jesu ono stabla? Jesu! Vidiš tamo?

- Nisu, ono je... Magla je pa ti se čini. Krepat ćemo u ovoj vodurini.

Hodali su neko vrijeme šutke, a onda su se na obzoru zaista pojavile krošnje. Stajale su u dva reda omeđujući nevidljivu rijeku. Koljena su u bržem ritmu izvirivala iz vode i uskoro su sjedili na grani stabla i kapali zirkajući od bijelog sunca koje se konačno pojavilo.

- Jel ono grad? A? Je, je... Vidiš kuće?

Bibul je kuće odavno zamjetio i gledao u vodu pred sobom tražeći virove. Voda omeđena stablima je tekla, a na susjednoj strani udaljenoj jedva stadij brzala podižući male krijeste.

- Idemo!

- Ne idem ja nikuda!

- Šta ne ideš, vidiš tamo grad! To je Siscija.

- Garo znaš da ne znam plivati.

- Ne znaš! Ma ovo se može pregaziti.

- Ne idem više u vodu. Čekam ovde ljetnu sušu ako treba. Neka krepam od gladi.

- Ja idem! Doću po tebe kad se napijem i otrijeznim... i... pojebem neku sisulju... hnrk... uf... Mislio sam da se više neću dograbit našeg kraja.

Ne čekajući sišao je s grane u vodu do butina. Polako je pipao nogama pred sobom da provjeri gdje je rub korita. Zatim se dosjetio da bi mogao otići uzvodno, pretpostavljajući da će ga rijeka malo odnijeti prije nego se dokopa drvoreda preko rijeke. Napravio je tridesetak

nesigurnih koraka, a onda je najednom propao i potonuo u vodu. Brzo je isplivao. Bibulu se činilo da mu je lice preplašeno. Plivao je, ali voda ga je polako nosila s desna na lijevo ispred Bibula. Isprva mu je vidio grčevite pokrete lijevog ramena i lijevu stranu iznenađenog lica. Zatim potiljak u naglom dizanju i spuštanju. Ubrzo nije znao što mu je desno rame, a što glava. A zatim je i ta glava, ili rame, bivala sve manja, postupno nestajući između dva reda stabala. Bibul je još jednom pogledao prema gradu i suncu i krenuo cijediti svoju košulju.

JELA I DANE

Krum je mislio da više ne može. A onda bi se okrenuo, vidio Jelino posrtanje i Danino cvokotanje zubima i brada bi mu se uspravila, a stopala žustrije pronalazila mulj pod vodom. Uskoro Jela nije mogla ni posrtati nego se rušila u vodu i pritom budila s unezvjerenim pogledom. Čim ju je popeo na leđa odmah je zaspala. Dane je kraj njega hodao lakše nego on, ali bio je blijed kao senatorska toga. U nepreglednoj svjetlucavoj ravnici Krum je kutom oka primjetio nešto tamno i pravilnog oblika. Bilo je daleko, ali morala je to učiniti ljudska ruka. Hodali su još dugo dok nisu prepoznali most. Penjao se iz vode, premošćavao vodu i spuštao se u vodu na suprotnoj strani nevidljive rijeke. Bio je nakošen, ali stajao je, a na njegovom vrhu je čini se bilo suho. Ako opet ne počne padati kiša. Polijegali su po suhim tesanim balvanima. Polako, ali postojano puhao je sjeverni vjetar i ledio onu vlagu u porama.

- Moramo zapaliti vatru!

Gledao je balvane da li bi izdržali da se na njima zapali vatra, a da ih ne uhvati buktinja. Nije bilo sumnje. Pocrnjeli hrast, okamenjen teško će gorjeti pod vatrom. Balvani bi gorjeli jedino da vatru zapališ pod njima. Osim toga, samo da on nju zapali, lako će ju polijevati vodom. Most je pod sobom nakupio hrpe granja koje je nanijela voda. Krum je lomio grančice i grane koje su stršile iznad vode. Uz ostatke ograde mosta bilo je tu dovoljno drveta da se izdrži noć pred njima, ali Kruma je više zabrinjavalo kako pronaći nešto suho da iskra iz kresiva ne padne u vlagu. U zavežljaju koji je nosio iza miške slama i guba su se nekoliko puta smočili pri padovima u vodu. Pogledao je grančice koje je pokupio pod mostom. Neke su se činile skoro suhima. Uzeo je nož i jednu koja mu se činila najsušom, te počeo strugati iverje na što tanje komade. Svaki iver bi slagao na suhi dio balvana kraj sebe izlagajući ga vjetru.

Dugo je pokušavao dok nije upalio vatru. Jela i Dane su cijelo vrijeme spavali tako nepomično da je nekoliko puta provjeravao jesu li živi, ili ih je studen odvela u rajevinu. Kad je zapucketalo primakao ih je vatri. Jela se trgnula i počela mahati nogama kao da se bori s bujicom.

- Dobro je Jelo, nećemo umrijeti. Ne znam što je s onom dvojicom, ali mi nećemo umrijeti. Nas troje. Obećajem ti!

Izvadio je iz zavežljaja komad svinjetine. Iako pečen, ucrvao se. Prepekao ga je i podijelio na

tri dijela. Umalo siti zaspali su sklopčani kraj vatre i stisnuti jedno uz drugo. Ujutro je uz njih bio stisnut i Dane. A voda je bila u opadanju.

ISTJERIVANJE LISICE

Baton je još prije zadnje zime znao da na proljeće neće biti dobro. Vojska mu se preko zime gotovo raspustila. Nije on popustio. Bio je stroži prema svojim ratnicima nego prije. Kažnjavao okrutnije i nemilosrdno, ali kad voda jednom u brani nađe rupu gotovo je. Rupa će se samo širiti. Morao je branu presložiti ili izgraditi iznova. Za to izlaskom iz zime nije imao mogućnosti, ali ni volje i snage. Sad je ionako bilo kasno. Ovdje u okruženju, istjeran iz šume, sagnat u tor ograđen bedemom i bez odstupnice moglo se samo čekati kraj. A kraj je bio blizu. Nakon nekoliko godina čiste glave, ovu je zimu opet počeo piti. I to onako kao nekad. Do kraja. Dok ne poželi nekog ubiti kad ga mučnina potjera na bljuvanje. Pogledao je prema mladoj djevojci koja je polugola ležala pokraj njega. Sjetio se svoje žene i djece koje je odavno poslao rodu Pirusta s kojima se bratimio prošle godine da pojača savez. Skrivanje obitelji među Pirustima bio je logičan izbor. Teško je bilo vjerovati da će Rimljani i izdajice koji im se žele dodvoriti tražiti njegovu obitelj po visokim planinama i ovčarskim stanovima gdje se oni sada skrivaju. Sjetio se prkosnog izraza lica svog sina kad su se opraštali. Izgledao je kao da ne mari što oca vjerojatno nikad više neće vidjeti. I tad je bio pijan i poželio ga je udariti, ali kad je zamahnuo ovaj je zakmečao kao štene prije nego ga je dotaknuo.

- I za koga?

Za koga ovo sve?

Ponovio je pitanje u sebi. Svjestan da mlada Andizetka ne razumije o čemu govori.

Kome bi ovu zemlju ostavili da smo je zadržali? Štencima naučenim na bijelo meso. Oni bi čuvali stada ovaca. Nije to sve ni moglo drukčije. Svi su ljudi isti. Tjera ih da imaju što više, što češće, što jače. I kad je bilo, nije bilo dosta. I što nam vrijedi sad... di je sad ono blago što smo vukli? Vidi, ovaj zlatni vrč!

Bacio ga je da se kotrlja i zvoni po podu pokrivenom oblicama.

Di je pjesma, smijeh, klicanje svome Batonu? Kad me Klecan napustio... Nije me napustio, otjero sam ga. Pijana svinja sam bio onu večer. I otišao je sa svojim, a... znam da će se borit do zadnjega. Jedini čovjek koji je bio sa mnom, a nije me se bojao. On i Bastija. Ali Bastija je čagalj koji bi jeo lešine. A Klecan je... što da se lažem, Klecan je u ovo kao i ja krenuo zbog

plijena, ali bio je prema meni čovjek. I sad kad treba izaći poginuti pred one rimske njuške... bez njega... kao da se bojim, ili je to... šta je to? Je, to je strah.

Pogledao je još jednom prema Andizetkinji.

- Marš van kučko! Šta se tu gnijezdiš!

Do jutra nije spavao nego iskapio nekoliko vrčeva vina kao da će ako dovoljno napuni mjehur ispišati loše misli. Napiti se da mu se jače zamute misli ionako više nije mogao.

Ujutro je izašao na bedem praćen uznemirenim pogledima preostalih ratnika. Rimljani su još uvijek doručkovali. Broj im je pružao sigurnost u pobjedu i nije im se žurilo.

- Ti mali, ti, ti, šta gledaš okolo? Donesi ovamo vrč vina!

Baton se pomokrio s bedema u jarak i popio donešeni vrč u cugu.

- Otvori vrata!

- Batone šta misliš? Nećemo...

- Otvaraj vrata sunce ti jebem!

Isukao je bodež i iskrivio lice u grimasu dodatno naglašenu vinom. Dvojica mlađih ratnika su otvorila vrata željeći izbjeći krv prije nego je počelo. Baton je izašao i uputio se ravno prema velikom šatoru u pozadini rimske vojske. Kad je došetao prvim Rimljanima je pružio svoj bodež. Neki su ostali sjediti dovršavajući svoj obrok, a nekolicina ga je pratila u koračanju do šatora. Iz sjene pod tkaninom na ulazu izronilo je lice kojem je znatiželja krivila obrve.

- A koji si ti?

- Jesi ti Tiberije? Samo da nisi neki Mesalin... kako te drže izgleda da si Tiberije.

- A ti si...

- Baton. Mene tražiš godinama.

- I sad si mi sam došao?

- Došao sam da ti vidim lice. Mesalino lice sam vidio, ali tvoje nisam.

- I? Šta mi vidiš na licu?

- Rimska njuška ko i svaka druga. A valjda... Takva je valjda i moja da ju obriješ.
 - Ha... šaljivac. Jel se predaje ostatak vojske?
 - Ne znam, pitaj ih! Došao sam jer sam pijan vina ko Vidasov rog. Mislio sam da sam opasna budala kad sam pijan. A noćas sam shvatio da sam daleko opasnija budala kad sam trijezan. A ti učini što trebaš, ionako je sve odavno u tvojim rukama.
- Tiberije je rekao centurijunu kraj sebe da pošalje nekoga pred grad i ponudi im predaju u zamjenu za milost.
- E, pa pijana budalo, možda je to tvoje vino spasilo one jadnike s druge strane bedema.

GRAD

Krum je mjerio padanje vode dok nekoliko stadija dalje iz vode nije provirila zemlja. Činilo se da se iza kopno pruža prema udaljenim dimovima. Primjetio ih je još ujutro čim je svanulo. Nadao se da je to Siscija. Da hoda po putu stigao bi do nje do se sunce ne uspravi. Ali nije bilo puta, a i sunce se ponovno krenulo skrivati iza oblaka. Ipak se odlučio za pokret. Nisu više imali hrane, drva pod mostom su potrošili, a i Siscija, ili ti udaljeni dimovi trebali su biti u dohvat poslijepodnevnog hoda. Nerado su zakoračili u vodu do koljena, ali ubrzo je močila samo gležnjeve, a dok im je hod ugrijao pazuhe hodali su po gnjecavoj zemlji koja se sve više širila. Bez straha da će mu opanak pod vodom zapeti za korijen, ili potonuti u rupu iz koje se neći moći izvući, misli su mu otišle pred njega, protrčavši kroz Sisciju i tražeći po Gvozdenoj gori mrtva tijela. Sjetio se Prune, njenog bijelog kruga oko oka i obećanja sebi da će osjetiti kako u nju prodire. Na trenutak se i uzbudio, a zatim mu je misli trgnuo sin koji je bio velik skoro kao Dane i zvao ga na kašu u koju je Ulija umutila neku novu travu.

* * *

Još je bio dan kad su stigli u Sisciju. Otišao je do kuće Manija Enija, ali legionar ispred ulaza mu je rekao kako nije čuo da Manije enije ima brata, ali mu je ionako svejedno jer ovoga nema već nekoliko dana. Otišli su do opustjele tržnice i stisli se u kutu na jednoj klupi. U nekoliko kola prekrivenim tkaninama netko je čini se spavao pa se nisu ni pokušavali zavući da se sklone od noćne hladnoće. Umjesto toga zaspali su stisnuti kao usoljene ribe.

Ujutro je Kruma netko budio drmanjem ramena i uzbuđenim glasom.

- Krume... ti si, jesi... Krume! Ha, ha, živ si!

Krumu je trebalo nešto vremena da shvati gdje se nalazi i da se pred njim nalazi Tarnije.

- Ha ličiš na očerupanu kokoš... ha, ha... a li živ si!

- Tarnije! Ti si... he, ispada da mi je drago što te vidim.

- Kad si ti zadnje jeo? Izgleda mi ko da nisi ima...

- Gladan sam Tarnije, a i ovo dvoje, odvedi nas negdje da nešto pojedemo. Tražio sam

Kavrana, ali rekli mi da ga nema i da ga neće bit neko vrijeme, ali mislim da me se onaj legionar želio riješit.

- Dobro ti je rekao nema ga... odi da jedemo... koji su ti ovi? Ček, ček, ovaj mali je Prunin brat, al ova...

- Ajde daj jest pa ćemo pričat.

* * *

Tu večer su siti spavali u Tarnijevoj iznajmljenoj potleušici. Bila je malena, ali imala dobro zatvorena četiri zida i ognjište s drvima. Tarnije je jedva uspjevao izvlačiti dijelove puta iz Krumovog sjećanja što iz znatiželje, a djelomice jer je izbjegavao priču o Gvozdenoj gori, kao što vukovi izbjegavaju pseći lavež. I Krumu je od tih misli trebalo odmora, ali ujutro, kad se naspavao i najeo kao da se sprema na još jedno pješačenje iz Breučkog logora, podigao je glavu i zagledao se Tarniju u zakrivljeni nos.

- Znaš li gdje su Ulja i sin?

Krum je nekad postavljao pitanja češkajući desnu obrvu. Sad su ruke ležale opušteno kraj njega.

- Znam. Logor na Gvozdenoj gori... Želiš da te odvedem?

- Krenuo bih odmah.

Tarnije se nije sjećao Kruma koji ne ostavlja prostor za pregovaranje. Prije tri godine na put je krenuo trgovac u dugovima, ali ovaj što se vratio nije bio trgovac i činilo se kao da su sada svi dužni njemu.

To poslijepodne Krum je gledao u hrpu granja, kamenja i zemlje Pokušavao je zamisliti kako mu je izgledao sin, ali nije se mogao sjetiti ni Ulijinog lica. Iščeprkao je veliki kamen iz zemlje, brisao ga tunicom i položio na vidno mjesto gomile pred sobom.

Ni cijeli stadij dalje nalazila se daleko veća gomila, iz koje su osim granja, kamenja i zemlje izvirivale i ljudske ruke i noge djelomice izgrizene od divljih životinja.

VOJNA TAJNA

Velej Peterkul je žustro prelistao cijeli rukopis pročitavši naslove i prvih nekoliko rečenica svakog članka. Anije Bibul se nadao da noći koje je proveo uz lojanice nisu bile uzaludne.

- Mhm... mhm... dobro si ti to napisao! Bit će dovoljno kad se priključi mojoj kronici. Ovo ostaje za mene i Tiberija. Proslijedit ću mu kad pročitam. A ti se sad uhvati pa sve to napiši još jednom, ali ovaj put ne kako izgleda, nego kako treba da izgleda. Je li ti jasno? Dobro si iskoristio moje zapise, ali previše činjenica imaš.

- Nije, mislim... nije mi jasno.

- Evo dat ću ti primjer... odmah tu na početku, evo u ovoj rečenici treba pisati dvijesto tisuća pješaka i devet tisuća konjanika. Sad jasno? Vidiš koliko si ti napisao?

- Napisao sam koliko ih je bilo.

- Koga zanima koliko ih je bilo! Je li treba da Augustu i Senatu pokažemo kako smo četiri godine... Ej, četiri godine, po močvarama i brdima ganjali pedeset tisuća ovčara sa ženama i djecom? I to s ovakvom vojskom. Jesi sad shvatio? U Rimu su dok se Tiberije nije spustio sa sjevera u vojsku ponovno dizali veterane, građanima plijenili robove, srebrom plaćali protuhe da ih unovače. Ko će opravdati te troškove? Čim napišeš pravo meni! Nikome pokazati ni slovo dok ja ne odobrim! I ne moraš ovako opširno, možeš malo sažeti.

- Velej, mogu li...

- E, izostavi ono kako pripremaju lijekove i gdje su rudnici zlata, srebra, soli... Sve rudnike izbacij. To je vojna tajna! Napiši nešto drugo. Ne znam, kakve marame nose žene, kako se oblače, kosu kako nose, imaju li velike guzice... Razumiješ? I treba ovome svemu bolji kraj. Završava nekako jadno. Otužno. Imaš pad Nezakcija. Naći ćeš to. Nezakcij je pao pred stosedamdest godina, tako nešto.

- Znam taj zapis.

- Znaš kraj? E to je dobar kraj! Muški si režu trbuhe, a žene s djecom u naručju skaču s bedema u vatru da ne padnu našima u ruke. Razumiješ? Nema veličanstvene pobjede ako nemaš dostojnog i hrabrog neprijatelja. Dio kad se Baton predaje je dobar. Samo to kad se

preda začini nekom rečenicom. Recimo... ne znam... evo, da ocrnimo Mesalu. August sprema Tiberija za nasljednika, ali Mesala mu je ipak zet. Nije ga loše proglasiti krivcem za ovaj rat. Ipak je on bio namjesnik Ilirika kad je sve počelo. Zapiši da je Baton ovako rekao kad se predao: „Digli smo se u rat jer ste vukove postavili da čuvaju ovce.“ Dobro da je pošteđen. Ako ga predstavimo čestitim i dostojanstvenim vrijedit će više kad ga budemo pokazivali kao trofej u Rimu.

- Zapisat ću Velej. Mogu li ipak dobiti ovaj rukopis preko noći? Da mi pomogne napisati novi.

- Ne možeš.

Anije Bibul otišao je iz šatora umorniji nego sinoć kad je prije nego se mjesec podigao iznad šume otišao spavati sretan što je napokon napisao sedamdeset papira. A sad sve ponovno. Znao je da se Veleju Peterkulu rijetko suprostavljaju i oni njegova položaja.

ILIRIK

Velej Peterkul je i nakon višegodišnjeg poznanstva i povjerenja koje je stekao kod Tiberija, dokazavši se kao dobar zapisničar njegovih vojnih uspjeha, još uvijek osjećao nelagodu pri svakom sastanku s velikim vojskovođom. Tiberije bi tu nelagodu razbio kao staklenu čašu srdačnm pozdravom, ali ona se uvijek budila iznova.

Ovaj put Tiberije ga je jedva pozdravio listajući rukopis koji mu je Velej dostavio još jučer. Sinoć ga je ostavio kako lista i pitao se nije li Tiberije ovako proveo cijelu noć. Uskoro mu je razbio nedoumicu podigavši glavu s rukopisa.

- Čitao sam ovo sinoć, pa jutros i... Veleju moj ovo se nikad više ne smije ponoviti!

- Što?

- Ilirik mora zauvijek ostati podijeljen! Ne smijemo više dozvoliti da nam se ovako ujedine različita plemena.

Velej je znao da se sad mora suprostavljati, jer ako mu počne povlađivati Tiberije će ga uz bacanje stvari istjerati iz prostorije.

- To povećava troškove uprave. To znači...

- Neka je sve dvostruko! Ne zanima me! Hoću barem dva namjesnika, dvije uprave, dvije vojne uprave s legatima, sa svim što ide. I Breuke i Dezidijate razdvojiti u dvije različite uprave.

- Ali ako podijelimo na rijeci Bathinus i jedni i drugi su s obje strane. Ionako su isti narod. Mislim, jednako govore, oblače se, iste bogove štiju...

- Ne štiju ti nikakve bogove! Gornji Ilirik, tu će bit granica! S ovim kurčevitim Dezidijatima, Dalmatima, Japodima, Mezejima, Pirustima i Liburnima uz obalu. A Donji Ilirik: Breuci, Andizeti, Dačani, Oserijati, Kolapijani i ostali u Panoniji. Oni su donji... Neka se natječu jedni s drugima. Ali red i organizacija uprave je najvažnija. Sad kad je ovo sve prošlo ponovno otvorite gradove. Neka trguju! Dozvolite njihovim pojedincima da se bogate. Zaboravite gdje je tko bio, koju je stranu držao... Neka trguju! Što više trguju, više poreza u rimsku kasu i manje sezanja za oružjem. I širom otvorite vrata krčmi po mjestima. Neka kupuju jeftinog

vina, ili medovinu. Šta već piju. Pivo.

- Ako dozvolimo pojedincima da se previše obogate mogu postati moćni i dobijemo ovo što smo imali.

- Neka trguju, rekao sam ti. Ali u dva smjera. Neka se od njih otkupljuje žito, meso, vino, željezo, srebro, zlato. A njima nek se prodaje posuđe, crijep, začini, ukrasi, fibule, noževi. Od tog istog željeza, zlata. Razumiješ? Onda je njihov trgovac ovisan o njima, ali i o nama. Na jednima i drugima zarađuje, ali od nas uz manje truda. Nitko to neće htjeti izgubiti. Ovdje u Iliriku nam treba mir i kad nam treba rat. Ove tri godine su to pokazale.

- Velik je prostor, morat ćemo pojačati vojne logore za održati mir.

- Ti mene uopće ne slušaš što ja govorim! Mačeve najlakše otupiš ako ih umočiš u med. Ako se mačevi ukrste još se više oštire. Neću da u Iliriku više vojskovođe budu poglavari plemena, nego trgovci! Neka polako ispliva sto, dvjesto bogatih familija! Ali za oba područja. I gornji i donji. I da su njihovog roda. Ne naši. Nek ih narod slavi! Nek imaju privid samostalnosti. Da njihovi postanu naši. Uostalom i danas da se ne moraju brijat većina legionara bili bi bradonje. Ko je više tu naš a ko njihov? Evo neki su i daleko dogurali. Evo ti Manije Enije u Sisciji! Kako je njemu pravo ime?

- Kavran mislim... je Kavran.

- Eto momak je tu jer se dokazao. Uskoro će neki novi Kavrani i Batoni ulaziti u senat. I to je valjda u redu... Dobro, dobro je ovo napisano Velej! Bit će to u redu. Jedino... malo previše spominješ Germanika. Ne treba mu još toliko slova. Mlad je on još. Ima za njega vremena.

TOPLI IZVOR

Dolina se nije mogla prepoznati. Veći dio uz jezero bio je popločan. Umjesto hrama Vidasu i Tane, sada se tamo nalazio Jupiterov hram. Vidasu i Tani preostalo je samo da se pojave u psovki nekog preživjelog Kolapijana. Na suprotnoj strani novouređeno kupalište, a iza njega malena tržnica. Uz rub doline, tamo gdje su se nekad nalazile blatnjare sa slamnatim krovovima, na razmaku od stadija, sada su stajale rimske vile s kamenim, ili drvenim zidovima, prekrivene keramičkim crijepom. I njegovu kuću je zamijenila nova, kamena i prostranija, okružena dugačkom drvenom ogradom. Svi su stupovi i daske oblice na ogradi bili ravni i jednaki, kao da postoje dva ista kestena. Obronci iza kuća, nekad obrasli šumom, sad su bili goli i bljeskali još neizvađenim panjevima. Ne zaustavljajući se prošao je dalje prema zavoju koji je širio pogled prema ostatku jezera. Krum je već dugo zamišljao sebe uronjenog u topli izvor, ali kad je zašao iza zavoja doline namrštio je lice kao da mu hladna kiša sipi po obrazu. Hrastov šumarak, pod stijenom, zaklonjen dvjema višestoljetnim vrbama, gdje se nekad nalazio topli izvor, sada je bio polje popločano kamenjem na koje je u sredini netko nasadio veliku, ružnu, kamenu kocku. Također prekrivenu tegulom. Nije više bilo hrastova, ni vrba, ni kamene stijene.

Dane je ispočetka šutio, a kad je počeo nije prestajao govoriti.

- Vidi Krume nema tvoje kuće! Krume, vidi posjekli šumu Kurijinu! Vidi Krume, vidi ovolke kuće! Neko napravio druge kuće gdje su bile kuće! A šta je ovo Krume?

- To je rimska terma.

- Rimska ter... tu je bio izvor! Jel tu bio izvor? Tu je bio izvor! Koji su oni kraj jezera? Ne poznajem nikoga. Krume, di su seljani?

- Otišli su Dane.

Oko jezera se smjestila centurija legionara. Neki su se kupali u jezeru, a neki su sjedili ili ležali oko jezera odmarajući se. Pokraj terme jedan je legionar pazio šest konja, a ispred ulaza jedan držao stražu. Prolazeći pokaj, Krumu se učinilo da do njega dopire poznati smijeh i glas.

Jel ovo... je, ovo je Kavran!

- Sačekajte me ovdje!

Došao je do stražara koji ga je gledao kao komarca na podlaktici.

- Makni se da prođem! Ja sam...

- Ne možeš!

- Brat mi je unutra. Zovi ga ako ne vjeruješ!

- Brat?

- Ka... Manije Enije.

Legionar nije vjerovao da ovakav odrpanac može biti brat Manija Enija, ali tečan latinski govor sjevernjačkog naglaska pridošlice legionaru je podigao donju usnu u obliku mosta.

- Uđi unutra pa ga pitaj!

- Dobro, ali da se nisi pomaknuo odavde.

Vratio se još ga jednom gledajući od opanaka do dijela uha koje mu je nedostajalo.

- Možeš ući.

Kad je Krum ušao poželio je odmah izaći. Unutra su u vodi koja se isparavala u krug jedan do drugoga sjedili Kavran, njegov centurion iz Liburnije, Velej Peterkul, Bastija, bradati Nubijac i Boroje poglavar bijelog grada koji ga je ispitivao dok ga je Mane tukao.

- Krume! Vidi, moj brat se vratio s putovanja. Bojao sam se da te nikad više neću vidjeti.

Kavran je umjesto u Kruma gledao u kupaće, a činilo se da ga je strah da Kruma više neće vidjeti sve ove godine smetao kao grašak kad naiđe pod zub.

- Kavrane...

- Manije Enije, zovi me Manije Enije!

Centurion kraj njega je podigao bradu ponosan što je ponovno jedini koji Manija Enija može zvati Kavran.

- U redu je Krume! Ne boj se! Oprošteni su ti dugovi. I ne moraš predavat izvještaj s

putovanja. Anije Bibul je sve prenio. Već znam sve što mi treba. Pobrinuli su se za to i moji novi prijatelji. Nadam se da si putem prodao koju fibulu i nešto zaradio.

Krum je još jednom pogledao Bastiju i Boroju znajući da ovo nije trenutak i mjesto za razgovor s Kavranom. Ali riječi su izašle iz njega spremajući se na to još zimujući kod Breuka.

- Kavrane, ti si zapovijedao jedinicama koje su mi ubile ženu i sina na Gvozdenoj gori.

Kavran se na trenutak prestao cerekati.

- A šta bi ti htio da ti kažem? Evo žao mi za sina. To mi bio nećak. Našao se na krivoj strani.

- Je za sina je šteta, al žena nađeš... Ja sam ih u ovom ratu izgubio nekoliko... he, he... al kako je izgubiš putem, svратиš u selo i nađeš novu... he, he...

Krum nije mislio da se Bastija može smijati, pa makar i zlurado. Cijelo društvo se cerekalo. Krum je poželio skočiti u toplu vodu s nožem i izbosti redom gole trbuhe pred sobom, ali umjesto tog, samo je progutao pljuvačku.

* * *

Krum, Jela i Dane izlazili su iz doline krećući se putem prema istoku. Hodali su, iako im je još uvijek bio potreban odmor. Dane opet nije mogao šutjeti.

- Krume, a di idemo? Hoćeš mi reći di idemo? Idemo tražit naše ljude? Ovdje nema nikog našeg. Možda su nam se sakrili? Da se vratimo da vidimo? Reci mi Krume di idemo? Ovim putem smo došli Krume. Di idemo?

- Idemo... Vidio sam jedno mjesto. Jednu lijepu dolinu gdje raste podivljala loza i šuma kestena. E, tamo je i izvor tople vode. Dosta mi je hladne vode. Baš bi se rado tamo okupao.

Mladen Blažević

Rođen 1969. u Rijeci. Devedesetih je radio različite poslove, često kao novinar u brojnim dnevnim i tjednim novinama. Početkom 2000. pokrenuo je i uređivao nekoliko informativnih i književnih časopisa. Objavio je veliki broj kratkih priča i pjesama u raznim književnim časopisima i portalima. Godine 2013. s grupom autora objavljuje zbirku distopijskih priča *NDH 2033*. Napisao je scenarij za igrani dio dugometražnog igrano-dokumentarnog filma *Je letrika ubila štrige*. Dobitnik je nagrade Post scriptum za književnost na društvenim mrežama za 2018. godinu. Priče i pjesme su mu prevedene na slovenski, talijanski, engleski i ukrajinski jezik.

Objavio: *Tragovi goveda* (roman, 2008), *Ilirik* (roman, 2015), *Posljednji tasmanijski tigar* (poezija, dvojezično slovensko-hrvatsko izdanje, 2017), *Mogućnost povremenih oborina* (poezija, 2019).

Biblioteka elektroRI

knjiga 20

Mladen Blažević

ILIRIK

© 2021 Mladen Blažević

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2021

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Krešimir Pintarić

Urednik

Davor Ivankovac

Fotografija

Free-Photos / Pixabay.com

Objavljeno

16. kolovoza 2021.

ISBN 978-953-345-917-2 (HTML)

ISBN 978-953-345-918-9 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-919-6 (PDF)

ISBN 978-953-345-920-2 (MOBI)

Prvo izdanje

SKD Prosvjeta, Zagreb, 2015.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Rijeke i Ministarstva kulture i medija
Republike Hrvatske.**